

30

MN

colectia
**MUNTII
NOSTRI**

H. G. KRÄUTNER

POIANA RUSCĂ

Kräutner, Hans-Georg: Munții Poiana Ruscă. Ghid turistic.

Coperta: ANDREI G. DAN

Schițe, hărți: H. G. KRÄUTNER

Scanare: SVEN PANTHÖFER (2003) <http://www.pantulescu.de>

EDITURA SPORT-TURISM
București, 1984

Cuprins

Cuvînt înainte	3
Caracterizare fizico-geografică	3
Așezare și limite	3
Denumire	5
Relief și constituție geologică	5
Bogății naturale	9
Rețeaua hidrografică	10
Peșteri	13
Condiții climatice	15
Vegetație și soluri	17
Fauna	18
Pădurenii	19
Turism	20
Căi de acces și localități de pornire în traseu	20
Cabane, moteluri, campinguri	24
Drumuri, poteci și marcaje	25
Trasee turistice	26
<i>Trasee marcate</i>	27
1. Comuna Fîrdea – Brăinul Mare – Cabana „Căpriorul“	27
2. Comuna Nădrag – Valea Sălașele – Cabana „Căpriorul“	28
3. Motelul „Valea lui Liman“ – Luncani – valea Topla – Cabana „Căpriorul“	29
4. Cabana „Căpriorul“ – vf. Ambros – vf. Plopii – Tomești	31
5. Cabana „Căpriorul“ – Vîrful Padeș	32
6. Luncani – Pîrîul Mare – Vîrful Padeș	34
7. Ruschița – Tăul Ursului – Vîrful Padeș	35
8. Ruschița – Valea Padeș – Pădeșel – Vîrful Padeș	37
9. Rusca Montană – Valea Șoimului – Valea Afinarul Mic – Vîrful Padeș	38
10. Ruschița – Valea Vulturilor – Vîrful Rusca	39
11. Ruschița – Valea Morii – Poiana Mînjilă – Vîrful Rusca	40
12. Ruschița – „Tăul Ursului“ – Vîrful Rusca	41
13. Ruschița – Tăul Ursului – Luncani	42
14. Luncani – Tăul Ursului – Vîrful Rusca	43
15. Nădrag – Valea Izvodia – Tincova	44
<i>Trasee nemarcate</i>	45
16. Comuna Gladna Română – Cabana „Căpriorul“	45
17. Comuna Românești – Balta Caldă – Peștera cu Apă – Motelul Valea lui Liman	46
18. Comuna Ghelari – Vadu Dobrii – Poiana Crivina – Ruschița	48
19. Gară Crăciuneasa – Valea Sohodolului – Sohodol Sat – Alun – Poienița Voinii – Ghelari	50
20. Gara Crăciuneasa – Lelese – Cerișor – Crăciuneasa	51
21. Comuna Hășdău – Cheile Cernei – Lunca Cernii	51
22. Comuna Densuș – Titiana – Lunca Cernii	52
23. Comuna Lunca Cernii – Culmea Păducel – Ruschița	53
24. Comuna Lunca Cernii – Valea Loznișoara – Rusca Montană	54
<i>Excursii în împrejurimile orașului Deva</i>	54
25. Deva – Dealul Cetății (ruinele cetății Deva)	55
25a. Deva – Cabana „Căprioara“	56
<i>Trasee rutiere</i>	56
26. Lugoș – Nădrag – Cabana „Căpriorul“	56

27. Lugoj – Lacul Fîrdea – Făget – Motelul Valea lui Liman	56
28. Deva – Hunedoara – Motelul Cinciș	57
29. Deva – Cabana „Căprioara“	58
30. Hunedoara – Ghelari	58
31. Deva – Muncelul Mic	58
32. Deva – Valea Dobra – Vadu Dobrii – Valea Runcului – Hunedoara	59
33. Hunedoara – Teliuc – Valea Runcu – Vadu Dobrii – Valea Bîlii (Bunila) – Hășdău – Motelul Cinciș	60
34. Circuitul masivului Poiana Ruscă	60
Traversări prin masiv	63
Dotări turistice	64
Bibliografie	65

Cuvînt înainte

Munții Poiana Ruscă și masivele învecinate – Semenice, Șurean și Cindrel – formează o zonă montană care se interpune ca un platou înalt între culmile stîlcoase semețe ale munților Țarcu, Godeanu, Petreanu, Retezat, Parîng și regiunile depresionare ale Caransebeșului, Streiului, Hațegului și Transilvaniei. Această poziție geografică oferă Munților Poiana Ruscă, din punct de vedere turistic, un farmec particular. La sud se înalță zona stîlcoasă alpină a Carpaților Meridionali, în timp ce spre est, vest și nord-vest masivul Poiana Ruscă este cel care domină relieful depresionar. Platoul Munților Poiana Ruscă, ondulat un în zonele înalte, ferăstruit de văi adînci cu versanți abrupti, contrastează puternic cu regiunile învecinate. Turistul va descoperi aici un peisaj inedit care invită la drumeție, un peisaj colorat de o vegetație caracterizată prin alternanța plaiurilor întinse cu zone împădurite în care cresc laolaltă esențele rășinoase specifice înălțimilor și cele foioase ale regiunilor joase.

Deși ascund frumuseți deosebite, caracteristice pentru partea de nord și nord-vest a Carpaților Meridionali, Munții Poiana Ruscă sînt puțin vizitați de turiști. Poienile însozite, culmile împădurite și văile stîlcoase, înguste, sau dimpotrivă largi cu pante line, sînt străbătute mai ales de amatorii de drumeție, din regiunile învecinate. Acest lucru se datorește probabil concurenței reliefului alpin al munților Retezat mai ales, dar și numărului redus de baze turistice din interiorul masivului, cit și lipsei de informații asupra posibilităților de drumeție și asupra frumuseților inedite oferite de relieful său particular.

Pentru a suplini această lipsă, Editura Sport-Turism și autorul au inițiat tipărirea ghidului de față, primul de o asemenea factură pentru Munții Poiana Ruscă. Cu dorința de a deschide acest masiv turismului, pionierii din localitățile învecinate marchează, aproape anual, trasee noi și se îngrijesc de întreținerea marcajelor existente.

În zonele periferice ale masivului muntos are loc în prezent un flux turistic intens, facilitat de șoselele naționale și județene modernizate din jur. Turiștii sînt atrași atît de relieful alpin al munților învecinați, cît și de monumentele istorice și de arhitectură din Țara Hațegului și din orașele Deva și Hunedoara. Acest fapt constituie o premisă favorabilă pentru dezvoltarea turismului în Munții Poiana Ruscă, pentru descoperirea și valorificarea, în viitor, a potențialului de atracții turistice ale masivului.

AUTORUL

Caracterizare fizico-geografică

AȘEZARE ȘI LIMITE

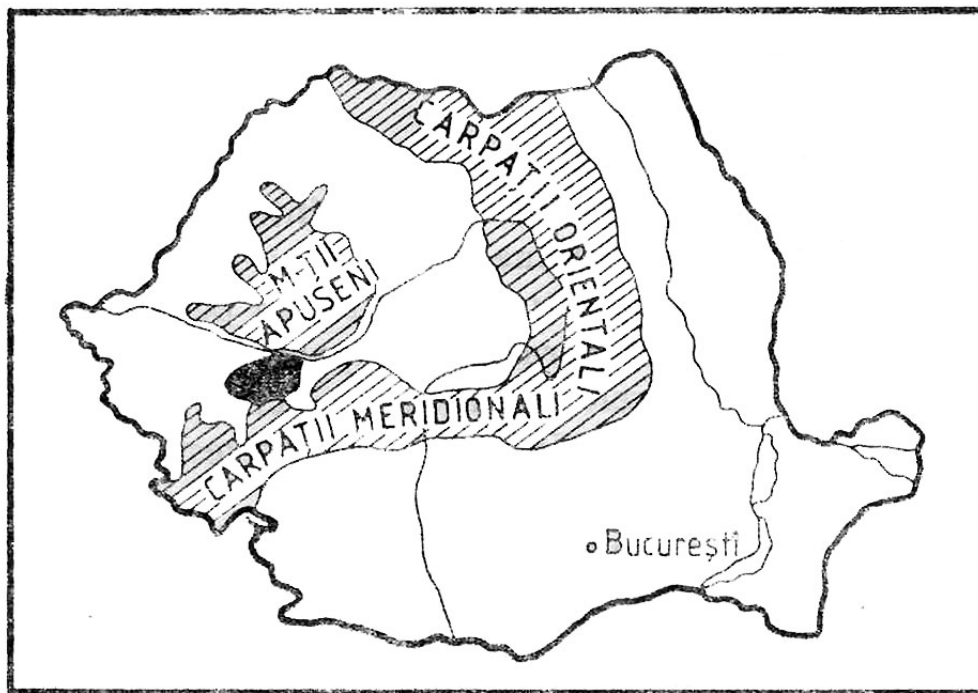
Munții Poiana Ruscă constituie partea de nord-vest a Carpaților Meridionali. Situați între paralelele 45°55' și 45°30' latitudine nordică și meridianele 22° și 23° longitudine estică, ei se

întind pe o suprafață de 2640 km², suprafață comparabilă cu aria ocupată de masivele muntoase vecine din est (munții Șurean și Cindrel) și din sud-vest (Semenic).

Împreună cu Munții Sebeșului (masivele Șurean și Cindrel) din est și Munții Banatului din sud-vest (munții Semenec, Aninei, Dognecei, Almăj și Locva), masivul Poiana Ruscă se înscrie într-un brâu muntos cu altitudini medii în jur de 700–1000 m, care urmărește curbura Carpaților Meridionali înconjurând pe la nord–nord-vest zona axială înaltă cu relief alpin a munților Retezat, Țarcu și Godeanu. Munții Poiana Ruscă se conturează deci ca o treaptă de relief intermediară între zonele periferice, depresionare și partea centrală, mai înaltă, a Carpaților Meridionali.

Totodată masivul Poiana Ruscă poate fi considerat ca o punte de legătură între Carpații Meridionali și Munții Apuseni, deoarece spre nord se extind pînă în lunca Mureșului, care între Deva și Ilia separă Munții Poiana Ruscă de Munții Metaliferi, în timp ce spre est și vest între Carpații Meridionali și Munții Apuseni se interpun zonele joase Lugoj, Strei și depresiunea Transilvaniei.

Către nord, Munții Poiana Ruscă se învecinează cu Munții Metaliferi și cu dealurile Lipovei. Limita nordică urmărește lunca Mureșului între localitățile Deva și Dobra, de unde continuă spre VSV în lungul văilor Ohaba, Icuța și Bega pînă în apropierea Lugojului.

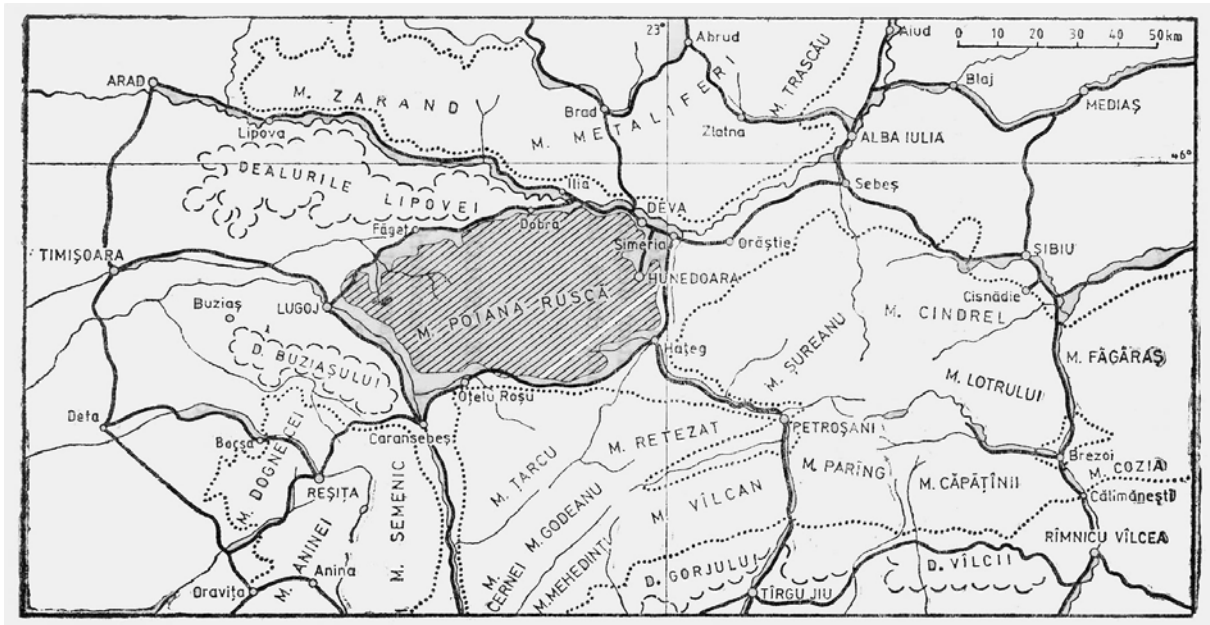
La vest, masivul Poiana Ruscă este mărginit de depresiunea Caransebeșului. Limita este marcată de lunca Timișului, de la localitatea Maciova pînă la comuna Coșteiu, situată la nord de Lugoj.

Spre sud, limita urmărește valea Bistra, de la localitatea Maciova pînă la Porțile de Fier ale Transilvaniei. Lunca Bistrei separă Munții Poiana Ruscă de masivele Vîrfului Pietrii și Muntele Mic. De la Porțile de Fier ale Transilvaniei limita coboară pe valea Breazova în depresiunea Hațegului, care separă Munții Poiana Ruscă de masivele Petreanu și Retezat.

Limita estică este marcată de zonele depresionare ale Hațegului și Streiului urmînd o linie care ar uni orașele Hațeg, Călan, Hunedoara și Deva. În această regiune relieful muntos al masivului

Poiana Ruscă coboară treptat printr-o zonă de dealuri pînă în luncile Streiului, Cernei și Mureșului.

La est de această zonă joasă se ridică Munții Sebeșului (Șurean).

Încadrarea geografică a masivului Poiana Ruscă

DENUMIRE

Ca și în cazul mai multor localități din jurul Munților Poiana Ruscă, situate în aria principalelor centre dacice și romane de la începutul primului mileniu al erei noastre, se pare că toponimia masivului muntos este de origine latină și derivă din „Poiana Rustica”. Semnificația denumirii ar echivala cu locul despădurit, poiana de la „țară”, din afara urbei, sau din aria țăranilor. Cuvîntul „rustica” era în uz pentru desemnarea așezărilor izolate din afara centrului urban Sarmizegetusa. Denumirea „Poiana Rustica” s-a referit, probabil, într-un stadiu inițial la platoul despădurit din partea de est a Munților Poiana Ruscă, locuit de țăranii băștinași.

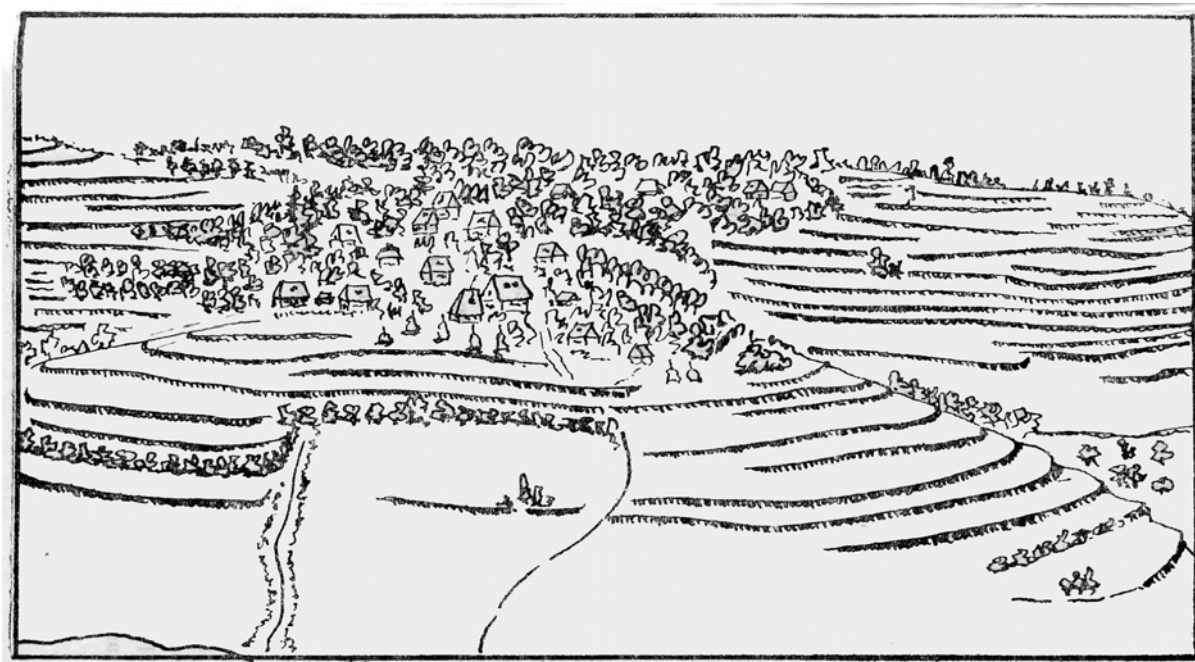
RELIEF ȘI CONSTITUȚIE GEOLOGICĂ

Masivul Poiana Ruscă se caracterizează printr-un relief nivelat în trepte și fragmentat în culmi lungi, ale căror înălțimi maxime oscilează în jur de 1300 m. În zonele marginale din est, nord-vest și sud-vest, și anume în regiunile Hateg – Deva, Dobra – Lugoj și Tincova – Maciova, între zona muntoasă și depresiunile periferice se conturează un relief de dealuri cu altitudini cuprinse între 200–300 m. În stînga văii Bega, între Margina și Traian Vuia, acest relief ondulat trece în terase fluviatile extinse. Zona periferică a masivului este marcată prin cîmpiile aluviale și terasele râurilor Mureș, Timiș, Bega, Strei, Cerna și Bistra.

În zona muntoasă propriu-zisă se disting două unități geomorfologice principale: în partea de vest, de la depresiunea Caransebeșului pînă la bazinele superioare ale râurilor Bega și Cerna, se conturează un relief puternic modelat, cu pante accentuate, care urcă relativ repede, mai ales din cîmpiile aluviale ale Timișului și Bistrei, spre partea centrală a munților; jumătatea estică a masivului se prezintă, în schimb, sub forma unui platou înalt, ferăstruit adînc de ape. În această zonă de platou, care reprezintă o peneplenă pretortoniană, se recunosc mai multe trepte de nivelare situate la altitudini de 400–500 m în părțile marginale, la 600–800 m în partea mediană și la 900–1000 m în aria centrală a masivului. Culmile largi din zona

înaltă a Munților Poiana Ruscă, la altitudini de peste 1100 m, conservă un relief vechi, îmbătrânit, parțial reactivat, sincron cu platoul fosil situat la est.

Platoul menționat constituie una dintre particularitățile reliefului din Munții Poiana Ruscă. De pe platou privirea cuprinde zarea aproape pînă la capăt, lăsînd impresia unei suprafețe plane continue în care nu se bănuiesc abrupturile și denivelările adînci săpate de ape. Reactivarea energiei de eroziune nu a reprofilat aceste văi pînă la obîrșie. De aceea, în zonele de izvoare văile sînt adesea colmatate, apa curgînd meandrat în propriile aluviuni. Profilul văilor în aceste porțiuni este larg, puțin adînc, cu versanții domoli. Aspectul general seamănă cu acela al unei regiuni de dealuri. Pădurenii, care locuiesc pe aceste plaiuri din timpuri străvechi, au contribuit la modelarea regiunilor mai sus menționate, prin nivelarea lor în terase, în scopul practicării unei agriculturi restrînse care să acopere nevoile locale. Terasarea reliefului oferă culmilor locuite, din zona de platou, un aspect cu totul particular.

Culturi în terase în Munții Poiana Ruscă

Munții Poiana Ruscă sînt dominați de o culme centrală înaltă care unește cele două culminații principale ale masivului – vîrfurile Padeș (1374 m) și vîrfurile Rusca (1356 m). Din aceste vîrfuri se desprind radiar culmi lungi, numite de localnici „picioare“, care coboară pînă în depresiunile periferice.

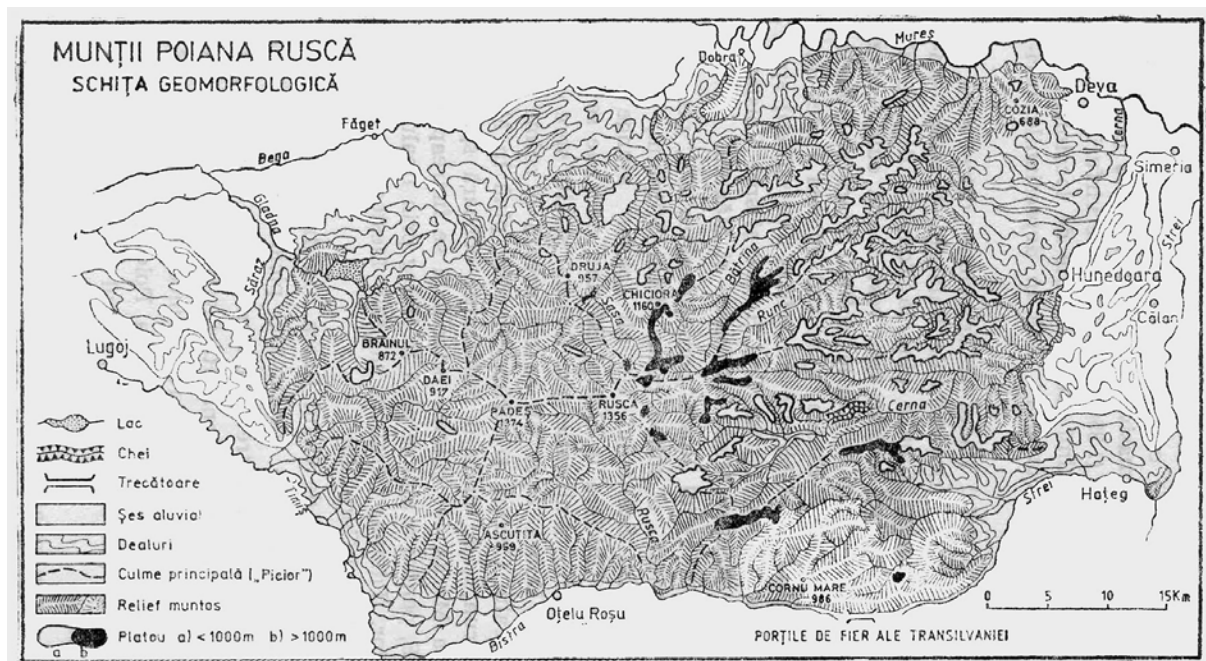
Din vîrfurile Padeș se desprinde către nord o culme care, prin vîrfurile Balaurul, Preslop, Ambros, Beneșu, ajunge pînă la Tomești; din vîrfurile Balaurului se desface spre vest o altă culme care se extinde prin vîrfurile Brăinul Mare și Gomila Mare pînă la Fîrdea; spre sud culmea Padeș-Rareș-Fîntînii se bifurcă din vîrfurile Poeti (Peți) spre Maciova, peste vîrfurile Trei Hotare și spre Voislova, prin Ascușita Mică, Scărișoara și Măgura.

Din vîrfurile Rusca pornește către NV, pînă la Românești, o culme peste vîrfurile Stîlpului, Druja și vîrfurile Scalinului. Un alt „picioar“ ajunge prin vîrfurile Chiciora în Dealul Bătrîna, de unde se desprinde o ramificație spre Roșcani și alta spre cotul văii Dobra. Spre SE se conturează o culme prin Dealul Crinii și vîrfurile Chiciora, pînă în Măgura Frunții, de unde o ramificație coboară spre sud, la Marga, iar culmea principală se îndreaptă spre E, pentru a ajunge pînă la Hațeg prin Dealul Socilor, Titiana, Văraticeu, sălașele Mesteacăn, Prislop și vîrfurile Curatului.

La est de vârful Rusca, în dreptul localității Vadu Dobrii se desfac trei picioare, populate cu precădere de către „pădureni“: către NE, piciorul cu localitățile Poiana Răchițelii, Feregi, Poienița Tomii, Muncelul Mare, Muncelul Mic; către E, piciorul Vadu Dobrii, Bunila, Poienița Voinii, Ruda, Ghelari; către sud-est, piciorul care coboară spre Meria.

Din punct de vedere al constituției geologice, în Munții Poiana Ruscă se disting trei ansambluri principale de formațiuni litologice:

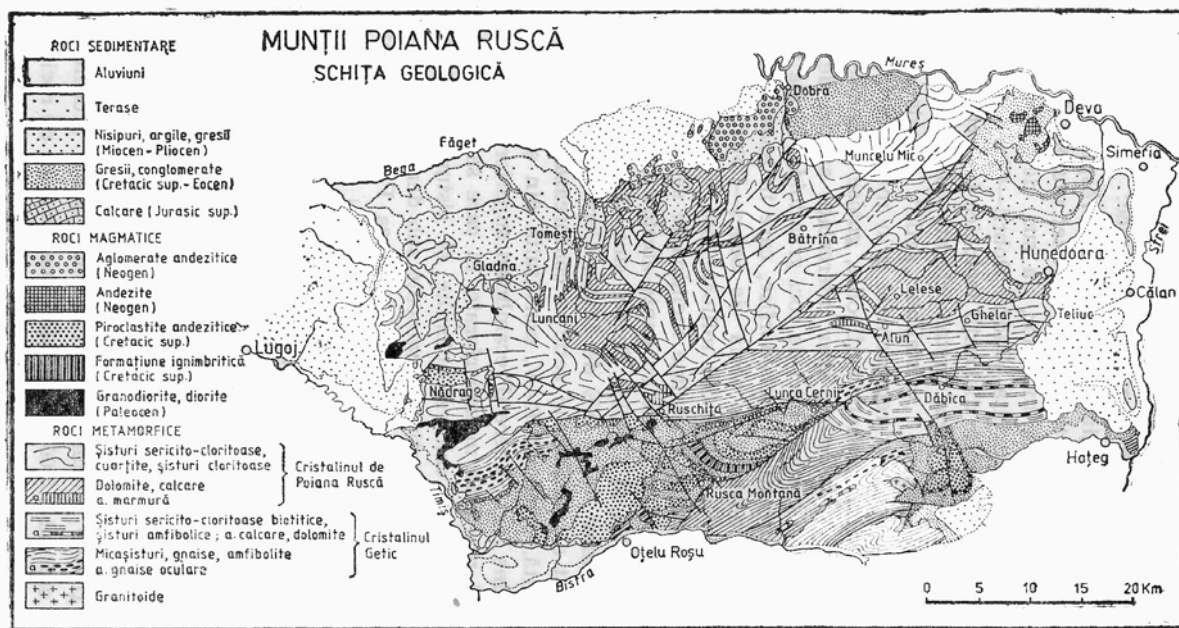
a) Formațiuni metamorfice, răspândite în cea mai mare parte a ariei cu relief muntos. În jumătatea sudică a munților, la sud de aliniamentul Tincova – Ruschița – Vadu Dobrii – Cinciș, marcat prin mai multe dislocații tectonice importante, aflurează roci intens metamorfozate cunoscute și sub denumirea de „cristalinul getic“. Aceste șisturi cristaline sînt reprezentate prin micașisturi, micașisturi cu granați, amfibolite, gnaise și gnaise oculare. Subordonat, apar intercalații subțiri de calcare și corpuri mici de roci granitoide. Vîrsta acestor formațiuni metamorfice, care în ansamblul lor se încadrează în seria de Sebeș – Lotru, se estimează la 850–1000 milioane ani. Relieful format pe șisturile cristaline menționate se caracterizează prin culmi înalte cu pante abrupte. Versanții prăpăstioși ai Cheilor Cernei sînt săpați în gnaisele oculare de la NE de Lunca Cernii. În partea de est a cristalinului getic se conturează o zonă alungită, orientată E–V, constituită din șisturi cristaline mai tinere (Precambrian superior – Cambrian) și mai slab metamorfozate, în care se intercalează nivele cu calcare, dolomite și șisturi amfibolice. Aceste formațiuni, cunoscute sub denumirea de seria de Dăbîca, formează culmea Prislop – Vărătic.

Jumătatea nordică a reliefului muntos se dezvoltă pe rocile cristaline mai slab metamorfozate care formează „Cristalinul de Poiana Ruscă“. Vîrsta acestor formațiuni este paleozoică (400–320 milioane ani), iar metamorfismul este varistic (310 milioane ani). Șisturile cristaline, reprezentate prin șisturi sericitocloritoase, cuarțite, șisturi cloritoase (tufuri vulcanice metamorfozate), conțin numeroase Intercalații de calcare și dolomite. Local, formațiunile dolomitice și calcaroase ating grosimi de ordinul a 3000 m formînd masive mari de roci carbonatice, cum sînt cele de la Hunedoara – Runcu – Lelese, Luncani – Poieni, Groș și Nandru. Cu excepția masivului dolomitico-calcaros de la Luncani, celelalte suprafețe cu roci carbonatice se află situate în zona de platou a Munților Poiana Ruscă. Relieful dezvoltat pe substratul calcaro-dolomitico, în general mai sălbatic în comparație cu cel format pe șisturi, se

caracterizează prin versanți stîncoși, abrupti și aspecte carstice. Ca văi tipice cu un asemenea relief format pe calcare și dolomite pot fi menționate: valea Runcului, valea Sohodolului, valea Bega Luncanilor și valea Bega Poienilor. Peșterile sînt rare, fiind cunoscute în special în masivele calcaroase de la Lunca și Românești. În partea de sud a cristalinului de Poiana Ruscă se află, asociate cu roci cloritoase sau amfibolice, strate și lentile mari de marmură albă, roză sau brună, exploatate în cartierele de la Ruschița și Alun.

Dintre formele de relief deosebite, condiționate de rocile calcaroase, poate fi amintită stîncă în formă de piramidă de la Tomești, situată în versantul stîng al văii Bega, imediat amonte de fabrica de sticlă. Stîncă reprezintă un rest ruiniform al unui strat vertical de calcar alb-cenușiu rubanat, rămas în relief datorită unui sistem de fisuri care l-a modelat.

b) Formațiuni magmatice, cu răspîndire limitată în cadrul Munților Poiana Ruscă, sînt reprezentate prin:

Masive intrusive de granodiorite. Datorită alterării superficiale mai intensive a rocilor granodioritice în comparație cu șisturile cristaline sau cu rocile din aureola de contact, masivele granodioritice au fost nivelate mai ușor de către eroziune, detașîndu-se geomorfologic de învelișul lor prin caracterul mai domol și înălțimile relativ mai reduse ale reliefului. Exemple în acest sens le oferă marile corpuri granodioritice dintre Tincova și Nădrag și din Valea Vîrciorova.

Stilpi vulcanici de andezite. Asemenea formațiuni se cunosc în zona muntoasă de la vest de Deva, unde andezitele neogene formează proeminente evidente în relief, cum ar fi de exemplu Dealul Cetății, situat lîngă orașul Deva, și Dealul Cozia.

Piroclastite și aglomerate vulcanice andezitice. Aceste formațiuni generează de obicei forme de relief pozitive cu pante abrupte. Aglomeratele andezitice neogene formează dealurile despădurite dintre Dobra și valea Lăpușului; aglomeratele și cineritele andezitice cretacice din bazinul sedimentar Rusca Montană constituie culmile Scărișoara, Păducel și abrupturile din valea Șoimului, din valea Padeșului amonte de Rusca Montană și de sub culmea Păiușului.

*Formațiunea ignimbritică** cretacică este marcată între văile Loznișoara și Ciotorogu de o serie de abrupturi împădurite corespunzătoare principalelor bancuri de tufuri sudate.

c) Formațiuni sedimentare apar în zonele periferice, deluroase și în bazinul sedimentar Rusca Montană. Acest bazin sedimentar este mărginit în cea mai mare parte de sisteme importante de dislocații tectonice marcate în relief prin denivelări, în special în regiunile Lunca Cernii și Rusca Montană. În cadrul acestor formațiuni se disting două asociații principale de roci, cu efecte diferite asupra modelării reliefului: roci puternic consolidate reprezentate prin calcare jurasice, gresii, conglomerate și marne cretacee, gresii și conglomerate roșcate eocene, și roci slab consolidate reprezentate prin argile, marne și gresii nisipoase, nisipuri și pietrișuri de vîrstă mio-pliocenă. Calcarele jurasice formează abruptul împădurit din versantul stîng al văii Vălișoara de la Căvăran și stîncile albe izolate de pe crestele de la est și sud-vest de Rusca Montană. Pe gresiile și conglomeratele cretacee se dezvoltă relieful muntos din partea de vest a bazinului Rusca Montană, de la vest de Deva și din regiunea cuprinsă între localitățile Dobra, Roșcani, Făgețel, Rădulești-Dumbrăvița și Lesnic. Relieful scund și domol din zona periferică, cu dealuri, a masivului Poiana Ruscă este modelat în depozitele argiloase și nisipoase cu pietrișuri de vîrstă mio-pliocenă.

BOGĂȚII NATURALE

Pe lîngă bogățiile naturale datorate vegetației și faunei, cum sînt lemnul, fructele de pădure și vînatul, Munții Poiana Ruscă găzduiesc importante bogății ale subsolului, în special minereuri de fier, plumb, zinc, cupru, talc și marmură. Aceste substanțe minerale utile, cunoscute și exploatare de multă vreme, au dus la dezvoltarea unor importante centre miniere cu tradiție la Teliuc, Ghelari, Deva, Ruschița și Muncelu Mic, care în parte (Teliuc și Muncelu Mic) au fost active deja la începutul secolului II e.n. sub stăpînirea romană. Minereurile de fier au influențat încă din trecut dezvoltarea centrelor industriale din zona periferică a masivului. Astfel, de exemplu, începuturile industriei siderurgice de la Hunedoara și Călan se datorează exploatărilor miniere din apropiere, de la Teliuc, Ghelari și Vadu Dobrii.

Minereuri de fier se exploatează în centrele miniere de la Teliuc, Ghelari și Ruschița. Atît în raza acestor localități, cît și în alte regiuni, cum ar fi de exemplu Ruda, Alun, Vadu Dobrii, Dealul Boul, Valea Lupului, valea Afinar, valea Negrii, Dîmhuț Pascului, Tomești, Cerbăl pot fi recunoscute cariere și galerii vechi din care în trecut au fost extrase minereurile din zăcăminte mici, astăzi epuizate. Minereurile din zonele menționate sînt constituite preponderent din carbonați de fier (siderit, ankerit) și subordonat din oxizi de fier (magnetit, hematit). Părțile superficiale ale acestor zăcăminte au fost puternic limonizate sub influența oxidantă a agenților exteriori. Acumulările de minereu au forme lenticulare cutate și reprezintă un tip genetic particular, definit după centrele actuale de exploatare drept zăcăminte de tip Teliuc – Ghelari. Aceste concentrații de minereu au luat naștere în urmă cu 360–350 milioane de ani în condițiile unui vulcanism bazaltic submarin și au fost supuse metamorfismului regional varistic împreună cu formațiunile geologice în care se aflau intercalate și din care a rezultat cristalinul de Poiana Ruscă.

Alte zăcăminte mici de oxizi de fier asociate cu amfibolitele cristalinului getic au fost exploatare în valea Fierului și la Băuțari. De asemenea, s-a extras magnetit din regiunea Pelniț, la sud-vest de Nădrag. Minereul era localizat în scârnelor formate la contactul corpului granodioritic care afloarează între Tincova și Nădrag.

Minereuri de plumb și zinc apar sub formă de concentrații de sulfuri hidrotermale metasomatice de vîrstă paleogenă în regiunea Ruschița și ca impregnații metamorfozate de vîrstă paleozoică în șisturile cristaline de la Muncelu Mic. Ambele tipuri de minereu se află în

* Ignimbrit – tuf vulcanic sudat.

exploatare. Primul este legat genetic de magmatismul banatitic care a generat cortegiul de roci grano-dioritice, andezitice și dacitice din bazinul Rusca Montană și regiunile învecinate, iar al doilea a fost generat de un vulcanism riolitic, activ în regiunea respectivă în timpul Carboniferului inferior. Alte iviri de minereuri plumbo-zincifere și de cupru, fără importanță deosebită, se cunosc în zonele Varnița și Ascuțita din bazinul sedimentar Rusca Montană și în regiunea de la nord-est de Tincova.

Minereuri de cupru se exploatează în împrejurimile orașului Deva sub formă de impregnații sărace de calcopirită în andezitele neogene brecifiate. Haldele de steril de la flotația care deservește exploatarea Deva se văd lângă șoseaua modernizată din valea Mureșului între localitățile Mintia și Deva.

Minereuri de pirită sînt cunoscute la nord de depresiunea Hațegului sub forma unui strat discontinuu și cutat, intercalat concordant în șisturile cristaline ale seriei de Dăbîca. Centrul minier de la Boita Hațeg extrage din acest nivel minereuri de pirită masive și stratificate, care local prezintă conținuturi în zinc.

Talc și steatit apar sub formă de lentile intercalate concordant în rocile calcaroase și dolomitice din regiunea Lelese – Cerișor – Govăjdia. Toponimia localității Cerișor arată că această substanță utilă era cunoscută și probabil utilizată de localnici încă din timpurile cele mai vechi. Extracția se face prin mai multe centre miniere mici, iar măcinarea talcului se realizează în uzina de la Zlaști.

Marmura este una din bogățiile de seamă ale Munților Poiana Ruscă. Extracția se realizează prin carierele de la Ruschița și Alun, din masive de calcare care provin din metamorfozarea unor recifi și a depozitelor calcaroase perirecifale de vîrstă devoniană dezvoltate pe un relief submarin de roci vulcanice bazice. În special marmura de Ruschița este cunoscută în țara întregă datorită structurii decorative și a culorilor în nuanțe de alb și roz. În ultimii ani marea carieră de la Ruschița, datorită avansării spre nord a fronturilor de exploatare, a ieșit din calcarul stratificat roz și în prezent se extrage marmură albă masivă și marmură slab rubanată cu cenușiu. Marmura de Alun se deosebește de aceea exploatată la Ruschița prin granulația mai fină și prin rubanări sau tente slabe spre brun gălbui sau brun roșcat.

Nisipul cuarțos pentru industria sticlei, de la Tomești, se extrage din depozitele neogene slab consolidate de la Zolt.

Între alte substanțe minerale utile existente în subsolul Munților Poiana Ruscă, care însă din cauza cantităților reduse sau a calităților inferioare nu constituie în prezent obiectul unor exploatări miniere, pot fi menționate: iviri de sulfuri de cupru, plumb, zinc, cărbunii din versantul drept al văii Loznișoara de la Rusca Montană, pegmatitele cu muscovit de la Băuțar și argilele refractare de la Fîrdea.

REȚEAUA HIDROGRAFICĂ

Apele care drenează Munții Poiana Ruscă sînt tributare râurilor Timiș și Bega în vest. Cumpăna de ape dintre bazinul Mureșului și celelalte două bazine hidrografice majore traversează masivul pe direcția nord-sud, separîndu-l în două părți aproximativ egale. Culmea despărțitoare coboară din vîrfurile Rusca spre sud prin vîrfurile Chiciora, Păiușul și Măgura Frunții pînă la Bucova, iar spre nord prin vîrfurile Căilor, Chiciora, Piriul, pînă la Coșevița. Cumpăna apelor dintre bazinele Bega și Timiș urmărește culmea Rusca-Padeș, din care descinde prin vîrfurile Balaurul, Daia, Brăinul Mare și Pohia spre Lugoj.

Văile principale străbat masivul muntos pe distanțe de ordinul a 20–65 km, trecînd prin regiuni cu tipuri de relief diferite și prin raza mai multor așezări, situate atît în interiorul cît și în zonele marginale ale masivului. Această situație a condus la uzanța unor denumiri diferite

pentru aceeași albie majoră, în funcție de parcursul ei prin diferite unități geomorfologice sau sectoare administrative. Exemple în acest sens sînt prezentate mai jos.

Bazinul hidrografic al Mureșului drenează pe o suprafață de 1452 kmp întreaga jumătate estică a Munților Poiana Ruscă. Principalele râuri colectoare din această arie sînt, în ordinea mărimii teritoriului drenat, Cerna, Streiul și Dobra.

Cerna este, după distanța pe care o parcurge prin masiv (65 km) și prin suprafața de colectare (740 kmp), râul cel mai mare al Munților Poiana Ruscă. Izvorăște de sub vârful Rusca, fiind cunoscut pînă în amonte de localitatea Lunca Cernii sub denumirea de Valea Bordului. În aval de Lunca Cernii traversează Cheile Cernei, apoi șesul aluvial pe care se află vetrele așezărilor Hășdău și Dăbîca, pentru a ajunge, printr-o vale săpată adînc, în lacul de acumulare Cinciș. În continuare, albia Cernei urmărește zona marginală a reliefului muntos în dreptul localității Teliuc și iese la Hunedoara în regiunea de dealuri pe care o străbate pînă la vărsarea în Mureș, în dreptul localității Sîntuhalm. În cursul superior Cerna primește ca afluenți principali: Cernișorița (Lătoroasa), Negoiful, Valea Bîlii (Bunila) și Vălarîța. În aval de lacul de acumulare Cinciș, colectează apele a doi afluenți importanți care izvorăsc din centrul masivului: valea Zlaști, cu care confluează în apropierea Castelului Huniazilor din Hunedoara și valea Govăjdia, care în amonte de așezarea Govăjdia se bifurcă în valea Runcu, cu izvoarele la Vadu Dobrii și Valea Sohodol. În special valea Govăjdia cu ramificațiile ei superioare prezintă o atracție turistică deosebită, datorită substratului calcaros și

Suprafața și lungimea principalelor bazine hidrografice din Munții Poiana Ruscă

Denumirea	Suprafața bazinului în km ²			Lungimea rîului principal în km	
	total	în zona muntoasă	în zona cu dealuri	în masiv	în zona periferică
<i>I. Bazinul Mureșului</i>	1452	1085	365	-	40
Cerna	740	570	170	65	-
Strei	320	170	150	-	30
Dobra	180	165	15	45	-
Ceilalți afluenți ai Mureșului	212	180	32	-	-
<i>II. Bazinul Bega</i>	565	400	165	30	35
Bega	317	242	75	30	35
Gladna	168	128	40	18	10
Săraz	80	30	50	6	18

<i>III. Bazinul Timiș</i>	623	517	106	-	34
Bazinul Bistra	330	310	20	-	40
Rusca Padeș	190	190	-	20	-
Ceilalți afluenți ai Bistrei	140	120	20	-	-
Nădrag	133	127	6	25	-
Ceilalți afluenți ai Timișului	160	80	80	-	-
Total	2640	2002	638	-	-

dolomitic în care este adânc ferăstruită. În aval de Hunedoara, Cerna primește drept afluenți, pe stînga, valea Peștișului, valea Cristurului și valea Ursului. Bazinul Cernei este accesibil pe drumurile forestiere și județene de pe albia principală și afluenții mai importanți.

Streiu își adună apele din Munții Poiana Ruscă prin cîțiva afluenți de pe stînga, situați între localitățile Subcetate și Simeria. Lunca Streiului marchează limita estică a masivului. Din zona muntoasă primește ape prin valea Silvașului și valea Galbenă, care la nord-est de Densuș se ramifică în valea Răchitova, valea Densuș și valea Zeicani. Aceste văi, accesibile pe drumuri forestiere și comunale, drenează colțul sud-estic al Munților Poiana Ruscă.

Dobra-Bătrîna, după mărime (180 kmp suprafață drenată, 45 km lungime) este al doilea afluent al Mureșului care pe întreaga sa lungime curge prin Munții Poiana Ruscă. Izvorăște din zona vîrfului Rusca. Pînă la confluența cu valea Iazuri, primul afluent mai mare, pe stînga, se numește Lunca Vadului, datorită zonei de colmatare din dreptul așezării Vadu Dobrii. În aval de această localitate, valea este săpată adînc în partea vestică a platoului Poienii Rusce. În zona de platou valea poartă denumirea de Bătrîna și primește ca afluenți principali valea Țiganului, valea Ivanului, valea Ciormanu, valea Cornet și valea Muncel. În aval de confluența cu valea Muncel, la ieșirea din zona montană (în dreptul așezării Roșcani) și pînă la vărsarea în Mureș (în apropiere de localitatea Dobra), valea este cunoscută sub denumirea de Dobra. Un drum forestier urcă pe lîngă firul apei pînă în dreptul așezării Vadu Dobrii.

Ceilalți afluenți ai Mureșului care drenează partea de nord-est a munților Poiana Ruscă, în general, nu depășesc cu mult 10 km lungime. Trebuie amintite, în special, valea Lăpugiului, valea Plaiului (la Rădulești), valea Lesnic și văile mai scurte Vulcez, Vețel Herepea, care se varsă în Mureș în dreptul comunei Vețel.

Bazinul hidrografic Bega colectează apele din partea de nord-vest a munților Poiana Ruscă. În ordinea mărimii, principalele bazine de drenare sînt cele ale văilor Bega Poienilor, Bega Luncanilor, Apa Gladnei și Sărazul.

Bega Poienilor se numește brațul drept al văii Bega, care curge prin localitățile Poieni, Crivina de Sus și Pietroasa. Valea descrie un cot mare prin care ocolește zona de platou Poieni – Părăsești. De la confluența cu Bega Luncanilor pînă la Poieni, un drum comunal urmărește firul apei. La circa 2 km amonte de Poieni, valea se ramifică în: Valea Mare, care ocolește Dîmbul Pascului, valea Sasa cu izvoarele la nord de vîrfurile Rusca. De la Românești pînă la Crivina de Sus, Bega Poienilor curge în extremitatea nordică a reliefului muntos pe care-l separă de zona deluroasă situată între Curtea și Ohaba. În amonte de Crivina de Sus, valea este săpată adînc în calcarele și dolomitele din zona de platou a masivului, pe care-l străbate pînă la sud de Poieni, de unde continuă printre versanți cu pante accentuate pînă la culmea principală.

Bega Luncanilor își adună apele din culmea Padeș-Rusca, pentru a le purta spre zona de șes printr-o albie sinuoasă, adânc săpată în șisturi cristaline, calcare și dolomite. În zonele mai largi ale văii se află așezările Luncani și Tomești, iar la ieșirea din masiv, localitatea Românești. Un drum județean, modernizat pînă la Valea lui Liman, urcă în lungul albiei pînă la cumpăna de ape spre bazinul văii Padeș, de unde coboară spre sud la Voislova în lunca Bistriței. Ca afluenți principali Bega Luncanilor primește în cursul superior valea Tăieturii, valea Stîlbului și valea Topla, iar în cursul inferior Valea lui Liman și valea Druja.

Gladna este principalul afluent al râului Bega care izvorăște din Munții Poiana Ruscă. Cursul superior străbate zona muntoasă între vîrfurile Daia și localitatea Gladna Română. De la șesul aluvial pe care se află această localitate, apa Gladnei curge spre vest la limita dintre formațiunile sedimentare și cele metamorfice, limită care corespunde cu tranziția de la relieful muntos la regiunea cu dealuri. În dreptul localității Fîrdea, apele Gladnei împreună cu ale văii Hăuzești, principalul afluent pe stîngă, se varsă în lacul de acumulare Fîrdea, după care își continuă cursul prin strîmtoarea din fața Măgurei Surduc, pentru ca în dreptul localității Surducul Mic să iasă din masivul Poiana Ruscă spre lunca largă a Begăi. De la Traian Vuia pînă la Fîrdea, în lungul văii Gladna, se află un drum modernizat, care se continuă pînă în zona de izvoare printr-un drum forestier.

Sarazul, afluent mai mic al văii Bega, curge prin localitățile Drinova, Jurești, Bîrna și Săceni, marcînd limita dintre partea nord-vestică a zonei montane din Poiana Ruscă și regiunea de dealuri din împrejurimile Lugojului. Albia majoră fiind în mare parte colmatată, firul apei descrie nenumărate meandre în propriile aluviuni.

Bazinul hidrografic al Timișului cuprinde partea de sud-vest a Munților Poiana Ruscă. Drenarea apelor din masiv se face în special prin afluenții văii Bistra și prin bazinul văii Nădrag.

Bistra marchează, prin lunca ei largă, limita sudică a Munților Poiana Ruscă. Afluenții Bistrei colectează toate apele din regiunea sudică a culmii principale Padeș-Rusca. Valea Rusca (sau Rusca Montană), cu care confluează în dreptul localității Voislova, este afluentul cel mai însemnat. Cursul superior al acestui afluent, amonte de centrul minier Ruschița, este cunoscut sub denumirea de Padeș și izvorăște de sub vîrfurile Pădeșel. Afluenții principali ai văii Padeș-Rusca sînt: Pîrîul cu Raci, Valea Morii, Miclăuș, Șoimul, Lozna. De la Voislova un drum modernizat urcă în lungul văii pînă la Ruschița, unde se unește cu drumul care vine de la Luncani peste culmea principală a masivului. Dintre ceilalți afluenți ai văii Bistra trebuie menționați în special Vîrciorova, Radina, Glimboca, Ohaba, Rugului, Vlădonul, Straoni și Micota.

Nădragul este valea principală din partea de vest a Munților Poiana Ruscă. În cursul superior, bazinul de acumulare se lărgeste mult prin numeroase ramificații. Colectoarele principale, și anume valea Cornetului, rezultată din unirea pîrîurilor Fîntîinii, Strîmba, Iornilsei și valea Padeșului, formată la rîndul ei din unirea pîrîurilor Bordu, Gosta (sau Cerbei și Cîrlențiu), se unesc în dreptul localității Nădrag pentru a forma apa Nădragului, care se îndreaptă printr-un curs sinuos spre Timiș. Văile menționate sînt accesibile prin drumuri forestiere și printr-o șosea asfaltată pînă la localitatea Nădrag.

PEȘTERI

Deși rocile carbonatice și relieful carstic au o răspîndire largă în partea de est și de nord-vest a Munților Poiana Ruscă, pînă în prezent se cunosc puține peșteri. Aceasta se datorează faptului că în marile masive de roci carbonatice de la Hunedoara – Runc, Groș și Luncani – Poieni calcarele apar subordonat cantitativ, marea majoritate a suprafeței fiind ocupată de dolomite (roci mai puțin propice carstificării în adîncime). Explorarea speologică însă nu și-a spus

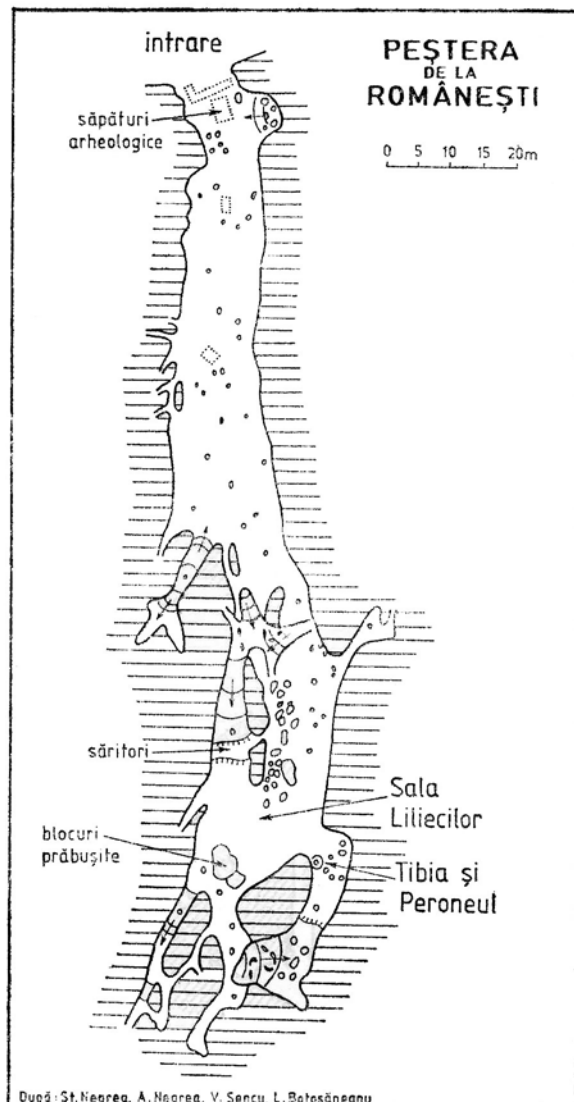
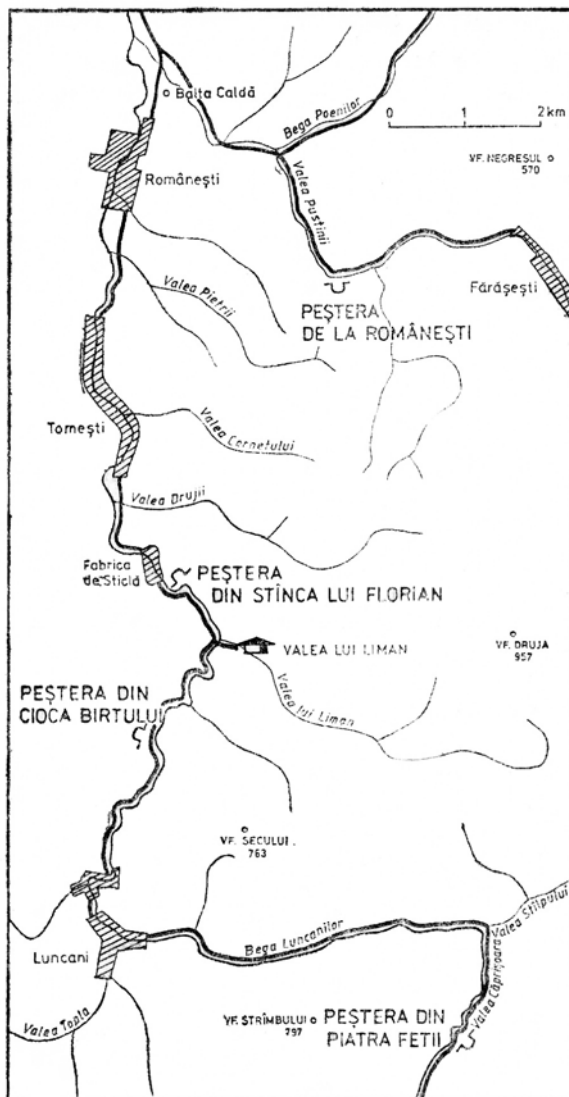
ultimul cuvînt, deoarece o cercetare sistematică a întregii arii nu a fost realizată pînă în prezent.

Mai bine sînt cunoscute cîteva peșteri din bazinul văii Bega, datorită explorărilor efectuate în 1963 de Șt. Negrea, A. Negrea, V. Sencu și L. Botoșăneanu (1965). Dintre aceste peșteri cea mai mare și interesantă pentru turiști este cea de la Românești, sau „Peștera cu apă” (după toponimia locală), situată în versantul stîng al văii Pustîinii, la 2,2 km de confluența acestei văi cu Bega Poienilor. Peșteri, mai mici, se află în valea Bega Luncanilor:

Peștera din Stîncă lui Florian, situată în malul drept al văii, în apropierea fabricii de sticlă de la Tomești;

Peștera din Cioaca Birtului în versantul stîng al văii, la jumătatea distanței între Valea lui Liman și primele case ale localității Luncani;

Peștera din Piatra Feti, localizată în versantul drept al văii Căprișoara, pe care urcă drumul spre Ruschița, la circa 1,5 km amonte de confluența cu valea Stîlpului.

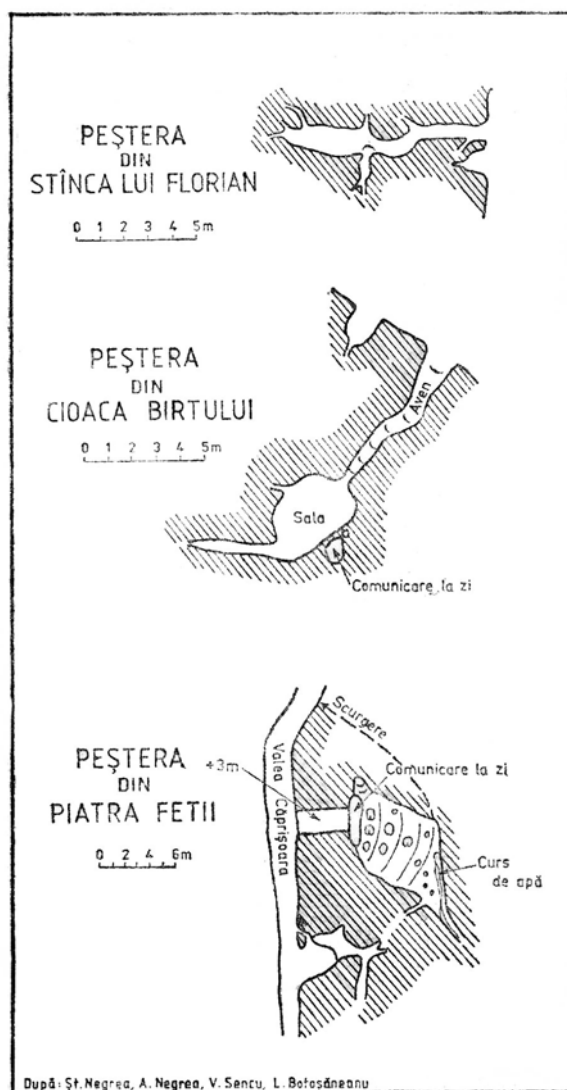

După: Șt. Negrea, A. Negrea, V. Sencu, L. Botoșăneanu

În afara celor menționate, mai există peșteri necercetate în partea de nord și cea de est a munților Poiana Ruscă.

Peșterile cunoscute din Poiana Ruscă se înscriu între peșterile mici și mijlocii și nu au o importanță speologică deosebită. În general, sînt peșteri fosile și nu sînt bogate în stalactite, stalagmite sau alte ornamentații naturale. În parte, acestea au fost deteriorate de localnici și turiști.

Peșterile menționate sînt neocrotite și neamenajate, fiind vizitate mai ales de localnici. În trecut, guano din peștera de la Românești a făcut obiectul unei mici exploatari cu caracter local. Drumurile și potecile care duc la aceste peșteri nu sînt marcate pentru turiști.

CONDIȚII CLIMATICE

Datorită suprafeței relativ mari pe care o ocupă, Munții Poiana Ruscă au un climat diferențiat, influențat în sud de zona înaltă a Carpaților Meridionali, în vest de zona depresionară cu tendințe mediteraneene, iar în nord și est de microclimatul luncii Mureșului și al bazinului Strei. Această situație și diferența înălțimilor determină o distribuție zonală etajată a principalelor elemente climatice în jurul zonei centrale înalte a masivului. Temperatura medie anuală variază între 2°C și 8°C în zona muntoasă și între 9°C și 11°C în regiunile depresionare periferice din est, vest și nord. Distribuția zonală a temperaturilor anuale și

variația sezonieră a condițiilor de temperatură pentru lunile ianuarie, aprilie, iulie și octombrie sînt indicate în tabelul de mai jos:

	media anuală	ianuarie	aprilie	iulie	octombrie
Zona centrală	2–4°C	-4–6°C	0–14°C	12–14°C	4–6°C
Zona marginală	9–10°C	-1–3°C	8–10°C	18–20°C	10–11°C
Zonele periferice depresionare	9–11°C	-1–3°C	10–11°C	20–21°C	11°C

Amplitudinea termică anuală este de 10–20°C în zona centrală și de 22–23°C în zonele marginale și periferice.

începutul și sfîrșitul perioadelor de îngheț sînt redade în tabelul următor:

	Zona Centrală	Zona marginală	Zonele periferice depresionare
Prima zi de îngheț	1.IX.–1.X.	1.X.–11.X.	11.X.–21.X.
Ultima zi de îngheț	1.IV.–1.V.	21.IV.–1.V.	11.IV.–21.IV.

Precipitațiile sînt mai abundente, tot timpul anului, în partea centrală înaltă a masivului, în regiunile Padeș, Rusca, Ruschița, Vadu Dobrii, Poiana Răchitele, Alun și scad treptat spre zonele marginale și periferice. Limitele între care se plasează valorile medii pentru sezonul cald și sezonul rece sînt redade alăturat:

	Precipitații medii anuale mm	Precipitații medii pentru semestrul cald mm	Precipitații medii pentru semestrul rece mm	Număr anual de zile cu precipitații	Număr de zile cu strat de zăpadă
Zona centrală	1200–1400	500–600	500–600	150–160	100–150
Zona marginală	700–800	400–450	300–400	130–140	50–75
Zonele periferice depresionare	600–700	350–400	200–300	120–130	25–50

Aceste limite situează partea centrală a Munților Poiana Ruscă între regiunile din țară cu cele mai abundente precipitații. Cantități maxime au fost semnalate vara la Deva (200 mm) și Lelese (120–140 mm), iar primăvara în special în partea de vest a masivului, la Nădrag (140–170 mm). Numărul de zile cu precipitații dintr-un an variază, în funcție de zonele climatice ale Munților Poiana Ruscă, între 120–160 de zile, iar durata stratului de zăpadă între 25–150 zile.

Durata medie anuală de strălucire a soarelui variază de la 1800 ore, în zona înaltă a culmii Padeș-Rusca, pînă la 1900–2000 ore în regiunile marginale din est și vest, și 1800–1900 ore în partea de nord a masivului și în lunca Mureșului. În decursul unui an media zilelor cu cer senin este de 40. Innorări totale se înregistrează timp de 120–140 zile anual.

Circulația aerului, consemnată în zona periferică a masivului, la Deva, Caransebeș, Vărădia de Munte, are loc cu precădere pe direcția NV–SE. În partea de nord-est a Munților Poiana Ruscă predomină, cu o frecvență de 18%, vînturile nord-vestice și cu 11% cele sud-estice. Viteza medie a acestor deplasări de aer este de 4–5 m/sec. În nord-vestul masivului frecvența medie maximă se înregistrează, pentru vînturile nord-vestice și vestice, cu viteze medii de ordinul a 3 m/sec. În sud-vest predomină, cu frecvența de 26%, vînturile sud-estice cu viteze medii de 6 m/sec.

În Munții Poiana Ruscă, luna septembrie poate fi recomandată ca fiind cea mai indicată pentru practicarea turismului, în această perioadă nu se mai înregistrează călduri apăsătoare, ca în august și iulie, supărătoare, mai ales în drumețiile prin zona de platou lipsită de pădure; nebulozitatea este mai mică, favorabilă fotografiatului. Peisajul capătă un farmec deosebit datorită veșmîntului de toamnă pe care încep să-l îmbrace pădurile. În luminișuri și poiene răsar brîndușele, iar în zona înaltă din culmea Padeș-Rusca se pot culege afine și merișoare.

Pentru turismul și sportul de iarnă sînt indicate lunile ianuarie și februarie, cînd în zona Padeșului se poate practica schiul.

VEGETAȚIE ȘI SOLURI

Covorul vegetal al Munților Poiana Ruscă este reprezentat în cea mai mare parte prin păduri, care în zona do platou din partea de est și nord-est a masivului lașă loc unor suprafețe întinse de pășuni și pajiști. În apropierea localităților din zona înaltă, lipsită de păduri, pădurenii cultivă pentru necesitățile gospodăriilor proprii cartofi, grîu, seară ș.a. În zonele colinare din marginea masivului cîștigă mult în importanță livezile cu pomi fructiferi.

Distribuția zonală a vegetației este determinată de variația condițiilor de climă, de altitudine și de constituție a solului. Astfel, pe culmea centrală, la altitudini în jur de 1300 m se întîlnesc zone înguste de pajiști alpine presărate cu tufărișuri de ienuperi. În jur, coborînd pînă la 800–900 m, se dezvoltă păduri de amestec de fag (**Fagus silvatica**), brad (**Abies alba**) și molid (**Picea abies**). Mai în exterior, se conturează o zonă extinsă cu păduri montane și colinare de fag și carpen care pătrund și pe versanții văilor adînci din zona de platou, despădurită, a masivului. Esențelor lemnoase principale din aceste păduri li se adaugă local mesteacănul (**Betula verrucosa**), fie sub formă de amestec, fie în pilcure izolate, în partea marginală, joasă, și în zona colinară, mai ales din vestul și estul masivului, se întind păduri de cer și fag, care în lungul extremității nord-vestice și mai rar în est trec în păduri de stejar.

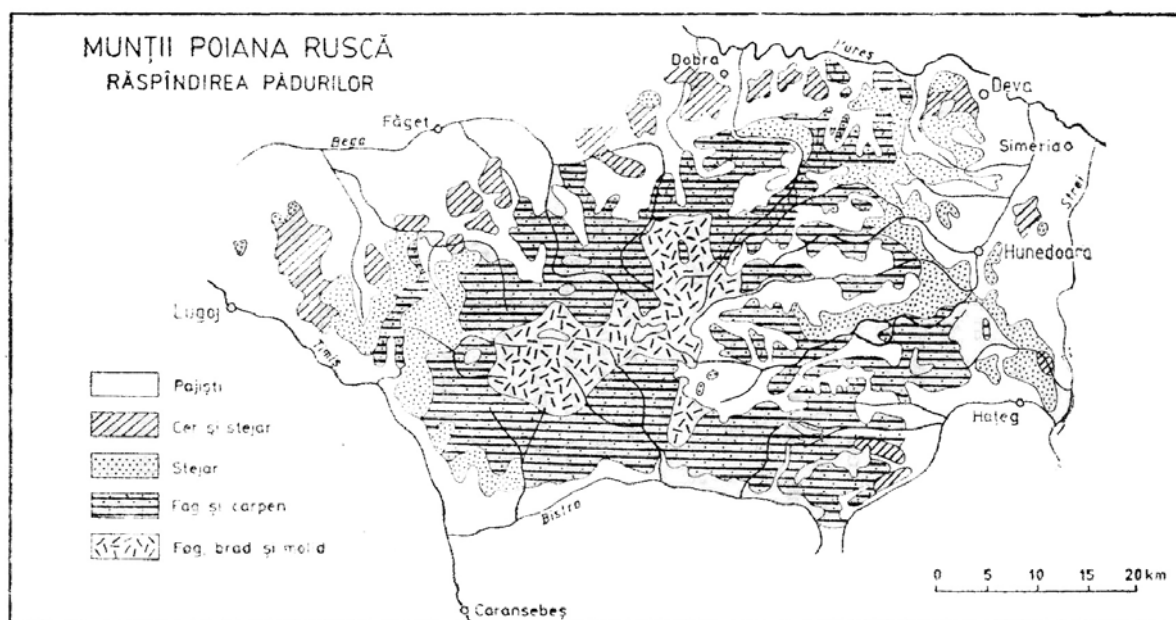
Pe platoul munților Poiana Ruscă se dezvoltă pajiști montane cu păiuș roșu țepoșică și iarba vîntului, care odată cu scăderea treptată a înălțimii trec spre est în pajiști colinare. În zona colinară periferică a masivului se extind, local, cu precădere în bazinul Bistra, livezi cu cireși, pruni, uneori și nuci.

Dintre fructele pădurii amintim fragii (**Fragaria vesca**), întîlniți cu precădere la marginea pădurii și în luminișuri; zmeura (**Rubus idaeus**) care se răspîndește din ce în ce mai mult în urma tăierii intensive a pădurilor; mura (**Rubus hirtus**) la marginea tăieturilor în văi și în tufișuri pe zona de platou; coacăzele (**Bruckenthalia spiculifolia**), merișoarele și afinele (**Vaccinium myrtillus**), care coboară în unele regiuni cu soluri alcaline potasice, ca de exemplu în regiunea Vețel, pînă aproape de zona periferică a masivului.

Pe versanții sudici a văilor din partea de est a munților Poiana Rusei se întîlnește rar liliacul sălbatic (**Siringa vulgaris**).

Covorul floral este bogat mai ales în pajiștile montane și colinare și în luncile văilor. În mod special merită a fi menționate câmpurile cu brîndușe (**Crocus banaticus**), care pătrund pe alocuri în pădurea rară de foioase sau în luminișuri completînd cu gingășie peisajul de toamnă sau înveselind prin coloritul lor peisajul de primăvară timpurie.

Distribuția solurilor din Munții Poiana Ruscă reflectă în linii generale răspîndirea tipurilor litologice pe care au luat naștere. Rocile parentale principale fiind șisturile cristaline, suprafața masivului muntos este acoperită în cea mai mare parte de soluri brune acide. În zonele marginale din vest și est, peste depozitele neogene argiloase și nisipoase, se dezvoltă soluri podzolice argiloiluviale sau soluri brune podzolice și soluri podzolice argiloiluviale gleizate. Gresile cretacice din partea de nord-est a masivului (regiunea Hunedoara-Deva-Dobra) sînt acoperite de soluri brune, local podzolice și soluri brune acide. Aceeași formațiune de soluri apare și în pătea de sud-est a Munților Poiana Ruscă, în regiunea Densuș și peste depozitele sedimentare grezoase, conglomeratice și aglomerate vulcanice din regiunea Lunca Cernii-Rusca Montană-Oțelu Roșu. Soluri brune se dezvoltă de asemenea pe rocile calcaroase și dolomitice din zonele Ghelari-Lelese-Runc și Luncani-Poieni.

FAUNA

Munții Poiana Ruscă adăpostesc o faună bogată, distribuită în funcție de zonele de vegetație și de altitudine. Pădurile de fag, brad și molid din partea centrală a masivului sînt populate de ursul brun (**Ursus arctos**), care s-a înmulțit în special în ultima vreme, de cerbul carpatin (**Cervus elaphus**), căprioară (**Capreolus capreolus**), mistreț (**Sus scrofa**). Mai rar se întîlnește rîsul (**Lynx lynx**). Mult mai răspîndite sînt lupul (**Canis lupus**) și vulpea (**Canis vulpes**) care coboară pînă în zonele marginale ale masivului, iepurele în zona de platou și în luncile rîurilor periferice și veverița (**Sciurus vulgaris**), care adesea poate fi întîlnită pe potecile turistice din pădure.

Reptilele sînt reprezentate prin șopîrle (în special șopîrta de munte – **Lacerta vivipara**), salamandre și șerpi. Trebuie menționată prezența, pe lîngă vipera comună (**Vipera berus**), a viperei cu corn (**Vipera ammodytes**), care este răspîndită cu precădere în partea de nord-est a masivului, între altele și pe Dealul Cetății de lîngă orașul Deva.

Referitor la ichtiocenoze, se remarcă prezența pastrăvului (**Salmo trutta fario**) în apele din zona centrală a masivului. La Luncani se află în curs de dezvoltare una din pastrăvăriile im-

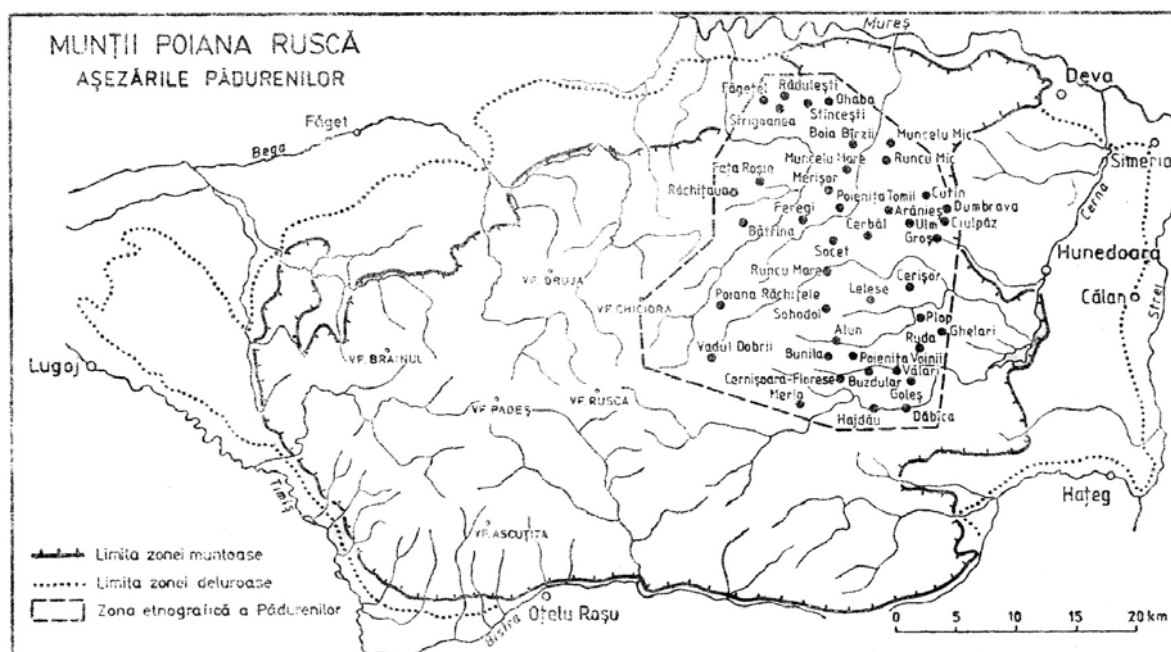
portante din țară. În împrejurimile orașului Deva se conturează o zonă a lipanului (**Thymallus thymallus**), iar în partea de nord-vest a masivului, în aria comunelor Fîrdea și Gladna, o ihtiozonă a cleanului (**Lenciscus cephalus**).

Dintre animalele aclimatizate trebuie amintit cerbul lopătar (**Dama dama**) din pădurile de la nord de Hațeg, iar ca specie reintrodusă în țară, zimbri (**Bison bonasus**) din rezervația de zimbri de la Hațeg.

PĂDURENII

Pe platoul Munților Poiana Ruscă, pe plaiurile înșorite ale culmilor care coboară din vârful Rusca, s-a conservat o populație băștinașă cu rădăcini adânci în trecutul neamului românesc. Locuitorii așezărilor din această regiune își spun „pădurenii“. Ei reprezintă o „insulă etnografică“ în care s-a păstrat cultura populară arhaică, extrem de originală și de diferențiată față de aceea a regiunilor învecinate. Trăsăturile principale ale acestei culturi constau în: amplasarea așezărilor pe culme, culturi agricole pe dealuri terasate, lipsa olăritului, portul specific (în special al femeilor) și graiul.

La începutul secolului II e.n. partea de est a Munților Poiana Ruscă se afla în aria principalelor centre dacice și romane. La poalele masivului, în depresiunea Hațegului, era așezată capitala provinciei Dacia Ulpia Traiana Sarmizegetusa. O parte din daci se retrăseseră în munții învecinați. Poziția geografică a așezării pădurenilor le-a permis, probabil secole de-a rândul, o izolare parțială față de influențele externe mai târzii, ceea ce explică conservarea, în graiul actual, a unor expresii de origine latină, cum ar fi, de exemplu, „a vulnera“ pentru a lovi și păstrarea unor entități particulare ale portului. Totuși, influența slavă a reușit, mai târziu, să pătrundă în ținutul pădurenilor. Mărturii au rămas, între altele, în grai și în denumirile unor localități, cum sînt, de exemplu, Ruda, Dobra, Sohodol. Particularități etnografice asemănătoare s-au păstrat izolat la sud de Dunăre, în R. P. Bulgaria (R. Vuia, 1958).

Satele pădurenilor nu depășesc limita zonei înalte de platou a Munților Poiana Ruscă, răspîndirea și denumirea lor fiind indicate în schița alăturată. Prima atestare scrisă a unora dintre aceste așezări datează din 1297, și anume, printr-un document în care satele Zlaști și Ruda sînt menționate ca supuse ale pîrcălabului de Hunedoara. Ulterior, în secolele XIV și XV găsim

mențiuni despre toate așezările cunoscute astăzi și despre altele care probabil, au dispărut cu timpul.

Pădurenii se înscriu în tipul dinaric, cu cap rotund (brachicefal), fața lungă (leptoprosop) și nas proeminent. Ocupația lor constă în creșterea vitelor, cultivarea unor suprafețe restrânse pe terase nivelate în jurul așezărilor, sculptură în lemn, țesătorie și broderie, toate în limitele necesităților de trai propriu. În ultimul timp mineritul și lucrul în pădure au devenit preocupările de bază ale pădurenilor.

În privința portului, particularitățile se referă în special la cel al femeilor, costumul fiind ornamentat cu mult gust prin modele geometrice încadrate în chenare cu unghiuri drepte și dezvoltare preferențială pe verticală. Broderia acestei ornamentații este colorată în acord cu vârsta: de la roșu curat pentru tinerețe se ajunge treptat printr-un adaus armonios de negru și brun la nuanțe mai închise de culoare purtate în anii maturității, pentru a sfârși cu negrul curat, ca simbol al bătrâneții. Podoaba capului este o basma de sub care ies simetric două șuvițe de păr în formă de colți, întărite și lipite de frunte cu zahăr dizolvat în apă. În jurul gâtului se poartă un lanț cu taleri de argint.

O altă trăsătură caracteristică, demnă de semnalat este ospitalitatea pădurenilor. Din păcate această moștenire nobilă a trecutului s-a pierdut cu timpul mai ales în regiunile miniere.

Turism

Munții Poiana Ruscă, ca și celelalte masive muntoase din jur mai puțin frecventate în prezent de iubitorii de drumeție în comparație cu regiunile din sud, ascund frumuseți peisagistice inedite. Cele două lacuri de acumulare, poienile însoțite ale platoului, pădurile întinse din zona muntoasă și versanții abrupti ai reliefului dolomitic și calcaros se împletesc armonios oferind variate atracții turistice ușor accesibile, atât cu piciorul cât și cu mașina. Posibilitățile de pătrundere cu mijloace moderne pînă în inima masivului și lipsa de dificultate în parcurgerea traseelor constituie una din particularitățile potențialului turistic al masivului. Pot găsi, astfel, satisfacții depline pe lângă adepții turismului „clasic“ și cei care, în număr din ce în ce mai mare, preferă drumeția pe patru roți.

Pentru practicarea turismului în această zonă montană este recomandabilă luna septembrie, toamna în general fiind anotimpul cel mai favorabil atât din punct de vedere al condițiilor climatice cât și al pitorescului peisajului.

CĂI DE ACCES ȘI LOCALITĂȚI DE PORNIRE ÎN TRASEU

Accesul în Munții Poiana Ruscă se realizează prin centrele urbane Deva, Hunedoara, Simeria, Călan, Hațeg, Caransebeș, Lugoj, precum și prin Făget și Ilia – situate în jurul masivului și legate de principalele căi ferate și drumuri naționale din țară. Această rețea dublă de căi de comunicație înconjură masivul muntos permițînd un acces ușor spre punctele de plecare pe traseele turistice montane. Pătrunderea în masiv este de asemenea ușurată de numeroase drumuri forestiere, județene, comunale și parțial modernizate, care se desprind din centura rutieră avansînd pînă în zona centrală a masivului. Punctele de plecare pe traseele turistice montane sînt accesibile și cu autobuzele.

În partea nordică a Munților Poiana Ruscă se află șoselele modernizate DN 68 A Ilia – Lugoj și E 64 Simeria – Deva – Ilia. În dreptul comunelor Vețel, Dobra, Coșava, Făget și Train Vuia, din aceste două drumuri naționale pornesc traseele turistice care străbat partea nordică a masivului.

În vestul Munților Poiana Ruscă, șoseaua modernizată E 70 urmărește lunca Timișului între orașele Lugoj și Caransebeș. Traseele turistice montane pornesc din această arteră în dreptul comunelor Găvojdia și Sacu.

În partea sudică a masivului se află DN 68, care face legătura între orașele Caransebeș și Hațeg pe valea Bistrei, valea Zeicani și Țara Hațegului. Din această șosea se desprind traseele turistice montane de la Voislova și Totești.

În est, rețeaua rutieră din jurul Munților Poiana Ruscă se încheie prin drumul modernizat E 79, care unește, în lungul văii Streiului, orașele Hațeg și Simeria. În dreptul localității Călan se desprinde o ramificație modernizată spre Hunedoara, de unde un alt drum național (DN 68 B) face legătura spre Deva sau Simeria pe valea Cernei și prin comuna Sîntuhalm.

Municipiul Deva, reședința județului Hunedoara, este situat în lunca Mureșului, în partea de nord-est a Munților Poiana Ruscă, la altitudinea medie de 192 m. Orașul este accesibil din est pe șoseaua E 64 și calea ferată 200 care urmăresc valea Mureșului. Dinspre sud se poate ajunge pe șoseaua E 79 și pe linia ferată 202 care traversează Carpații prin valea Jiului trecând prin Hațeg, Petroșani și Tîrgu Jiu. Accesul dinspre vest (de la Arad) este asigurat de drumul E 64 și calea ferată 200, de pe valea Mureșului, iar de la Timișoara pînă la Lugoj de E 94 de unde, continuând pe DN 68 A, se ajunge la șoseaua E 64 de pe valea Mureșului, în dreptul localității Ilia.

Municipiul Deva dispune de patru hoteluri („Sarmis“, „Dacia“, „Bulevard“, „Turist“) cu o capacitate totală de 447 locuri, hoteluri situate în partea centrală a orașului. Gara se află la 10 minute de mers pe jos din centru, la capătul străzii V. I. Lenin și este legată de partea centrală a orașului prin linii de autobuz. În apropierea gării: C.F.R. este situată **Autogara** (str. Gării nr. 2), care asigură legături directe spre orașele Hațeg, Simeria, Hunedoara, Caransebeș, Lugoj și spre toate localitățile din jurul municipiului Deva. **Stații de benzină** (PECO) se află la ieșirea din oraș spre Arad, pe drumul E 64 (str. Horia 71) și, în sens opus, lângă localitatea Sîntuhalm, pe șoseaua spre Simeria. **Stația Service Auto** este situată la ieșirea din oraș spre Simeria (str. 23 August 273). **Sediul O.J.T. Hunedoara – Deva** se află în Piața Unirii nr. 1, vizavi de statuia Dr. Petru Groza, iar **Filiala A.C.R.** în aceeași piață, la nr. 11.

Săpăturile arheologice au arătat că împrejurimile municipiului Deva au fost locuite începînd din neolitic. Prima atestare scrisă a orașului datează din 1269. În ultimii ani orașul Deva s-a extins mult, în special spre sud-est, și a căpătat o înfățișare modernă datorită reconstruirii centrului și ridicării cartierelor noi Dacia, Gojdu și Micro 15 A.

Orașul este dominat de **Dealul Cetății**, care se ridică în spatele parcului și al stadionului, străjuit de **ruinele unei fortărețe medievale** reconstruită de mai multe ori și distrusă definitiv în timpul revoluției din 1848–1849. Pe artera principală a orașului (Bulevardul Dr. Petru Groza) se află **statuia ecvestră a lui Decebal** cu dragonul, operă a sculptorului I. Jalea (Piața Victoriei), **monumentul Dr. Petru Groza** de C. Baraschi (Piața Unirii), iar în parcul de sub cetate, **statuia** mai veche **a lui Decebal** realizată de R. Moga. Tot în parcul orașului sînt deschise pentru public două secții ale muzeului județean, și anume **secția de științe naturale** și **secția de arheologie**, ultima amenajată în castelul „**Magna Curia**“, clădire în stil baroc din secolul XVII.

Municipiul Hunedoara, unul din cele mai mari centre siderurgice din țară, se află în partea de est a Munților Poiana Ruscă, în dreptul confluenței văilor Cerna și Zlaști la ieșirea acestora din zona muntoasă a masivului. La Hunedoara se poate ajunge fie prin șoseaua E 64 pe DN 68 B, care se desprinde din drumul european amintit între Deva și Simeria în dreptul localității Sîntuhalm, pentru a urma 13 km în lungul văii Cerna, fie din șoseaua E 79 din valea Streiului, pe un drum modernizat care se desprinde în dreptul localității Călan și traversează, pe o lungime de 9 km, dealurile dintre bazinul hidrografic al Streiului și cel al Cernei. De la Hațeg există o posibilitate de acces direct printr-un drum în curs de modernizare care se desprinde chiar în oraș din artera directă spre Densuș, traversează dealurile Silvașului și întîlnește aproape de Hunedoara, la Hășdat, drumul modernizat Călan – Hunedoara. Cu trenul,

singura cale de acces este de la Simeria, pe linia 207, care urmărește cursul inferior al văii Cerna.

Hunedoara dispune de un singur hotel („**Rusca**“) cu o capacitate de 202 locuri. Alte posibilități de cazare în împrejurimi sînt la **motel „Cinciș“** (8 km de la Hunedoara, lângă lacul Cinciș), „**Popas turistic Strei**“ (20 km, la Simeria Veche) și Deva (18 km).

Gara se află în dreptul orașului nou (Bd. Republicii nr. 42) și este legată de centru prin transportul în comun. Din fața gării pleacă autobuzele spre Teliuc, Cinciș, Lunca Cernii, Ghelari, Zlaști, Deva, Simeria și Călan. Stația PECO este situată pe drumul DN 68 B după ieșirea din Hunedoara spre Deva. **Filiala O.J.T.** se află în clădirea hotelului „Rusca“ (Bd. Dacia 30).

Cea mai veche mărturie scrisă despre existența așezării Hunedoara este o referire la **Castrum rostrum Hunod**, datată din 1267. Începînd din secolul trecut, orașul se afirmă din ce în ce mai mult ca centru siderurgic de prim ordin, cunoscînd o dezvoltare spectaculoasă în ultimele două decenii. Astăzi cartierele noi ale Hunedoarei se întind mult în jos pe lunca Cernei și urcă departe pe pantele line ale dealurilor din versantul drept al văii.

Coșurile înalte ale furnalelor care trimit spre văzduh fumuri policolore anunță din depărtare cetatea oțelului. Călătorul venind dinspre valea Cernei întîmpină cu mult înaintea orașului halele imense ale laminoarelor, uzine noi, a căror incandescență luminează departe în timpul nopții, halde de minereu și de zgură.

Obiectivul turistic principal al orașului este **castelul și muzeul Corvineștilor**, care prin frumusețea sa arhitecturală se plasează printre cele mai reprezentative monumente de arhă feudală din România. Poate fi menționată de asemenea biserica Sf. Nicolae, în formă de cruce greacă înscrisă, datată din secolul XV, astăzi declarată monument istoric.

Municipiul Lugoj este așezat în partea de nord-vest a Munților Poiana Ruscă, pe ambele maluri ale râului Timiș. Orașul este legat de Timișoara și Caransebeș prin șoseaua E 70 și linia ferată 100, în lungul Văii Timișului. De asemenea, are legături prin drumuri modernizate, dublate de căi ferate, cu Deva (DN A și E 64, liniile C.F.R. 212 și 200) și Buziaș (linia C.F.R. 116). De la Reșița se poate ajunge direct la Lugoj pe DN 58 A.

Posibilități de cazare sînt asigurate de două hoteluri („**Dacia**“ și „**Timiș**“) cu o capacitate totală de 178 locuri, situate în centrul orașului. În caz de nevoie, se poate înnopta la popasul turistic „**Parc Coștei**“, amplasat la confluența râului Timiș cu canalul Bega, lângă comuna Coștei, pe șoseaua E 70, la 7 km de Lugoj, în direcția Timișoara.

Gara se află pe partea stingă a râului Timiș, la capătul străzii Gh. Gheorghiu-Dej, la circa 10 minute de mers pe jos din centru. **Autogara** este situată în dreapta Timișului (strada Morilor) la circa 15–20 minute de mers pe jos de la gara C.F.R. **Filiala O.J.T.** se găsește lângă hotelul Dacia, pe str. Cuza Vodă nr. 1.

Stația PECO se află în oraș pe strada V. V. Delamarina, la intersecția cu str. Ștefan cel Mare și la ieșirea spre Caransebeș, pe strada Caransebeș. **Autoservice-ul** este situat lângă această ultimă pompă de benzină.

Dezvoltat pe locul unui castru roman, Lugojul este menționat în documente din secolul XIV ca district românesc aflat sub autoritatea Banului de Severin. În centrul orașului, în apropierea parcului umbrat de stejari, arțari și castani bătrîni, se remarcă turnul fostei **biserici Sf. Nicolae** (Piața 23 August), monument istoric din secolul XV și clădirea „**Birtul Poștei**“, care din a doua jumătate a secolului XVI a servit drept han și stație pentru diligente. Orașul găzduiește un **muzeu de istorie, arheologie, etnografie și artă plastică** (Str. N. Bălcescu), **busturile lui Ion Vidu și I. Moga** (lîngă pod), **al generalului Ion A. Dragalina**, eroul de la Jiu din 1916 (la intersecția străzilor N. Bălcescu și Semenicului) și statuia lui **Eftimie Murgu**, sculptată de Victor Gagu. Nota personală a orașului este dată de podul metalic peste Timiș,

construit în 1900. În vecinătatea acestui pod, platforma înaltă din fața Casei de cultură a sindicatelor oferă cea mai bună privire de ansamblu asupra orașului.

Orașul Caransebeș, situat la sud-vest de Munții Poiana Ruscă, pe malul drept al râului Timiș, este legat prin drumuri modernizate și căi ferate de Timișoara, Lugoj și Orșova (E 70, linia CFR 100), Hațeg (DN 68, linia CFR 211) și Reșița (DN 58, linia CFR 115).

Posibilități de cazare (122 locuri) sînt asigurate de **hotelul „Bistra“** în centru și **motelul „Tibiscum“**, situat lângă apa Timișului.

Stația PECO și **autoservice-ul** se află la ieșirea din oraș spre Lugoj pe E 70. **Gara**, situată pe partea stîngă a Timișului, este legată de centru prin mijloace de transport în comun.

Prima atestare scrisă a orașului datează din 1290. Clădirile mai vechi, conservate, sînt însă mărturii arhitectonice din secolele XVII–XVIII, în parcul din zona centrală se remarcă **monumentul generalului Ion A. Dragalina**. Orașul dispune de un „**muzeu mixt**“ (str. Bistrei 2), cu colecții de istorie, etnografie și artă populară de interes județean și de o **casă memorială „General Dragalina“**.

Orașul Hațeg, așezare cu bogat trecut istoric, este situat în depresiunea Hațegului, în sud-estul Munților Poiana Ruscă, pe șoseaua E 79 care îl leagă de Simeria și Petroșani. De la Caransebeș se poate ajunge direct la Hațeg pe DN 68 prin Porțile de Fier ale Transilvaniei. Spre Hunedoara se recomandă șoseaua E 79 pînă la Călan, de unde un drum modernizat traversează dealurile la Cetatea Oțelului de pe Cerna. O alia posibilitate o oferă drumul în curs de modernizare prin Silvașul de Jos, care urmărește cumpăna de ape dintre văile Strei și Cerna, pentru a ajunge la Hunedoara în dreptul comunei Hășdat, unde se unește cu șoseaua modernizată spre Călan. Hațegul nefiind situat pe linia CFR 202 (Tîrgu Jiu – Petroșani – Simeria), legătura cu această arteră importantă se face prin gara Subcetate, de unde se poate ajunge la Hațeg fie pe linia CFR 211, fie cu autobuzul. Din anul 1978, accesul cu trenul de la Caransebeș nu mai este posibil, linia de legătură dintre Băuțari și Zeicani prin Porțile de Fier ale Transilvaniei fiind închisă.

Posibilitățile de cazare, asigurate de „**hanul Bucura**“, sînt de 90 locuri în timpul verii (inclusiv căsuțe) și 66 locuri iarna. **Stația PECO** se află la 100 m de „hanul Bucura“, la ieșirea din oraș spre Simeria, iar un **atelier auto** în centrul orașului.

Hațegul este principalul centru urban din depresiunea Hațeg, renumită prin bogăția ei folclorică și etnografică. Țara Hațegului unea în trecut mai multe cnezate românești amintite prima dată în documentele anului 1247. O **colecție de etnografie și artă populară** a fost amenajată în Casa de cultură a orașului. În pădurea Silvuț, la 1,5 km de „hanul Bucura“, se poate vizita o **rezervație de zimbri** aclimatizați, care găzduiește de asemenea cerbi lopătari și căprioare. În sudul orașului, la 4 km de centru, pe șoseaua E 79, se află **biserica de la Sîntămăria Orlea**, monument de arhitectură din secolul XIII și **castelul cnejilor**, în curs de renovare în vederea creării unui complex turistic (camping, hotel, restaurant).

Orașul Simeria, situat în lunca Mureșului la sud de dealul Uroi, este unul din principalele noduri de cale ferată din regiune. Aici se unesc linia ferată 202 și șoseaua E 79, care traversează Carpații prin valea Jiului, cu arterele principale din valea Mureșului: linia CFR 200 și șoseaua E 64. Tot de aici se desprinde linia de cale ferată spre Hunedoara (linia CFR 207). Autobuzele care asigură legături directe spre Deva, Hunedoara și Hațeg opresc în fața gării.

Atracția turistică principală a orașului este **rezervația dendrologică „Arboretum Simeria“**, situată la circa 1 km de gară și de șoseaua E 64, pe drumul modernizat care duce spre localitatea Uroi.

Orașul Călan, centru siderurgic din Valea Streiului, este situat pe linia CFR 202 și șoseaua E 79. La capătul sudic al localităților se desprinde un drum modernizat de 9 km, care

asigură legătura directă cu Hunedoara peste dealurile situate între valea Streiului și valea Cerna. Pentru călătorul care vine dinspre Hațeg, această variantă oferă pe lângă o scurtare a drumului spre Hunedoara cu circa 20 km, și o priveliște frumoasă asupra zonei de dealuri din nord-estul Munților Poiana Ruscă și asupra luncii Streiului pînă în masivul Șurean.

Posibilități de cazare sau de camping, și anume 29 locuri dintre care 12 la căsuțe, se găsesc la **Băile Călan**, în afara orașului, la circa 3 km de centru, pe șoseaua E 79 spre nord (350 m de halta CFR Călan – Băi). Complexul băilor dispune de un ștrand și trei bazine mici cu apă caldă (27°–28°C).

Făget, comună, viitor centru urban din lunca râului Bega, se află în partea de nord-vest a Munților Poiana Ruscă, pe șoseaua modernizată DN 68 A Ilia – Lugoj și linia CFR 212. Din valea Mureșului, localitatea este accesibilă fie direct de la Săvîrșin pe un drum nemodernizat de 22 km, fie prin Ilia, pe drumul E 64. În centrul comunei se află **complexul turistic „Padeșul“**, cu un hotel cu 43 locuri, situat pe artera principală, la cîteva sute de metri de cotul șoselei de unde se desface drumul spre Săvîrșin. În acest loc se află **bustul lui Eftimie Murgu** și o **stație PECO. Gara** este situată de asemenea pe artera principală, la ieșirea din comună, spre Lugoj. Din apropierea gării se desprinde spre sud un drum nemodernizat care leagă Făgetul direct cu masivul Poiana Ruscă prin localitățile Drăgsinești și Gladna.

Ilia, comună situată în valea Mureșului, pe șoseaua E 64 și linia CFR 200, este punctul de legătură spre arterele de comunicație din partea de nord a masivului. De aici se desprinde DN 68 A și linia CFR 212 spre Făget și Lugoj.

CABANE, MOTELURI, CAMPINGURI

Motelurile, cabanele și popasurile turistice cu locuri amenajate pentru camping sînt concentrate în lungul centurii rutiere din jurul masivului, în zonele marginale ale Munților Poiana Ruscă. Această situație, binevenită în special pentru plecările în traseu spre centrul munților și pentru plecarea din regiune, este puțin favorabilă practicării turismului în interiorul masivului. În zona muntoasă se află în prezent patru cabane și complexe turistice, dintre care însă numai cabana „Căpriorul“ este situată la altitudine, aproape de partea centrală a munților, în zona de platou nu există posibilități de cazare decît la localnici sau în cort propriu.

Cabana „Căpriorul“, amplasată la altitudinea de 884 m, pe culmea care separă bazinul Timișului de cel al văii Bega, între vîrfurile Dăii și Dîmbul Fierului, asigură accesul din partea de vest spre culmea înaltă a Padeșului. Este așezată într-o mică poiană situată în mijlocul unei păduri de brad și pin în amestec cu foioase. Cabana dispune de 44 locuri și 20 locuri în căsuțe, restaurant, terasă, bar și spațiu pentru instalarea corturilor sau a unei tabere pe Dîmbul Fierului. Cabana „Căpriorul“ este legată de comuna Nădrag printr-un drum carosabil de 18 km și o potecă bine marcată, iar de comunele Fîrdea, Luncani, Tomești, Gladna Română și Ruschița prin trasee turistice în cea mai mare parte marcate.

Motelul „Valea lui Liman“ se află situat într-un loc pitoresc la confluența Văii lui Liman cu Bega Luncanilor, la circa 1,5 km amonte de Fabrica de sticlă de la Tomești și la 6 km aval de centrul localității Luncani. Este legat de comunele Tomești, Românești și Curtea printr-un drum modernizat care ajunge în șoseaua DN 68 A, în dreptul comunei Coșava, iar de localitatea Luncani printr-un drum nemodernizat care urmărește valea Bega. De la motel pornesc trasee turistice parțial marcate spre cabana „Căpriorul“, vîrfurile Padeș și Ruschița. Motelul „Valea lui Liman“ dispune de 50 locuri, căsuțe cu un total de 98 locuri, spațiu pentru camping, restaurant, terasă, bar, bazin de înot și o scenă în aer liber pe care se desfășoară în fiecare vară festivalul jocului și cîntecului bănățean.

Complexul turistic Cinciș, construit pe marginea lacului de acumulare Cinciș, la circa 8 km de Hunedoara, este compus dintr-un motel, un camping, o cabană, o bază nautică și un

ștrand amenajat. Motelul „Cinciș“, plasat pe un dîmb cu privire panoramică asupra lacului și părții estice a munților Poiana Ruscă, dispune de 52 locuri, restaurant și terasă. **Campingul „Izvoarele“** este așezat pe o pantă lină înierbată pe malul lacului și oferă 18 locuri în căsuțe și spațiu pentru instalarea corturilor. **Cabana „Izvoarele“** se află la 1 km amonte de camping, spre zona de terminare a lacului, pe o peninsulă presărată cu pomi răzleți, lângă confluența văii Lingina cu valea Cerna, care aici se îngustează strîmtorată de versanți abrupti, împăduriți. Cabana nu dispune de locuri de cazare, are bufet și loc pentru camping cu corturi. Complexul turistic Cinciș este legat prin drumuri modernizate de Hunedoara, Teliuc, Cinciș, Ghelar și prin drumuri nemodernizate de Lunca Cernei, Vadu Dobrii și Govăjdia.

Cabana „Căprioara“ se află amplasată în zona dealurilor împădurite din împrejurimile orașului Deva, într-o poiană sub vîrfurile Cozia (688 m). Este legată de oraș printr-un drum direct de 4 km în curs de modernizare și un drum ocolit, nemodernizat, care se desprinde din șoseaua E 64, în apropiere de comuna Mintia. Cabana nu constituie un punct de plecare în trasee turistice spre centrul masivului, ci este un loc de odihnă și agrement. Dispune de 19 locuri în cabană și de 10 căsuțe cu câte două paturi, restaurant, spațiu pentru camping cu cortul și instalare de tabere. Lîngă cabană se află o bază sportivă a orașului Deva.

DRUMURI, POTECI ȘI MARCAJE

Relieful munților Poiana Ruscă nu creează dificultăți drumeției, fiind practic ușor accesibil în toate părțile. Greutăți se întîmpină doar uneori pe versanții abrupti ai văilor mari săpate în roci dolomitice sau calcaroase, cum ar fi, de exemplu, văile Govăjdia, Runc, Bega, pe pantele recent defrișate pe care se extinde repede o vegetație abundentă și deasă de arbuști, ferigi, zmeură, mure. Pădurile vechi sînt de regulă ușor de străbătut în toate direcțiile, singurele inconveniente datorîndu-se uneori pantelor accentuate ale crestelor principale.

Majoritatea văilor principale sînt accesibile prin drumuri forestiere sau comunale. La acestea se adaugă o rețea de drumuri și poteci, atît în zonă locuită de pe platou, cît și în aria muntoasă împădurită, creată în decursul timpului din necesitățile rezultate în urma populației dense a masivului, a activității miniere din trecut și prezent și a unei activități silvice intense.

Dintre aceste drumuri și poteci, care se întîlnesc pe toate culmile și văile principale, numai o mică parte sînt marcate pentru turiști. Marcajele se află exclusiv în partea muntoasă din jumătatea vestică a masivului, și anume în jurul culmii Padeș-Rusca și a localităților Nădrag, Ruschița, Lunca. Aproape în fiecare an elevii și pionierii din regiune marchează trasee noi, pentru a deschide accesul turiștilor spre zona centrală a Munților Poiana Ruscă.

Uneori semnele de marcaj au o densitate insuficientă pentru urmărirea fără dificultate a traseului. Pe anumite porțiuni, seninele sînt aplicate la distanțe prea mari pentru a putea fi observate de la unul la altul. Acest neajuns este suplinit adesea, dar nu în toate cazurile, de traseul clar al drumului sau al potecii. Dificultăți mai mari în urmărirea marcajului se întîmpină de regulă în zonele despădurite, din cauza absenței prăjinilor metalice indicatoare și în tăieturile de pădure, fie datorită distrugerii parțiale a semnelor, fie datorită lipsei unor suporturi convenabile pentru aplicarea semnelor. Densitatea marcajului în Munții Poiana Ruscă este deci în general proporțională cu aceea a suporturilor naturale pentru semne. Drumurile forestiere sau comunale ca-re fac parte din traseele marcate sînt uneori lipsite complet de semne.

Pe unele trasee variază dimensiunea semnului (de exemplu traseele 7, 14) sau lipsește pe anumite porțiuni fondul alb pe care se aplică semnul (de exemplu traseele 8, 13).

Marcajele vechi s-au decolorat în parte, fiind greu vizibile. La remarcarea acestor trasee semnele au fost refăcute fie numai parțial (exemplu, traseele 1, 3, 14), fie au fost aplicate alte semne de marcaj, fără a îndepărta semnele vechi (exemplu, traseul 4).

Atragem atenția asupra faptului că la unele capete de traseu, puncte nodale sau de intersecție, lipsesc indicațiile necesare asupra începutului traseului, schimbărilor de direcție sau asupra însuși semnificației semnelor respective (exemplu, vf. Padeș). Alte indicatoare de acest gen sînt insuficient fixate pentru a rezista o perioadă mai îndelungată. În descrierea potecilor și a drumurilor turistice marcate au fost de aceea înserate, după necesități, indicații asupra stării marcajului la sfîrșitul anului 1978. Totodată se atrage atenția asupra locurilor în care există posibilitatea de a devia de la traseu.

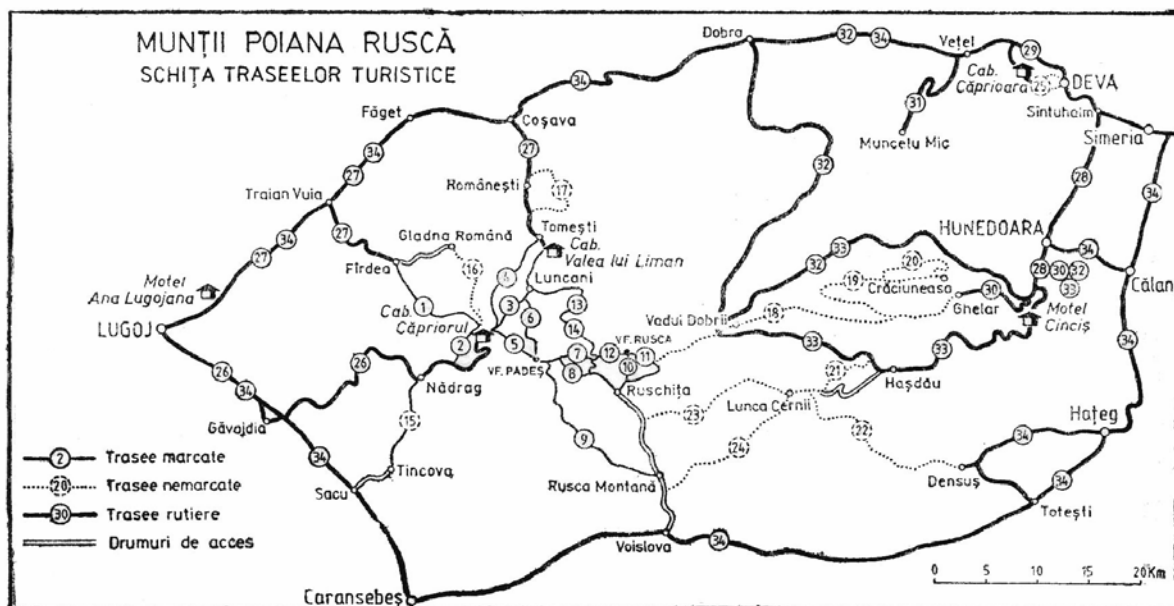
Pentru traseele nemarcate au fost alese, din multitudinea de variante posibile, acelea pe care le recomandăm pe de o parte datorită faptului că sînt ușor urmăribile prin repere, drumuri sau poteci clare, bine vizibile, iar pe de altă parte pentru faptul că oferă aspectele peisagistice cele mai caracteristice pentru Munții Poiana Ruscă.

Trasee turistice

Traseele turistice au fost grupate în funcție de prezența sau absența marcajului și de posibilități de parcurgere pe jos sau cu mașina, în trei categorii principale: trasee marcate, trasee nemarcate și trasee rutiere. În acest fel se ușurează mult alegerea convenabilă a traseului pentru a putea gusta după dorință fie satisfacțiile drumeției cu sau fără orientare turistică, cu sau fără hartă și busolă în mînă, fie plăcerea de a străbate văile și culmile pe drumuri carosabile. În partea finală se dau indicații și recomandări asupra modului cel mai favorabil de combinare a traseelor descrise în vederea realizării unor traversări prin Munții Poiana Ruscă, atît transversal, pe direcția N-S, cît și longitudinal, pe direcția E-V.

Toate traseele descrise sînt ușor de străbătut, întrucît urmează în cea mai mare parte poteci și drumuri. Parcurgerea lor nu necesită echipamente speciale.

Durata indicată pentru parcurgerea traseelor descrise se referă numai la timpul efectiv de mers, fără timpul necesar pentru popasuri sau orientare. La traseele rutiere nu a fost indicată durata, pe considerentul că precizarea distanței este suficientă pentru a estima timpul necesar în funcție de viteza medie dorită.

TRASEE MARCATE

1. Comuna Fîrdea – Brăinul Mare – Cabana „Căpriorul“

Marcaj: bandă albastră

Distanță: 13 km

Durată: 4½ ore

Caracteristici: traseu ușor, potecă și drum de pădure; diferență de nivel: 700 m

Posibilități de acces: din DN 68 A, de la comuna Traian Vuia spre Surducul Mic, 13 km pe drum asfaltat pînă în comuna Fîrdea.

Traseul începe din centrul comunei Fîrdea, în locul în care șoseaua asfaltată cotește în unghi drept spre sud (spre Hăuzești). Nu există tablă indicatoare, dar din acest loc se vede pe un stîlp de telegraf primul semn de marcaj, pe strada neasfaltată, în continuarea șoselei pe care am venit dinspre Surducul Mic. După 400 m traversăm valea Moașei, afluent al văii Gladna, și în curînd ieșim din comună. Aici, în dreapta, un indicator cu mențiunea „Cabana Căpriorul 3,30 ore“ marchează începutul potecii spre cabană. Urcăm pe versantul din dreapta drumului printr-o poiană cu pomi rari. După circa 200 m ajungem într-o tăietură de pădure în care cresc arbuști de stejar, mesteacăn, mai rar salcîm și ienuperi. Aici poteca devine clară, drumul vechi pe care îl urmărește fiind săpat adînc de ape. Marcajul este foarte anevoios, practic lipsește. Pe alocuri drumul se desface în mai multe ramuri care după un timp se unesc iar în apropierea crestei principale spre care ne îndreptăm. Pe măsură ce urcăm pe piciorul de deal dintre valea Gladnei și valea Moașei, în spatele nostru se deschide o priveliște din ce în ce mai cuprinzătoare asupra lacului de acumulare Fîrdea, asupra comunei de la picioarele noastre și asupra extremității nord-vestice a reliefului muntos din masivul Poiana Ruscă, care se profilează în spatele lacului sub forma unei ghirlande de dealuri înalte, împădurite. După 1 km de urcuș, tăietura de pădure se termină, panta devine lină și piciorul de deal se îngustează. Pe pomi se zărește iar marcajul, banda albastră care de aici înainte ne va însoți continuu pînă la destinație. După circa 300 m ajungem în culmea principală care separă bazinul văii Hăuzești de cel al văii Rozalia (Atenție la marcaj la parcurgerea în sens invers a traseului! Nu există indicator unde poteca părăsește culmea principală).

Drumul continuă fără denivelări circa 700 m spre sud, printr-o poiană îngustă presărată cu ienuperi ce ating înălțimi pînă la 3 m. Din această poiană, care invită la un popas după urcuș (în mijlocul ei, pe un stejar tînăr citim inscripția „loc pentru popas“), se zăresc din cînd în cînd culmea împădurită a muntelui Gomila Mare în prim plan și culmea Brăinului Mic în planul al doilea. După ce trecem de o pădurice de mesteacăn, drumul intră în pădure și începe să urce spre Gomila Mare. La sfîrșitul unui urcuș lin și continuu de 1,7 km, pe un drum prin pădure bătrînă de fag și stejar, ajungem într-o zonă defrișată pe coasta vestică a culmii, presărată cu mure. În fața noastră se înalță Brăinul Mic, pînă la care mai avem de parcurs 500 m, ultima porțiune de urcuș pieptiș. Datorită tăieturii menționate, de pe vîrfurile Brăinului Mic (746 m) se deschide o perspectivă minunată asupra părții de vest a Munților Poiana Ruscă. Spre apus se ridică în partea opusă a bazinului văii Hăuzești vîrfurile Plaiului, din care vedem desprinzîndu-se spre nord coama vestică a masivului pînă la Măgura Surduc, care străjuiește deasupra lacului Fîrdea și defileului văii Glanda de la Surduc. Înspre sud-vest se distinge tăietura sinuoasă și adîncă a văii Nădragului și înălțimile din sudul regiunii. La poalele munților Poiana Ruscă se deschide depresiunea Caransebeșului, în spatele căreia se profilează în zare dealurile Buziașului și Munții Semenic.

Din Brăinul Mic coborîm cîteva sute de metri spre o șauă largă, în dreptul căreia se termină zona defrișată. Poteca continuă prin pădure, indicată de un marcaj des. După 1,5 km ajungem în șaua din fața Brăinului Mare. Vîrfurile nu se vede din cauza pădurii. De aici poteca urcă sinuos circa 200 m, pentru a continua pe curba de nivel de pe coasta nordică a culmii, cu

scopul de a evita urcușul abrupt spre vârful Brăinul Mare (874 m), care, fiind împădurit, nu oferă o priveliște deosebită.

Traseul continuă spre vest urmărind pe o distanță de 2 km undulațiile largi ale culmii împădurite, pînă în zona înaltă din care se desprinde spre nord culmea care desparte bazinul văii Rosalia de cel al văii Gladna. De aici traseul marcat se îndreaptă spre sud-est, urmînd în lungul culmii principale un drum de pădure, pentru a ajunge după 2,5 km în zona plată de sub vârful Daia. În continuare, drumul ocolește la nord, pe curba de nivel, vârful Daia (945 m) și ajunge după 800 m în șaua plată dintre vârful Daia și Dîmbul cu Fier. Aici întîlnim marcajele

care vin de la Nădrag, Padeș și Luncani. Din acest loc un drum carosabil ne conduce la cabana „Căpriorul“, care se află la 200 m spre sud, pe o culme secundară.

2. Comuna Nădrag – Valea Sălașele – Cabana „Căpriorul“

Marcaj: cruce albastră

Distanță: 8,7 km

Durată: 2½–3 ore

Caracteristici: traseu ușor, 4,7 km pe drum carosabil în lungul văii Nădrag – valea Padeșului și 4 km pe valea Sălașele și culmea împădurită.

Posibilități de acces: din E 70 de la sud de Găvojdia, 10 km asfalt pe DN 681 pînă la Nădrag.

Marcajul începe în centrul comunei Nădrag, din dreptul podului de la confluența văii Nădrag cu valea Cornetului, în acest loc un indicator fixat pe un stîlp de beton al conductei electrice arată direcția și poartă mențiunea „Spre cabana Căpriorul, 2½ ore“. Tot de aici pornesc marcajele spre cabana forestieră Strîmba (punct roșu) și spre vârful Padeș prin valea Gosta (dungă roșie). Traseul urmează drumul pe lîngă apa Padeșului pînă la ieșirea din comună. După ultimele case, valea se îngustează, drumul traversează un pod și continuă în dreapta apei (în sensul mersului) între versanții împăduriți ai văii. Lîngă pod, un panou cu o schiță turistică ne indică unele din traseele marcate din partea de vest a Munților Poiana Ruscă. Urmăm drumul forestier în lungul văii, care după 1 km începe să descrie două meandre mari, adînc săpate între versanții abrupti. După 3,1 km de la podul menționat ajungem în locul numit „la Sălașele“. Aici valea se lărgește și primește doi afluenți față în față. Lîngă drum o masă de lemn cu bănci ne invită la un popas înaintea urcușului.

Pe versantul opus al văii se află o cabană forestieră de lemn și locuri amenajate pentru arderea mangalului. Pînă aici marcajul nostru (cruce albastră) a fost dublat de marcajul traseului direct spre vârful Padeș prin valea Gosta (bandă roșie). Un indicator-săgeată, fixat pe un pom, ne atrage atenția că trebuie să părăsim valea Padeșului și să ne îndreptăm spre valea Sălașele (Atenție! Marcajul cruce albastră, împreună cu semnul bandă roșie, continuă și pe drumul forestier din valea Padeșului, indicînd traseul auto care ajunge la cabana „Căpriorul“ după 8 km).

Traversăm valea Padeșului și urcăm drumul de tractor de pe versantul drept (stînga, în sensul mersului) al văii Sălașele. După 750 m ajungem la bifurcația văii, de unde urmăm ramificația dreaptă (în sensul mersului) pînă ce poteca începe să urce în versantul estic al văii. Urmează un urcuș prin pădure pe o distanță de circa 1 km, după care ajungem în zona înaltă, cu pantă lină, a culmii de la est de bazinul văii Sălașele. În continuare poteca ne conduce, tot prin pădure, pînă în zona plată de șa dintre vârful Daia și Dîmbul cu Fier. Aici întîlnim marcajul care coboară din vârful Daia (punct roșu) și două indicatoare: unul pentru vârful Daia (½ oră) și altul pentru traseul pe care l-am urmat (Nădrag, prin Sălașele, 2½ ore). Continuăm spre dreapta, urmărind ambele marcaje (cruce albastră + punct roșu) circa 200 m, după care

ajungem în drumul carosabil spre cabană. Din acest punct cabana „Căpriorul“ se vede la circa 150 m.

Atenție la parcurgerea inversă a traseului, de la cabana „Căpriorul“ spre Nădrag! Nu există tablă indicatoare în locul în care în apropierea cabanei poteca se desprinde din drumul carosabil. Marcajul cruce albastră continuă împreună cu dunga albastră (spre vf. Padeș și Fîrdea) și triunghi roșu (spre Luncani) pe drumul carosabil, indicînd traseul auto spre Nădrag.

3. Motelul „Valea lui Liman“ – Luncani – valea Topla – Cabana „Căpriorul“

Marcaj: triunghi roșu (începe din comuna Luncani)

Distanță: 14,6 km (6 km Motel – Luncani + 8,6 km Luncani – Cabană)

Durată: 4½ ore (1½ oră Motel – Luncani + 3 ore Luncani – Cabană)

Caracteristici: traseu ușor; drum comunal și forestier, potecă prin pădure, mici dificultăți datorate vegetației în cursul superior al văii Topla, parțial relief carstic; diferență de nivel, 580 m; se poate vizita peștera din Cioaca Birtului.

Posibilități de acces: din DN 68 A, de la comuna Coșava, 13 km pe sosea asfaltată spre Românești și Tomești.

De la motelul „Valea lui Liman“, urmăm circa 200 m șoseaua asfaltată pînă la podul peste valea Bega Luncanilor, unde cotim spre stînga și ne angajăm pe drumul nemodernizat spre Luncani. Distanța de 6 km în lungul văii Bega pînă la Luncani o putem parcurge fie pe jos, fie cu autobuzul. Pe această porțiune Bega Luncanilor prezintă o albie sinuoasă adînc săpată într-un relief preponderent carstic format în special pe dolomite și mai puțin pe calcare, în versanții abrupti și împăduriți ai văii întîlnim adesea stînci albe și pereți de dolomite. La circa 2 km aval de extremitatea nordică a comunei Luncani, în versantul stîng, sub Cioaca Birtului, se află o mică peșteră, ușor de vizitat, fără echipament special.

Peștera din Cioaca Birtului (vezi p. 32), situată la 26 m deasupra drumului (altitudine absolută, 330 m) într-un abrupt împădurit, este accesibilă pe o potecă ce pornește la circa 20 m amonte de borna km 15 și urcă pieptiș în versant. Un aven adînc de 5 m duce la o mică sală, de unde se desprinde o galerie la început ascendentă, apoi orizontală, care comunică cu exteriorul printr-un orificiu din peretele de dolomit. O altă galerie se desprinde din baza avenului; după 3 m devine inaccesibilă. Galeriile urmăresc fisuri tectonice în dolomitele rubanate, iar avenul o suprafață de strat. Un curent de aer descendent face ca grota să fie vara caldă, iar iarna rece. Peștera nu conține forme concreționare sau ornamentale deosebite.

Urmărind în continuare drumul din valea Bega, întîlnim în dreptul unui cot mare primele case din Luncani, aproape de confluența cu valea Lupului (afluent sting). După 1 km ajungem în dreptul văii Topla, unde se află centrul comunei și stația de autobuz. Aici, o tablă fixată pe un stîlp indică marcaj bandă galbenă spre vîrfurile Padeș (2½–3 ore) și triunghi roșu spre cabana „Căpriorul“ (2½–3 ore).

Continuăm traseul pe strada din valea Topla, urmărind marcajul dublu – triunghi roșu și bandă galbenă – aplicat pe stîlpii de beton ai conductei electrice. După 700 m ieșim din comună. De aici pornesc două drumuri forestiere, din care unul spre stînga urmărește Valea Mare, iar altul, drept înainte, valea Topla. Două table indicatoare arată că marcajul bandă galbenă spre vîrfurile Padeș continuă pe drumul din stînga, iar traseul nostru, triunghi roșu, spre cabana „Căpriorul“, urcă în continuare pe valea Topla. După 100 m, întîlnim o punte care traversează apa spre un izvor în versantul opus drumului.

Între versanții înalți și împăduriți, alcătuiți din roci dolomitice, drumul săpat în stîncă șerpuiește în lungul apei. Marcajul este rar. După 1 km urmează un pod, înaintea căruia se desprinde spre stînga un drum forestier secundar care se termină repede pe un afluent al văii principale. Pe marginea podului, o săgeată aplicată cu vopsea albă indică spre amonte „Ține înainte, funicular“ și o săgeată roșie spre aval arată direcția „sat“. În continuare, pădurea din

versantul drept al văii a fost defrișată. În curînd trecem pe lingă o bază nouă a păstrăvăriei Luncani și ajungem la un al doilea pod. Aici valea primește un afluent stîng, iar drumul cotește spre sud. Lîngă firul apei se află o masă cu o bancă de lemn și un izvor îngrădit cu scîndură. Înspre amonte, în ambii versanți ai văii, pădurea a fost tăiată. După 600 m ajungem la un afluent stîng la gura căruia se află o cabană pentru muncitori forestieri, părăsită, urmele funicularului utilizat pentru exploatarea pădurii, iar în coasta de vizavi trei cariere mici părăsite, săpate în calcare albe. La 100 m amonte, pe versantul opus drumului, în dreptul unui mic afluent, se află un izvor. De aici în sus valea se îngustează și drumul se pierde. Pe o stîncă, în dreptul căreia se termină tăietura de pădure din versantul stîng, este scris cu vopsea albă „Ține valea pe drum“ pentru cei ce parcurg traseul în sens invers.

De la locul unde se termină drumul urmează, pe o distanță de 1,3 km, partea dificilă a traseului, cu marcaj insuficient. Mergem în continuare pe vale în sus, care este invadată de buruieni și lipsită de marcaj. După 100 m observăm un mic afluent stîng al văii (pe dreapta în direcția mersului). Atenție! Poteca părăsește valea imediat după acest afluent și urcă în versantul stîng al văii, cu scopul de a evita urcușul anevoios pe valea principală din cauza vegetației abundente și a lemnelor rămase de la exploatarea pădurii. Din firul apei se vede pe un pom primul semn de marcaj. Poteca mai urmărește puțin valea, la cîteva metri deasupra talvegului, apoi urcă în cîteva serpentine pe versant pentru a continua pe curba de nivel spre sud pînă ajunge din nou în vale, într-un loc stîncos. Pe tot acest traseu marcajul este rar, iar poteca năpădită de vegetație. În continuare, urmăm firul apei. Înaintarea este anevoioasă din cauza lemnelor putrezite și a vegetației crescute în urma tăierii pădurii. După o distanță de 1,3 km, socotită de la locul unde s-a terminat drumul forestier de pe valea Topla, ajungem la bifurcația superioară a văii. Atenție! În cazul în care nu se reperează poteca din versantul stîng al văii sau se pierde această potecă pe parcurs, urmăm valea spre amonte pînă la bifurcația menționată. Aici traseul părăsește valea și continuă în versantul stîng (dreapta, în sensul mersului) printr-o potecă marcată, care după un urcuș accentuat timp de 15 minute ne scoate în culme, în șaua dintre vîrfurile Preslop (la nord) și vîrfurile Bordaru (la sud). De partea cealaltă a culmii se află bazinul superior al văii Gladna.

Un indicator vechi de tablă cu un triunghi albastru ne semnalează la stînga (sud) drumul spre cabana „Căpriorul“ (½ oră) și la dreapta (nord) traseul (nr. 4) de culme spre Tomești (3–4 ore). (Triunghiul albastru reprezintă un marcaj vechi care nu a fost șters în timpul aplicării marcajului nou – triunghi roșu). Continuăm traseul pe un drum de pădure ocolind vîrfurile Bordaru pe curba de nivel. Printre pomi se zărește din cînd în cînd vîrfurile Daia, dincolo de izvoarele Gladnei. După 1,2 km ajungem în șaua plată dintre Dîmbul cu Fier și vîrfurile Bordarului. Aici întîlnim marcajul bandă albastră care vine din culmea Padeșului și două indicatoare pentru traseele spre Luncani sau Tomești și spre vîrfurile Padeș. Continuăm către vest (spre dreapta) drumul de pădure și ajungem după 350 m pe o ridicătură cu pante domoale, cunoscută sub denumirea „Dîmbul cu Fier“, datorită excavațiilor și minelor vechi prin care în trecut au fost extrase minereuri de fier limonitice din zona de oxidare a unor roci piritose. Putem recunoaște acest loc și după marcajul silvic aplicat cu vopsea roșie pe un pom și reprezentat prin două dungi orizontale inelare și un chenar în care se află notația VI.99. Pe Dîmbul cu Fier se află în mijlocul pădurii un teren nivelat și înierbat potrivit pentru practicarea sportului în aer liber sau pentru instalarea unei tabere.

Urmînd în continuare drumul de pădure cu marcajul dublu – triunghi roșu și bandă albastră – ajungem după 400 m în șaua lată de sub vîrfurile Oaia. Aici întîlnim marcajul bandă albastră spre Fîrdea (traseul 1) și drumul carosabil (marcat cu cruce albastră) care unește cabana „Căpriorul“ cu comuna Nădrag. Continuăm spre stînga pe acest drum în lungul unei culmi secundare largi și după 200 m ajungem la cabană.

4. Cabana „Căpriorul“ – vf. Ambros – vf. Plopii – Tomești

Posibilități de acces: traseele 1, 2, 3

Marcaj: triunghi roșu (discontinuu)

Distanță: 13,6 km

Durată: 4½–5 ore

Caracteristici: traseu ușor pe drum sau potecă prin pădure și poiene. Repetate urcușuri și coborîșuri, fără pante mari. Dificultăți de orientare în zona descoperită din a doua jumătate a traseului, din cauza lipsei marcajului. Parcurgerea traseului necesită hartă și busolă. Diferență de nivel: 580 m.

Prima parte a traseului este comună cu traseele 4 și 5. De la cabana „Căpriorul” urmărim circa 200 m drumul carosabil spre Nădrag pînă în șaua dintre vîrfurile Daia și Dîmbul cu Fier. Continuăm spre dreapta pe un drum de pădure cu marcaj dublu, care traversează Dîmbul cu Fier (vezi traseul 4) și ne conduce în șaua plată dintre vîrfurile Bordaru și Dîmbul cu Fier. Aici două săgeți indică desfacerea potecilor spre vf. Padeș (2 ore, bandă albastră) și spre Luncani (1¼ ore) și Tomești (4 ore, triunghi roșu). Urmăm spre stînga drumul de pădure pe curba de nivel. Din cînd în cînd se remarcă pe pomi marcajul vechi spre Tomești (triunghi albastru) care nu a fost șters cu ocazia aplicării noului marcaj (triunghi roșu). După 20 de minute (1,2 km) ajungem în șaua dintre vîrfurile Bordaru și Preslop, unde se desfac drumurile spre Luncani și Tomești. Traseul spre Luncani (tot triunghi roșu, traseul 3) coboară spre dreapta în valea Topla, iar cel spre Tomești continuă pe culme urmînd mai departe drumul de pădure pe care am venit. O tablă indicatoare arată „Spre Tomești, 3–4 ore”, iar în sens opus spre cabana „Căpriorul”, ½ oră.

După un urcuș foarte lin, de 500 m prin pădure de amestec de brad, pin și fag, ajungem în dreptul vîrfului Preslop, pe care îl ocolim la circa 100 m în est. În stînga noastră (la vest) se află bazinul văii Gladna, iar în dreapta (la est) bazinul văii Topla. Din vîrfurile Preslop, drumul coboară lin spre nord pentru a ajunge după 1,3 km în șaua din fața vîrfurilor Ambros. În curînd se deschide spre dreapta (est), spre valea Topla, o tăietură de pădure care oferă o perspectivă frumoasă asupra părții nordice a Munților Poiana Ruscă. Se vede bazinul văii Topla, o parte din Bega Luncanilor și, în ultimul plan, lanțul culmilor care înconjură ca un amfiteatru bazinul văii Bega, dominat de înălțimile Padeș (1374 m), Rusca (1355 m) și Druja (957 m). Un urcuș foarte lin ne duce în 5 minute pe vîrfurile Ambros (831 m). De aici drumul cotește spre dreapta și coboară pe o distanță de 1 km, printr-o pădure tînără, pînă în șaua din fața Vîrfului lui Stan. Pe această porțiune marcajul este foarte rar. Din șaua menționată se desface spre stînga un drum năpădit de vegetație care coboară prin pădurea tînără spre valea Gladna. Traseul nostru continuă pe culme prin pădurea verde și ocolește la sud vîrfurile lui Stan. Atenție! Traseul este marcat rar, iar în dreptul Vîrfurilor lui Stan se desface spre culme un drum care se pierde repede în pădure; noi urmăm drumul vizibil care ocolește vîrfurile la cîteva zeci de metri spre sud. După 10 minute ajungem într-o șa cu stînci de calcare. Ne aflăm la limita sudică a masivului de roci calcaroase și dolomitice de la Luncani. Din șa coboară spre dreapta (sud-est) un drum nemarcat spre Luncani prin valea Topla (urmînd acest drum se ajunge în traseul 3). Marcajul coboară spre stînga (nord-vest) pe o potecă, care după 100 m ajunge într-o poiană, din care se deschide o perspectivă spre nord asupra unei regiuni cu relief mai accidentat, lipsit de pădure, întrucît din această poiană marcajul practic se pierde, este bine să ne orientăm deja din acest loc asupra traseului care urmează să-l parcurgem în continuare. Poteca traversează poiana pe curba de nivel și ajunge în creasta principală pe care o urmărește spre nord, în lungul unei fișii de pomi, pînă în dreptul dealului despădurit (cota 702 m) care domină priveliștea vizibilă din poiana amintită mai sus. În șaua din fața acestui deal, un drum traversează culmea din valea Gladnei în valea Lupului care se varsă în Bega la Luncani. Un urcuș pieptiș pe 400 m ne duce în vîrfurile dealului (cota 702 m), de unde avem o priveliște

panoramică asupra părții de nord-vest a Munților Poiana Ruscă. Din vîrf se desprind două culmi: una spre nord, care coboară spre Gladna, și alta spre est, care duce într-o șa după care se ridică o creastă despădurită, ușor de recunoscut după trei culminații: vîrfurile Plopilor (666 m), Beneșu (646 m) și Colii (636 m). Coborîm spre est în șaua de la sud de vîrfurile Plopilor.

Variante: a) În cazul în care dorim să evităm traversarea directă a dealului amintit (cota 702 m), urcăm lin pe drumul ce ocolește dealul pe la stînga (la vest) și ajungem în culmea spre Gladna. De aici mergem pe un drum de care în unghi ascuțit înapoi (spre sud-est). Prin livezi cu pruni și printr-un petic de pădure ajungem în șaua de la sud de vîrfurile Plopilor; b) Dacă ne deranjează lipsa marcajului, putem renunța la continuarea traseului. Ajungem la Românești mai simplu, prin Luncani și în lungul văii Bega. Din șaua de la sud de vîrfurile Plopilor urmăm spre est poteca din coasta dealului Plopilor folosită frecvent de localnici. După un coborîș lin pe o culme secundară, ajungem în dreptul unei păduri de mesteacăn. Aici poteca coboară spre stînga într-o văiușă și continuă pe lîngă firul apei prin pădure pînă la gura văii Lupului, în comuna Luncani. Urmăm valea Bega în aval (traseul 3) pînă la Valea lui Liman (5 km), de unde șoseaua asfaltată ne conduce la fabrica de sticlă din Românești (1,5 km).

Pentru a continua traseul, urcăm vîrfurile Plopilor, a cărui parte superioară este parțial împădurită, și coborîm spre nord în șaua din fața vîrfurilor Beneșu. Pe o culme secundară plată zărim, la est de vîrfurile Beneșu, un cătun care administrativ aparține de Luncani. În continuare, drumul trece pe lîngă cătun, ocolind pe curba de nivel atît vîrfurile Beneșu, cît și culminația următoare, vîrfurile Colii, pe care îl recunoaștem după prezența unei balize topografice. De la cătun spre nord, traseul urmărește un drum de care și ajunge din nou în culme, la nord de vîrfurile Colii. După circa 1 km, drumul intră în pădurea din vîrfurile Muncel (548 m), unde marcajul reapare. Din vîrfurile Muncel, drumul coboară prin pădure, la început pe culme, apoi pe o văiușă, pentru a ajunge la cartierul cu blocuri noi al fabricii de sticlă de la Tomești, în dreptul școlii.

5. Cabana „Căpriorul” – Vîrfurile Padeș

Marcaj: bandă albastră verticală

Distanță: 6,2 km

Durată: 2½– 3 ore

Caracteristici: traseu ușor pe drumuri și poteci de pădure; diferență de nivel: 555 m.

Posibilități de acces: traseele 1, 2, 3, 4, 15, 16, 26.

Prima parte a traseului este comună cu traseele 3 și 4. De la cabană ne îndreptăm pe drumul carosabil pînă în șaua dintre Dîmbul cu Fier și Vîrfurile Daia (200 m), de unde urmăm spre dreapta (est) drumul de pădure în lungul culmii principale pînă în șaua plată dintre vîrfurile Bordarului și Dîmbul cu Fier (vezi descriere la traseul 3). În acest punct traseele 3 și 4 (triunghi roșu) continuă spre nord pe un drum de pădure, pe curba de nivel, în timp ce marcajul spre vîrfurile Padeș urmărește o potecă ce urcă în continuare spre est pe culmea principală Două săgeți indică direcțiile și marcajele respective spre vîrfurile Padeș (2 ore) și Luncani (1¼ oră), Tomești (4 ore).

Poteca urcă printr-o pădure de brad, pin și fag, de un farmec deosebit în special toamna, cînd piciorul turistului calcă pe un covor policolor de frunze, în timp ce sub adierea vîntului din fagii înalți cad liniștit mereu alte frunze îngălbenite, iar printre crengile brazilor ascultăm freamătul pădurii. După 800 m, ajungem pe un vîrf plat, împădurit, cunoscut sub denumirea de vîrfurile Bordaru. Urmează o șa largă de circa 100 m, după care poteca urcă din nou, pentru a ajunge după 1 km în dreptul vîrfurilor Balaurului (1116 m), pe care-l ocolește prin sud. Mai jos de vîrf, un brad pe care scrie cu vopsea roșie „Spre Douglas”, indică o potecă nemarcată care duce la o pădure de brazi Douglas. Din șaua de lîngă vîrfurile Balaurului urcăm în continuare

culmea principală. După 550 m panta se termină și poteca ajunge într-o poiană îngustă alungită, în care ienuperi, afinișuri și stînci de șisturi anunță apropierea golului alpin. Treptat, culmea se îngustează, în timp ce înspre nord (stînga, în sensul mersului) începe să se contureze un abrupt împădurit, format din capetele de strat ale șisturilor cristaline. Parcurgem aproximativ 1 km prin această poiană pitorească, presărată cu brazi sau fagi și coborîm spre o șa după care un ultim urcuș, pe o distanță de 500 m prin pădure, ne scoate în golul alpin. Pe această ultimă porțiune se recunosc din cînd în cînd în pădure grămezi conice de pietre, clădite de mîna omului. Sînt semnele ridicate din bătrîni pentru marcarea drumului de pe culmea principală spre vîrfurile Padeș. La marginea golului alpin două asemenea grămezi înierbate și mai multe semne de marcaj pe ultimii pomi marchează locul în care poteca părăsește pădurea. Din acest loc putem să urcăm fie direct în creastă sau să urcăm spre dreapta poteca, la început circa 100 m pe lîngă pădure, apoi în urcuș lent printre ienuperi, pînă într-o șa înierbată, foarte plată, din care se zărește vîrfurile Padeș, marcat printr-o baliză topografică. În șaua menționată, remarcăm pe o stîncă placa metalică ce consemnează înființarea „în stea“ din culmea Padeșului, realizată în 1965 prin urcarea concomitentă a participanților din regiunile învecinate pe principalele „picioare“ ale masivului. De la marginea pădurii pînă la vîrfurile Padeș marcajul lipsește, cu excepția cîtorva sute de metri din fața vîrfurilor. În golul alpin acest lucru nu este supărător cînd vizibilitatea este bună. Lipsa marcajului constituie însă un impediment serios pe timp cețos, cînd posibilitatea de a rătăci drumul devine un pericol real.

Vîrfurile Padeș este acoperit în mare parte de ienuperi, între care apar numeroase pilcuri cu iarbă și afiniș. Poteca străbate un jnepeniș rar, ocolind vîrfurile la nord. În zona cu jnepeniș se recunoaște din nou marcajul aplicat pe stînci și pietre. Semnul bandă albastră este însoțit pe această porțiune de semnul bandă roșie, care vine de la Nădrag pe valea Gosta, și de semnul bandă galbenă, care urcă de la Luncani pe Pîrîul Mare (traseul 6).

Din vîrfurile Padeș, cel mai înalt loc al masivului (1374 m), se deschide una din cele mai frumoase priveliști generale asupra Munților Poiana Ruscă, înspre nord, privirea cuprinde în zăre dealurile Lipovei și șesul aluvial al văii Bega, în care se disting localitățile Curtea și Margina. Recunoaștem în cadrul masivului Valea Bega Luncanilor, cu cotul ei caracteristic în dreptul localității Luncani; Culmea Druja (957 m) – Hăugu (922 m) care se ridică între cele două brațe principale ale văii Bega (Bega Luncanilor și Bega Poienilor); culmea Vîrfurile lui Stan – vîrfurile Plopilor – vîrfurile Colii (traseul 4) cu cătunul de sub Beneșu, la vest de Bega Luncanilor; la picioarele noastre se întind bazinele de recepție ale văilor Tăieturii, Căprișoara (pe care se află drumul ce traversează masivul de la Luncani la Ruschița), Pîrîul Mare (pe care urcă de la Luncani spre Padeș traseul 6).

Înspre nord-vest distingem în depărtare lacul de acumulare de la Fîrdea, străjuit de Măgura Surduc, iar spre nord-est terminația zonei de platou înalt a masivului din regiunea Poieni, ferăstruit adînc de Bega Poienilor.

La est avem în fața noastră creasta centrală a masivului Poiana Ruscă – vizibilă pînă în dreptul Muntelui Rusca, culminată de trei vîrfuri plate caracteristice: Rusca (1355 m), în centru, Pascota în stînga și Cririnii, în dreapta. În ultimul plan se vede desprinzîndu-se din vîrfurile Rusca spre nord culmea care marchează cumpăna apelor dintre bazinul de acumulare al Mureșului și cel al văii Bega.

Spre sud, zărim în ultimul plan culmile înalte ale Carpaților Meridionali, separați de Munții Poiana Ruscă prin valea Bistra. De la stînga spre dreapta, distingem Munții Retezat (cu vîrfurile: Vf. Mare, Păpușa, Peleaga, Retezat, Judele), despărțiți de masivul Pietreanu prin tăietura adîncă a Rîului Mare, Vîrfurile Pietrii, Munții Godeanu, Munții Țarcu și Muntele Mic.

Sub noi se află, de la dreapta spre stînga, Culmea Padeș – (Cîrlențiu) – Rareș – Fîntînii – Poeți, văile Boului, Afinarul Mare, Afinarul Mic și culmea înaltă a dealului Boul. Mai înspre sud se remarcă, din multitudinea creștelor și văilor care formează partea meridională a

masivului Poiana Ruscă, în special vîrfurile Ascuțita Mare, Ascuțita Mică, Dealul Negru și tăietura adîncă a văii Șoimului.

Din vîrfurile Padeș putem reveni la cabana „Căpriorul“ sau să coborîm fie spre Luncani și Valea lui Liman (traseul 6, 2½ ore, sau traseele 5 + 3, 4 ore), fie spre Ruschița (traseele 7 și 8, 3½ ore) sau Rusca Montană (traseul 9, 6 ore).

6. Luncani – Pîrîul Mare – Vîrfurile Padeș

Marcaj: bandă galbenă verticală

Distanță: 7 km

Durată: 3 ore

Caracteristici: traseu ușor pe drum forestier și potecă de pădure. Urcuș accentuat. Diferență de nivel: 1 070 m.

Posibilități de acces: din DN 68 A, de la comuna Coșava 13 km pe asfalt pînă la Valea lui Liman și 6 km drum nemodernizat la Luncani (autobuz).

Traseul pornește din centrul comunei Luncani, în dreptul confluenței văii Topla cu valea Bega Luncanilor. Aici se află stația de autobuz și o tablă indicatoare care arată începutul marcajelor spre „vîrfurile Padeș“, 2½–3 ore – bandă galbenă, „Cabana Căpriorul“, 2½–3 ore triunghi roșu (traseul 3) și „Tomești“, 1–1½ oră – bandă galbenă. Urmăm strada în lungul văii Topla. Marcajul dublu, bandă galbenă și triunghi roșu, este aplicat pe stîlpii de beton ai conductei electrice. După 750 m, ieșim din comună. De aici pornesc două drumuri forestiere: unul urmărește înainte valea Topla, pe el urcînd marcajul triunghi roșu spre cabana „Căpriorul“ (traseul 3), iar celălalt cotește spre stînga pentru a se înscrie pe un afluent drept al văii Topla, Pîrîul Mare. O tablă indicatoare ne arată că marcajul bandă galbenă spre vîrfurile Padeș continuă pe drumul din Pîrîul Mare.

Drumul forestier pe Pîrîul Mare șerpuiește lingă firul apei între stînci de dolomite, deasupra cărora se ridică versanții împăduriți. Ne aflăm în mijlocul unui peisaj tipic pentru zona cu relief carstic din Munții Poiana Ruscă. Marcajul este rar, aplicat pe stîncile de dolomit. După 1,1 km ajungem la un afluent mare, drept, cu drum forestier. Continuăm drumul pe valea principală (ramificația din dreapta, în sensul mersului), unde regăsim în curînd marcajul pe trunchiul unor copaci. După circa 300 m, ajungem în dreptul unor cabane forestiere pentru muncitori, amplasate într-o zonă în care valea se lărgeste. Urmăm drumul în sus încă circa 500 m, pînă în dreptul unei văiugi care urcă în versantul drept al văii (în stînga sensului de mers). Aici părăsim Pîrîul Mare și drumul forestier, pentru a ne angaja pe văiuga menționată. Atenție! Pe ultimii 300 m de pe drumul forestier marcajul lipsește! În dreptul văiugii unde traseul părăsește drumul forestier nu există tablă indicatoare, ci doar un semn de marcaj în dreapta văiugii (în sensul în care o privim din drum). Pentru orientare, mai poate fi menționat un podeț de piatră în dreptul văiugii și un marcaj silvic în culoare roșie (VI, 178). În cazul în care nu recunoaștem acest loc și mergem în continuare pe drumul forestier spre amonte, întîlnim după 300–400 m un afluent stîng (pe dreapta, în sensul în care urcăm) cu un drum forestier vechi, năpădit de vegetație, care ne avertizează că am deviat de la traseul marcat și trebuie să ne întoarcem pentru a identifica locul unde marcajul părăsește drumul forestier.

Urmăm firul văiugii (marcajul este la distanțe relativ mari, care nu permit recunoașterea de la unul la altul). După cîteva sute de metri, văiuga se termină și poteca continuă prin pădure, îndreptîndu-se spre culmea dintre cele două ramificații principale ale Pîrîului Mare. Urcăm în continuare o distanță de circa 2 km, ocolim vîrfurile Făgețelului (1088 m) și ajungem în curmătura Făgețelului (șaua la sud de vîrfurile Făgețel). Aici, în stînga noastră (est), se află bazinul defrișat al văii Tăieturii, iar în dreapta (vest), zona de izvoare a Pîrîului Mare. Un

urcuș puternic ne scoate după 1 km în poiana Padeșului din creasta principală a Munților Poiana Ruscă.

În golul alpin ne îndreptăm spre stînga (est). Marcajul lipsește, dar recunoaștem ușor vîrfurile Padeș după baliza topografică. Ultimele sute de metri ale traseului, și anume urcușul din șaua din fața vîrfurilor Padeș pînă în vîrf, sînt comune cu traseele bandă albastră (care vine de la cabana „Căpriorul“ – traseul 5) și bandă roșie (care urcă direct de la Nădrag prin valea Gosta). Poteca, marcată pe această porțiune pe stînci, se îndreaptă printr-un jnepeniș rar spre vîrfurile Padeș, pe care-l ocolește însă la circa 100 m în nord și continuă pe creasta principală spre vîrfurile Rusca. Pentru a ajunge în vîrf, părăsim poteca și urcăm direct prin jnepeniș și afiniș pînă la baliză. Aici, în fața noastră, se deschide o priveliște încîntătoare asupra jumătății vestice a masivului Poiana Ruscă și asupra regiunilor muntoase sau depresionare înconjurătoare (vezi traseul 5).

Din vîrfurile Padeș (1374 m), putem continua drumul spre Ruschița (traseele 7, 8, 3½ ore), Rusca Montană (traseul 9 – 6 ore), sau să coborîm la cabana „Căpriorul“ (traseul 5, 2 ore), Nădrag (traseele 2 + 5, 4½ ore), Fîrdea (traseele 5 + 1, 6 ore). Revenirea la Luncani se poate face fie pe drumul pe care am urcat, fie pe traseul 5 + 3 (4 ore) sau 7 + 13 (6 ore).

7. Ruschița – Tăul Ursului – Vîrfurile Padeș

Marcaj: cruce roșie pînă la Tăul Ursului și bandă roșie verticală în continuare pînă în vîrfurile Padeș

Distanță: 11,1 km (7 km Ruschița – Tăul Ursului + 4,1 km Tăul Ursului – Vf. Padeș)

Durață: 4 ore (2½ ore Ruschița – Tăul Ursului + 1½ oră Tăul Ursului Vf. Padeș)

Caracteristici: traseu ușor pe drum și poteci de pădure: diferență de nivel: 820 m

Posibilități de acces: din DN 69 sau linia C.F.R. 211, de la comuna Voislova 17 km pe drum modernizat pînă la Ruschița (autobuz).

Pornim din centrul localității Ruschița pe artera principală, în lungul văii Padeșului, spre amonte.

Ruschița este unul din centrele miniere importante și cu tradiție din Munții Poiana Ruscă, cunoscut pentru exploatarea de marmură, minereu de plumb și zinc și minereu de fier. Localitatea se întinde în lungul văii înguste a Padeșului și pe cei doi afluenți principali ai acesteia, Valea Morii și Pîrîul Cracul Lung. În versanții abrupti din vest urcă în trepte clădirile celor două flotații de minereu, alimentate direct de garniturile trenurilor subterane care ies la lumina zilei deasupra flotației. La Ruschița marmura albă ne întâmpină de la primul contact cu localitatea. O vedem în gardurile gospodarilor, în fundația caselor, pe drumuri și poduri, deșeurile marii cariere de exploatare fiind piatra de construcție cea mai răspîndită din regiune.

După 500 m ajungem în dreptul confluenței cu Valea Morii, afluent stîng al văii Padeșului. Pînă aici nu există marcaj. Spre dreapta (în sensul mersului) se desprinde o stradă care urcă pe Valea Morii pentru a continua pe un drum forestier. La intersecția drumurilor, remarcăm o tablă care indică începutul a două trasee marcate pe Valea Morii, și anume: cruce roșie spre Vîrfurile Fierarului (1141 m), 3 ore, și triunghi albastru spre vîrfurile Rusca (traseul 10), 2 ore. Continuăm drept înainte pe drumul din valea Padeș. În curînd lăsăm în urmă ultimele case ale localității Ruschița. Valea se îngustează între versanții abrupti împăduriți și primește cîteva afluenți mici cu pantă foarte accentuată, în parte umpluți cu haldele lucrărilor miniere vechi. Lîngă firul apei remarcăm blocuri de marmură aduse de apă sau abandonate în timpul transportului. Semnele de marcaj sînt foarte rare. La 1 km amonte de Valea Morii ajungem în dreptul atelierelor și blocurilor exploatarea de marmură, situate în apropierea confluenței cu Pîrîul cu Raci. Acest afluent stîng important al văii Padeș aproape că nu se recunoaște din cauza haldei imense care coboară dinspre cariera de marmură. În fața noastră, pe muchia dintre

valea Padeș și Valea cu Raci, recunoaștem ruinele unui plan înclinat, utilizat în trecut pentru transportarea blocurilor mari de marmură din orizonturile de sus ale carierei. Sub acest plan înclinat se află gura tunelului care lega cândva direct drumul din valea Padeșului cu cariera veche săpată adânc în dealul de marmură din fața noastră. Vechea carieră, spectaculară datorită pereților înalți de peste 100 m în renumita marmură roză cu desene difuze în cute, a fost abandonată datorită faptului că îngustarea treptată a bazei făcuse imposibilă continuarea extragerii blocurilor. Noua exploatare se află puțin mai spre nord, într-o masă de marmură albă cu aspect masiv. Materialul din descoperirea făcută în vederea pregătirii carierei noi a fost azvîrlit în cariera veche, făcînd să dispară pentru totdeauna una din cele mai frumoase excavații din țară.

Continuînd drumul pe valea Padeșului, trecem de barăcile exploatării pentru plumb și zinc situate lîngă gura de galerie a orizontului minier Butuza. În dreptul galeriei, drumul trece din versantul stîng al văii în versantul drept (din dreapta în stînga, în sensul mersului). La 50 m mai în amonte se desface spre dreapta un drum carosabil care duce în cariera de marmură. Cei dornici să viziteze cariera pot urca fie direct pe poteca ce urmărește vechiul plan înclinat, menționat mai sus, la gura Pîrîului cu Rari, fie în pantă lină, pe drumul carosabil săpat în calcarele din versantul stîng al văii Padeș. Acest drum ajunge după cîteva serpentine în Pîrîul cu Raci (2 km), de unde Urcă spre stînga la partea superioară a carierei de marmură. Aici se deschide o perspectivă frumoasă asupra excavațiilor și văii Padeșului, dincolo de care se ridică pantele abrupte dinspre dealul Boului (1243 m).

Mergem în continuare pe drumul din valea Padeșului în amonte, lăsînd în urmă versantul calcaros abrupt în spatele căruia se ascunde cariera. În curînd ajungem la un cot mare, în dreptul căruia remarcăm pe versantul stîng al văii o haldă impresionantă provenită din lucrările miniere executate pentru minereuri de fier, iar pe versantul drept o haldă veche, la capătul căreia urcă un drum spre orizonturile de exploatare ale minei de plumb și zinc. Aici se termină perimetrul propriuzis al lucrărilor miniere. Drumul continuă printre versanții împăduriți, însoțit de conducte de apă și electrice care deservesc perimetrele exploatării. Lăsăm în urmă un afluent stîng (pe dreapta, în sensul mersului) – Pîrîul Mare – după care ajungem într-o zonă cu pădure tînără.

La gura afluentului următor – pîrîul Livansky, un canton silvic ne servește drept reper, asigurîndu-ne că am ajuns la locul numit „Șapte Izvoare“, odinioară un loc de un pitoresc deosebit, unde în luminișul ivit prin lărgirea văii izvorau de sub stînci de dolomite șapte șiroaie de apă. În prezent izvoarele au fost captate, iar apa lor curge spre aval printr-o conductă. În acest loc a fost înălțat în 1936, de către Clubul turistic bănățean din Caransebeș, un monument unic în felul său – „Monumentul turistului“. Monumentul se află pe o ridicătură lîngă cantonul silvic menționat. Este reprezentat printr-o coloană de marmură, înaltă de 2,2 m, care poartă următorul îndemn pentru iubitorii drumeției în mijlocul naturii:

*„Turistule, ajuns sub poala pădurii
Aruncă năcazul și patima urii,
Încearcă să prinzi din legile firii
Scînteia divină: virtutea iubirii“*

La 500 m amonte de „Șapte Izvoare“, părăsim valea Padeșului pe care continuă drumul forestier și urmăm spre dreapta drumul către Luncani, în lungul pîrîului Turcului, afluent stîng al Padeșului. După ½ km ajungem la un afluent stîng (pe dreapta, în sensul mersului), în amonte de care drumul cotește și începe să urce în versantul văii. Urmînd serpentinele largi ale drumului, ajungem după 2,2 km urcuș foarte lin prin pădure de pin, brad și fag în culme, la „Tăul Ursului“. Drumul traversează aici creasta principală a masivului prin șaua dintre vîrfurile Curmătura Mare la est și Pădeșelul la vest. Un tău propriu-zis nu există în această șa. Denumirea „Tăul Ursului“ se datorește unei mici zone depresionare în care se adună pe timp

ploios apă sub forma unei băltoace. În jur se află o poiană înconjurată de pini înalți. O masă de lemn lângă un trunchi gros, retezat pentru a servi drept loc de odihnă, ne invită la popas. Poiana este potrivită pentru instalarea cortului sau a unei tabere.

Mai multe table indicatoare fixate pe pomi ne informează asupra traseelor marcate care trec prin poiana de la „Tăul Ursului“: bandă roșie spre vârful Padeș (2 ore), în direcția vest și spre vârful Rusca (3 ore), în direcția est; cruce roșie spre Ruschița (2½ ore), pe drumul pe care am venit, și spre Luncani (5 ore) în continuarea acestui drum spre nord.

Traseul continuă spre vest (stînga), pe creasta principală a masivului, spre vârful Padeș. Părăsim deci marcajul cruce roșie care continuă pe drumul spre Luncani și urmăm în urcuș ușor poteca prin pădure marcată cu bandă roșie. După 2,3 km ajungem în dreptul vârfului Pădeșel (1300 m), pe care îl ocolim la sud. După încă 500 m ieșim din pădure și pătrundem într-un jnepeniș în care poteca este uneori greu de recunoscut. Marcajul, în general rar, între care și cîteva stîlpi metalici, este insuficient în zona jnepenișului. În curînd, după o șa largă, atingem golul alpin și urcăm lin spre un vîrf plat cu stînci. De aici doar o șa ne mai desparte de vârful Padeș, care se profilează în fața noastră, acoperit de jnepeni, afiniș și marcat de baliza topografică, în acest loc întîlnim marcajul bandă albastră care urcă din Rusca Montană prin Valea Afînar.

În continuare, poteca trece prin șaua amintită și ocoloește vârful Padeș pe la nord. Pentru a ajunge la baliza topografică, părăsim poteca și urcăm direct spre vîrf. (Priveliștea care se deschide în fața noastră a fost descrisă la traseul 5).

Din vârful Padeș putem continua drumul spre cabana „Căpriorul“ (traseul 5, 2 ore), Nădrag (traseul 5 + 2, 4½ ore), Fîrdea (traseele 5 + 1, 6 ore), Luncani (traseele 6, 2½ ore; 5 + 3, 2½ ore) sau să revenim la Ruschița fie pe drumul pe care am urcat, fie pe traseul 8. Dacă dorim să înnoptăm pe creastă, putem instala cortul în una din cele două șei de la E sau V de vârful Padeș, sau în zona jnepenișului străbătută la urcare cu 1,3 km în urmă.

8. Ruschița – Valea Padeș – Pădeșel – Vîrf Padeș

Marcaj: cruce roșie

Distanță: 8,8 km

Durată: 3 ore

Caracteristici: traseu ușor pe drum forestier și potecă de pădure; diferență de nivel: 820 m

Posibilități de acces: din DN 68 sau linia C.F.R. 211, de la comuna Voislova 17 km pe drum modernizat pînă la Ruschița (autobuz).

Traseul poate fi considerat o variantă a traseului 7, recomandabilă numai pentru cei care din cauza grabei preferă drumul cel mai scurt, deoarece traseul 7 oferă, pe lângă un urcuș mai ușor, aspecte peisagistice mai variate. De la Ruschița urmăm 4,3 km drumul de pe valea Padeșului în amonte pînă la confluența cu pîrîul Turcului, trecînd pe lângă cariera de marmură de la Pîrîul cu Raci și „Monumentul turistului“ de la „Șapte Izvoare“ (pentru descriere, vezi prima parte a traseului 7).

La pîrîul Turcului lăsăm la dreapta drumul spre Luncani prin „Tăul Ursului“ și urmăm drumul forestier pe valea Padeșului înspre izvoare. În curînd trecem de cîteva cabane ale muncitorilor forestieri. Versantul drept al văii (stînga, în sensul mersului) a fost defrișat în ultimul timp. După 500 m de la pîrîul Turcului întîlnim un afluent stîng (dreapta, în sensul mersului) – pîrîul Pădeșelul Mic –, iar după 200 m, doi afluenți față în față: în stînga noastră, pîrîul Boului, pe care urcă drumul forestier spre culmea Boului, iar în dreapta, pîrîul Pădeșelul Mare. Aici părăsim drumul forestier și urcăm pe culmea dintre valea Padeșului și pîrîul Pădeșelul Mare.

Începutul potecii este marcat la marginea pădurii prin două semne de marcaj cruce roșie fără fond alb, plasate vizavi pe un brad și pe un fag. Ne putem orienta și după marcajul silvic reprezentat în acest loc prin două inele roșii și un pătrat cu inscripția IV, 179. Poteca marcată prin cruce roșie fără fond alb urcă continuu prin pădure. După 2,5 km ajungem în creasta principală a masivului, sub vârful Pădeșel. De aici urmăm spre vest (stînga) pînă la vârful Padeș (1,3 km) poteca marcată cu dungă roșie, care vine dinspre „Tăul Ursului“ și vârful Rusca. Traseul pe această porțiune este comun cu ultima parte a traseului 7. (Pentru descriere, vezi traseul 7).

Din vârful Padeș putem fie să ne întoarcem la Ruschița pe drumul pe care am venit sau pe traseul 7, fie să coborîm la cabana „Căpriorul“ (traseul 5, bandă albastră, 2 ore), în comuna Luncani (traseul 6, bandă galbenă, 2½ ore, sau traseele 5 + 3, 4 ore), în comuna Fîrdea (traseele 5 + 1, 6 ore), în comuna Nădrag (traseele 5 + 2, 4½ ore) sau la Rusca Montană (traseul 9, 6 ore).

9. Rusca Montană – Valea Șoimului – Valea Afinarul Mic – Vârful Padeș

Marcaj: bandă albastră

Distanță: 18 km

Durată: 6 ore

Caracteristici: distanță mare de parcurs pe drum forestier pînă la Valea Afinar, apoi urcuș pe potecă de pădure, cu diferență de nivel de 600 m pe o distanță de 2,5 km

Posibilități de acces: DN 68 sau linia C.F.R. 211; din comuna Voislova, 7 km drum modernizat pînă la Rusca Montană (autobuz).

Prima parte a traseului urmărește pe o distanță de 10,7 km drumul forestier din valea Șoimului pînă la bifurcația principală a văii, de la care spre amonte cele două ramificații sînt cunoscute sub denumirile de Valea Negrii (spre nord) și valea Lozna (spre sud). Drumul forestier, terminat în anul 1978, a fost construit în mare parte pe terasamentul unei linii ferate înguste, care în trecut era singura cale de acces în bazinul de acumulare al văii Șoimului.

Traseul se desprinde din șoseaua asfaltată în partea de nord a localității Rusca Montană, în dreptul podului peste valea Rusca (sau Bistra Montană), situat în apropierea ocolului silvic și la 100 m amonte de biserica catolică. Autobuzul oprește în dreptul pieței de lîngă biserica menționată. De la stația de autobuz mergem 100 m spre nord pe șoseaua asfaltată, cotim în fața podului spre stînga și ne angajăm pe drumul forestier din valea Șoimului. La o distanță de circa 100 m de pod, observăm primul semn de marcaj și mențiunea „Padeș“ aplicată cu vopsea albă pe un gard. În continuare, în lungul văii, marcajul este rar. După ce lăsăm în urmă ultimele case ale comunei, la circa 2 km de la începutul drumului, valea se strîmtează între pereți abrupti, împăduriți, formați din aglomerate vulcanice, cinerite, gresii și conglomerate. Acest aspect al văii se păstrează în continuare pe 8,7 km, pînă la confluența cu Valea Cucii, afluent pe dreapta în sensul mersului. De aici, spre amonte, profilul văii se lărgește din ce în ce, lunca văii ajungînd să aibă local lățimea de 250 m. După 1,2 km lăsăm în stînga noastră un afluent mare (valea Alunului) pentru a ajunge după încă 750 m la locul numit „Varnița“. Aici valea principală primește doi afluenți față în față: valea Varnița din nord și valea Glăvan din sud. În lunca largă a văii se află cîteva cabane pentru muncitori și urmele unor halde vechi provenite de la furnalele în care se topeau în secolul trecut minereurile provenite din exploatarea miniere din apropiere.

Peste 1,5 km valea se bifurcă. Continuăm spre dreapta (nord) pe drumul forestier din Valea Negrii și lăsăm la stînga (sud-vest) drumul de pe valea Lozna. După 500 m, profilul văii începe să se îngusteze treptat. În acest loc trecem din depozitele sedimentare ale bazinului Rusca Montană în formațiunile cristaline care alcătuiesc în cea mai mare parte jumătatea

nordică a Munților Poiana Ruscă. În curînd (1,4 km de la bifurcație) ajungem la confluența cu Valea Lupului, care urcă în dreapta noastră spre culmea Boului. La gura văii se recunosc urmele unor halde vechi de roci talcoase provenite din lucrările miniere părăsite din cursul mijlociu al Văii Lupului. După încă 1 km ne aflăm în sfîrșit în dreptul văii Afinarul Mic, care ne va ghida în continuare spre creasta principală a masivului. Părăsim deci Valea Negrii și ne angajăm spre dreapta, pe drumul forestier din valea Afinarul Mic. La 1,2 km amonte de la confluență întîlnim un afluent pe stînga noastră, iar după încă 150 m un alt afluent în dreapta noastră. În continuare, marcajul părăsește curînd valea și urcă prin pădure pentru a ajunge pe culmea dintre izvoarele văilor Afinarul Mare (în vest) și Afinarul Mic (în est). Urmînd această culme, intrăm în curînd în golul alpin. Aici marcajul devine rar, uneori chiar insuficient pentru urmărirea traseului. Continuăm să urcăm pe lîngă marginea pădurii din estul culmii. În locul în care se termină pădurea se află ultimul semn de marcaj. În fața noastră, la o distanță de 300 m, vedem culmea principală a Munților Poiana Ruscă, acoperită în mare parte cu jnepeniș. Dacă pierdem poteca, ne căutăm singuri printre jnepeni drumul cel mai convenabil spre creastă. În culmea întîlnim marcajul bandă roșie (traseul 7) pe poteca de creastă. Dacă urmăm această potecă spre stînga (vest), ajungem repede în dreptul unui vîrf plat de pe care zărim în fața noastră (la circa 300 m) baliza din vîrf Padeș.

Pentru a ajunge la capătul traseului, trecem de șaua plată care ne desparte de vîrf Padeș. Începînd din această sa, regăsim semnul bandă albastră lîngă marcajul roșu de creastă. În dreptul balizei părăsim poteca, care ocolește vîrf la nord, și urcăm circa 100 m printre jnepeni și afiniș. Priveliștea care se deschide din vîrf Padeș a fost descrisă la traseul 5.

Din vîrf Padeș putem cobori spre Ruschița (traseele 7, 8), Luncani (traseele 5 + 3 sau 6), la cabana „Căpriorul“ (traseul 5), sau la Nădrag (traseele 5 + 2).

10. Ruschița – Valea Vulturilor – Vîrf Rusca

Marcaj: triunghi albastru

Distanță: 6 km

Durată: 2V2 ore

Caracteristici: drum forestier pînă pe Valea Vulturilor, urcuș puternic prin pădure și tăietură (400 m diferență de nivel pe 1 km). Traseu greu din cauza pantei accentuate și a tăieturii de pădure din Pîrîul Vulturilor Mic; diferență de nivel: 800 m

Posibilități de acces: din DN 68 sau linia C.F.R. 211, de la comuna Voislova 17 km drum modernizat pînă la Ruschița (autobuz).

Din centrul localității Ruschița, din dreptul magazinului alimentar, al pieței și al administrației exploatarei miniere (aici se află și stația de autobuz), urmăm strada principală în sus – 500 m pînă la confluența văii Padeșului cu Pîrîul Morii. Aici părăsim drumul din valea Padeșului, pe care se continuă traseele 7, 8, 12, 13 și ne angajăm spre dreapta pe drumul din Valea Morii. La desfacerea drumurilor, o tablă indicatoare arată începutul marcajelor: triunghi albastru spre vîrf Padeș (2 ore) și cruce roșie spre Vîrf Fierarului (3 ore). Din acest loc se zărește primul marcaj dublu pe un stîlp de telegraf. După 450 m, ieșim din localitate în dreptul unui afluent stîng cu pantă mare (Pîrîul Cotolic). Valea prezintă versanți abrupti, în parte împăduriți, în parte acoperiți cu iarbă, din care ies din cînd în cînd stînci de marmură și șisturi. Continuăm pe drumul forestier lîngă firul apei. În curînd, în stînga noastră, apare o haldă mare situată la gura unei galerii care străbate spre nord masivul de marmură. Mai spre amonte, lăsăm în stînga noastră un afluent abrupt (Pîrîul Peșterii) și ajungem după ½ oră la confluența cu Valea Vulturilor (1250 m din valea Padeș). Părăsim drumul din Valea Morii, pe care continuă marcajul cruce roșie spre Vîrf Fierarului și urmăm spre nord drumul pe Valea Vulturilor. Valea, la început largă, se îngustează treptat, iar după 600 m se bifurcă în pîrîul Vulturul Mare

în vest și pîrîul Vulturul Mic spre est. Aici se termină drumul forestier. Marcajul continuă spre dreapta, pe Pîrîul Vulturilor Mic. Versanții foarte abrupti, defrișați cu cîțiva ani în urmă, sînt năpădiți de o vegetație abundentă. Poteca, greu de recunoscut, urcă puțin în versantul stîng pentru a reveni iar în vale. De nici semnele de marcaj se pierd și înaintarea devine foarte dificilă din cauza pantei accentuate și a tăieturii de pădure. În cazul în care nu regăsim poteca pînă la circa 500 m de la bifurcația văii, ne căutăm singuri o cale în sus pe versantul stîng al pîrîului, spre dreapta, în sensul mersului. După un urcuș anevoios prin locuri rele, cîștigăm o diferență de nivel de 300 m pe o distanță de 500 m și ajungem pe culmea dintre Pîrîul Vulturilor Mic și pîrîul Țiptăr, denumită Gruicul cu Stîna. Urmărind această culme în sus, întîlnim în curînd o poiană alungită cu pomi răzleți și jnepeni, în care regăsim poteca pierdută. De aici mai avem de parcurs pînă la vîrf 1,2 km prin golul alpin.

Vîrful Rusca (1355 m) apare în mijlocul golului alpin sub forma unei ridicături cu pante line, presărată neregulat cu jnepeni și ienuperi. Recunoaștem locul vîrfului după bornă și după o mică baliză topografică de lemn, adesea răsturnată de vînt. Din vîrf se deschide o frumoasă priveliște în jur asupra Munților Poiana Ruscă și a părții centrale a Carpaților Meridionali. Spre vest se desprinde culmea principală a masivului, pe care o putem urmări cu privirea pînă în vîrful Padeș (1374 ni). Spre nord, în fața noastră, la 100 m, se conturează vîrfurile Pascota și în continuare culmea ce separă bazinul Bega de afluenții Mureșului, înspre sud-est, se conturează creasta lată spre vîrfurile Cririnii, care prin șaua Poiana Mînjilă ajunge în vîrfurile Chiciora, de unde se desprind mai multe „picioare“ spre partea de sud a masivului.

Din vîrfurile Rusca putem coborî spre Ruschița pe traseele 11, 12; spre Luncani pe traseele 12 + 13, sau să ajungem la cabana „Căpriorul“ prin vîrfurile Padeș (traseele 12 + 7 + 5).

11. Ruschița – Valea Morii – Poiana Mînjilă – Vîrfurile Rusca

Marcaj: cruce roșie pînă la poiana Mînjilă, bandă roșie în continuare spre vîrfurile Rusca

Distanță: 8 km

Durață: 3 ore

Caracteristici: traseu ușor, drum forestier pe Valea Morii și potecă prin pădure și gol alpin pe culme; diferență de nivel: 800 m

Posibilități de acces: din DN 68 sau linia C.F.R. 211, de la comuna Voislova, 17 km drum modernizat pînă la Ruschița (autobuz).

Prima parte a traseului este comună cu traseul 10 (pentru detalii, vezi descrierea la traseul 10). Din centrul localității Ruschița, urmăm strada principală în sus 500 m, pînă la confluența dintre valea Padeș și Valea Morii. De aici ne angajăm spre dreapta pe drumul forestier din Valea Morii marcat cu triunghi albastru și cruce roșie. După 2,6 km de la punctul de plecare ajungem la Valea Vulturilor, afluentul principal al Văii Morii. Marcajul triunghi albastru părăsește aici Valea Morii, pentru a urmări traseul dificil spre vîrfurile Rusca abruptul defrișat al Pîrîului Vulturilor Mic.

Urmărim spre amonte drumul forestier din Valea Morii marcat în continuare numai cu cruce roșie. Parcurgem 1,75 km între versanții foarte abrupti și împăduriți ai văii și ajungem la al doilea afluent drept mare al Văii Morii – pîrîul Țiptăr – care izvorăște de sub vîrfurile Rusca. Continuăm să urcăm panta lină în lungul Văii Morii pe drumul vechi care unește Ruschița cu Vadu Dobrii. După 1 km ne aflăm în zona largă de șa dintre culminația vîrfurilor Rusca în nord și a vîrfurilor Chiciora în sud. În toponimia locală, acest loc este cunoscut sub denumirea de „Poiana Mînjilă“. De aici drumul vechi spre Vadu Dobrii, pe care am venit, continuă drept înainte spre NE, pentru a coborî în poiana Crivina, iar marcajul cruce roșie urmărește spre sud (dreapta) o potecă și un drum de culme care după 1 km ajunge în vîrfurile Fierarului. Cotim spre stînga și urcăm la început lent, apoi mai puternic, pe direcția NV, spre dealul Cririnii și poiana

Țiptăr. Din șaua cu Poiana Mînjilă, ne ghidăm după marcajul bandă roșie care urmărește creasta principală a masivului. Puteam folosi, de asemenea, semnele roșii ale marcajului silvic (H și dungă verticală). După aproximativ 800 m, ieșim din pădure într-o poiană alungită, care după încă 200 m ne scoate în golul alpin. De aici se vede culmea dealului Cririnii. Urcăm spre această culme și continuăm drumul de creastă spre NE, peste vârful Cririnii (1292 m), pînă în zona plată a vârfului Rusca, la care ajungem după 15 minute (800 m). Platoul înalt pe care ne aflăm, acoperit cu pășune, jnepeni și ienuperi, este slab ondulat. Poziția vârfului o recunoaș

tem după o baliză mică de lemn, adesea răsturnată din cauza vîntului puternic care mătură creasta principală a masivului.

Din vârful Rusca (1355 m) privirea cuprinde o arie largă din partea de vest a Munților Poiana Ruscă, înspre est vedem pînă spre Vadu Dobrii, spre vest zărim culmea principală pînă în zona Padeșului, spre nord se desface bazinul de acumulare al văii Bega, iar spre sud se conturează vârful Chiciora și culmile pînă spre valea Bistra, la sud de care, în zilele cu vizibilitate bună, se profilează zona centrală înaltă a Carpaților Meridionali.

De la vârful Rusca putem să coborîm fie spre Ruschița sau Luncani prin „Tăul Ursului“ (respectiv traseele 12, 13), fie să parcurgem creasta principală (bandă roșie) pînă la vârful Padeș și să ne îndreptăm spre cabana „Căpriorul“ (traseul 5), Nădrag (traseele 5 + 2) sau spre Luncani (traseul 6).

12. Ruschița – „Tăul Ursului“ – Vîrful Rusca

Marcaj: cruce roșie pînă la „Tăul Ursului“ și bandă roșie de la „Tăul Ursului“ la Vîrful Rusca

Distanță: 1,2 km

Durață: 3½ ore

Caracteristici: traseu ușor, pe drum și poteci de pădure. Este varianta cea mai recomandabilă pentru vîrful Rusca. Diferență de nivel: 800 m.

Posibilități de acces: din DN 68 sau linia C.F.R. 211, de la comuna Voislova, 17 km drum modernizat pînă la Ruschița (autobuz).

De la Ruschița pînă la „Tăul Ursului“ traseul este comun cu acela spre vîrful Padeș (vezi descrierea la traseul 7). Din centrul localității, urmăm spre amonte drumul în lungul văii Padeș trecînd de confluența cu Valea Morii, cu Pîrîl cu Raci, cariera de marmură și „Monumentul turistului“ de la „Șapte Izvoare“. În dreptul pîrîului Turcului (sau valea Paltinului) părăsim drumul forestier din valea Padeș și urcăm spre dreapta pe drumul care duce la Luncani, pînă în șaua Tăul Ursului. De la Ruschița la poiana de la „Tăul Ursului“ traseul este marcat rar cu semnul cruce roșie pe fond alb.

În poiana „Tăul Ursului“ indicatoare fixate pe pomi precizează direcția și marcajele spre vîrful Padeș (bandă roșie în direcția vest, pe culmea principală – traseul 7), către Luncani (cruce roșie în continuare spre nord pe drumul pe care am venit, traseul 13) și spre vîrful Rusca (bandă roșie în direcția est, pe culmea principală).

Din poiana „Tăul Ursului“, traseul spre vîrful Rusca continuă spre est (dreapta) 5,2 km pe marcajul bandă roșie, în lungul culmii principale a Munților Poiana Ruscă. Pe un drum pitoresc prin pădure, ocolim pe la nord, pe curba de nivel, dealul Curmătura Mare (1148 m), cunoscut și sub denumirea de Dealul Ursului. După 1,8 km ajungem în șaua Curmătura, situată în partea sudică a cotului mare pe care-l descrie creasta Rusca-Padeș în jurul izvoarelor văii Căprioara, ramificația stingă superioară a văii Bega Luncanilor. La sud de șaua izvorăște Pîrîl cu Raci Mare, la gura căruia se află cariera de marmură de Ruschița, pe lîngă care am trecut urcînd prin valea Padeșului. Poteca cotește spre nord-est și urmează în pantă lină culmea principală pentru a ajunge după 1 km în dreptul vârfului Moșiuța (1238 m). De aici

culmea continuă spre est. După 1,5 km ieșim în golul alpin presărat rar cu jnepeni și ienuperi. În fața noastră se deschide vederea spre pantele line și înierbate ale vârfului Rusca, marcat printr-o baliză mică de lemn adesea răsturnată de vânt. Din vîrf avem o privire panoramică asupra părții de vest a Munților Poiana Ruscă, din șesul aluvial al văii Bega, în nord, pînă în zona centrală a Carpaților Meridionali, în sud.

Pentru întoarcere, putem folosi traseul 11 spre Ruschița, traseele 12 și 13 spre Luncani sau să ne îndreptăm spre cabana „Căpriorul“, peste vârful Padeș (traseele 12 + 7 + 5).

13. Ruschița – Tăul Ursului – Luncani

Marcaj: cruce roșie

Distanță: 21 km

Durată: 6 ore

Caracteristici: traversează partea centrală a Munților Poiana Ruscă; traseu lung, pe drum carosabil, urcuș și coboriș lin. Între Ruschița și Valea Căprioara drumul nu este accesibil decît pentru autoturisme de teren. Diferența de nivel: 760 m. Este posibilă vizitarea peșterii din Piatra Fetii

Posibilități de acces: pentru Ruschița, din DN 68 sau linia C.F.R. 211, de la comuna Voislova, 17 km drum modernizat pe valea Rusca. Pentru Luncani, din DN 68 A de la comuna Coșava, 13 km pe sosea asfaltată pînă la Valea lui Liman și 6 km drum nemodernizat pe valea Bega în amonte.

Prima parte a drumului, și anume între Ruschița și Tăul Ursului, este comună cu traseele nr. 7 spre vârful Padeș și nr. 12 spre vârful Rusca (pentru descriere detaliată, vezi traseul 7). A doua parte, între Tăul Ursului și Luncani, coincide parțial cu traseul nr. 14 (Luncani – vf. Rusca). Marcajul este rar, dar acest fapt nu împieteează asupra orientării, deoarece traseul urmărește tot timpul drumul carosabil.

Din centrul localității Ruschița, urmăm drumul în lungul văii Padeș spre amonte. După 500 m traversăm Valea Morii și lăsăm în urmă ultimele case. La 1 km mai departe trecem pe lângă renumita carieră de marmură de la gura Pîrîului cu Raci și lucrările miniere ale exploatarei pentru plumb și zinc. După încă 2,2 km ajungem la „Monumentul turistului“ de la „Șapte Izvoare“. În curînd părăsim drumul forestier din valea Padeș și urcăm spre dreapta, pe drumul din valea Turcului (sau pîrîul Paltinului). După 2,5 km de urcuș lent prin pădure pe serpentinele drumului, ajungem în poiana „Tăul Ursului“, situată în culmea principală a masivului Poiana Ruscă. Aici se desparte spre stînga (vest) traseul 7 spre vârful Padeș și traseul 12 spre vârful Rusca. Ambele trasee urmăresc culmea principală a Munților Poiana Ruscă și sînt marcate cu bandă roșie.

Din poiana „Tăul Ursului“ drumul spre Luncani coboară înspre nord, în bazinul văii Căprioara. Prin cîteva serpentine pe culmile împădurite și afluenții din dreapta bazinului menționat ajungem, după 2 km, lângă firul apei principale, puțin amonte de bifurcația superioară a văii Căprioara. Aici ne aflăm în zona marginală a masivului de roci dolomitice și calcaroase de la Luncani, pe care-l vom străbate în continuare pînă la capătul traseului. Urmăm drumul carosabil în josul văii. La 3 km întîlnim pe stingă noastră primul afluent mare, pîrîul Tăieturii, pe care urcă un drum forestier pînă sub culmea principală a masivului. Ne aflăm în cotul mare al văii din jurul vârfului Căprioșor (846 m) ale cărui pante abrupte se înalță în dreapta noastră.

În continuare, drumul cotește spre nord-est. După ce am lăsat în urmă doi afluenți pe stingă noastră și un afluent mai mare pe dreapta, ajungem lângă o excavație în tufuri calcaroase sub care se ascunde una din puținele peșteri cunoscute în Munții Poiana Ruscă – Peștera din Piatra Fetii, explorată în 1963 de Șt. Negrea, A. Negrea, V. Sencu, L. Botoșăneanu (1965).

Peștera din Piatra Fetii (vezi p. 32) este situată în versantul drept al văii Căprioara, sub nivelul drumului, la 3,5 km aval de valea Tăieturii și J,5 km amonte de confluența cu valea

Stîlpului, la rota 508 m. Este o peșteră relativ mică (19 m lungime totală) săpată în tufuri calcaroase și dolomite rubanate. Tufurile calcaroase au fost depuse de izvoarele situate la est de peșteră. Intrarea se află între drum și vale, la 6 m deasupra apei. Are forma unei fante, lungă de 4 m și adîncă de 2,5 m, și a fost săpată de apă prin eroziune laterală pe o fisură în rocile dolomitice. Peștera propriu-zisă constă dintr-o sală slab luminată și uri culoar obscur, drenat de un curs de apă care vine din SE, alimentat probabil de izvoarele menționate. Apa se pierde sub pietrele planșeului pentru a reapare în vale la 9 m aval de peșteră. Pereții sînt acoperiți de o crustă concreționară, în parte negricioasă din cauza conținutului în argilă. Plafonul, format din tuf calcaros, este ornat cu stalactite mici și rare. Pe planșeu zac blocuri mari de dolomite și tufuri calcaroase. Din baza fisurii pe care se află fanta de la intrare se dirijează spre vest o galerie greu accesibilă care comunica cu malul râului la 3 m deasupra nivelului apei. Peștera este foarte umedă și relativ caldă (12°C lângă cursul de apă).

La 10 m amonte, în același mal al râului, se află o altă peșteră mai mică (8 m lungime) săpată în rocile dolomitice tot prin eroziune laterală. Intrarea în această peșteră este inundată de apa văii.

Continuînd traseul pe drumul din valea Căprișoara, ajungem după 1,5 km la confluența cu valea Stîlpului, care izvorăște de sub vîrfurile Rusca. Din unirea celor două ape rezultă Bega Luncanilor. În locul de confluență, numit de localnici „Între ape“, lunca văii se lărgește. Lîngă drum se află patru cabane pentru muncitorii forestieri. Drumul continuă spre vest pe Bega Luncanilor. Valea este săpată adînc în roci dolomitice și curge între versanții abrupti care în nord urcă spre culmea vîrfurilor Secului (765 m) – vîrfurile Bîlii (783 m), iar în sud, spre creasta din vîrfurile Strîmbului (797 m).

La 6 km aval de locul „Între ape“, ajungem în Luncani. Centrul localității și stația de autobuz se află în dreptul confluenței cu valea Topla, la circa 200 m nord de biserica „suspendată“ pe o mică terasă în stînga văii. Din centrul comunei pornesc pe valea Topla traseele 6, spre vîrfurile Padeș, și 3, spre cabana „Căpriorul“.

De la Luncani putem ajunge ușor la motelul „Valea lui Liman“ urmînd în continuare cu autobuzul drumul spre Românești, pe o distanță de 6 km.

14. Luncani – Tăul Ursului – Vîrfurile Rusca

Marcaj: cruce roșie între Luncani și Tăul Ursului și bandă roșie verticală de la Tăul Ursului la vîrfurile Rusca.

Distanță: 20,2 km

Durată: 6 ore

Caracteristici: traseu lung, dar ușor pe drumul din văile Bega Luncanilor și Căprișoara. Potecă pe culmea împădurită dintre Tăul Ursului și vîrfurile Rusca. Se poate vizita peștera din Piatra Fetii. Diferență de nivel: 1050 m.

Posibilități de acces: din DN 68 A, de la comuna Coșava 13 km pe șoseaua asfaltată spre Tomești, pînă la Valea lui Liman și de aici 6 km drum modernizat pe valea Bega Luncanilor (autobuz).

Prima parte a drumului coincide cu traseul 13 pe distanța Luncani – Tăul Ursului, iar a doua parte cu traseul 12 între Tăul Ursului și vîrfurile Rusca. Descrierile detaliate au fost prezentate la cele două trasee menționate. În continuare, vor fi punctate numai indicațiile generale necesare parcurgerii traseului.

Pornim din centrul localității Luncani, de la stația de autobuz, din dreptul confluenței văii Bega cu valea Topla, pe care urcă traseele 3 și 6. Urmăm drumul din valea Bega Luncanilor în amonte 6 km pînă la bifurcația mare, unde valea principală se desface în valea Stîlpului (spre est) și valea Căprișoara. Din acest loc, numit „Între ape“, lăsăm în stînga drumul forestier pe valea Stîlpului și urmăm spre dreapta drumul către Ruschița în lungul văii Căprișoara. După

1,5 km ajungem în dreptul unei excavații în tufuri calcaroase. În acest loc se află, între drum și firul apei, intrarea în peștera din Piatra Fetii (descriere la traseul 14). După bifurcația superioară a văii, drumul părăsește valea Căprișoara și ajunge pe un traseu sinuos, după 2 km, în șaua Tăul Ursului (15 km față de localitatea Luncani). Marcajul cruce roșie este rar, fiind aplicat în special în ultima parte a drumului descris.

În poiana Tăul Ursului, mai multe table indicatoare arată desfacerea traseelor spre Ruschița, vârful Padeș și vârful Rusca. Urmăm spre stînga poteca de pădure largă spre vârful Rusca, marcată cu semnul bandă roșie. Ocolim la nord vârful Curmătura Mare (sau Ursului) și ajungem în șaua Curmăturii, cel mai sudic punct al traseului. De aici continuăm poteca pe creastă spre nord-est pînă în vârful Moșiuța (1238 m), de unde la 1,5 km spre est ieșim în golul alpin. Vârful Rusca se află în fața noastră la circa 0,5 km, sub forma unui mamelon cu pante line, acoperit de pășune, jnepeni și ienuperi, marcat printr-o baliză mică de lemn, de obicei răsturnată din cauza vîntului. În vîrf, o priveliște panoramică asupra Munților Poiana Ruscă răsplătește efortul drumului lung parcurs.

Din vârful Rusca putem coborî spre Ruschița pe traseele 12 sau 11, ori să ne îndreptăm spre cabana „Căpriorul“ pe traseele 7 + 5. Golul alpin cu pante line oferă condiții bune pentru instalarea cortului, în special în locurile înierbate dintre jnepeni, ferite de vînt.

15. Nădrag – Valea Izvodia – Tincova

Marcaj: cruce albastră

Distanță: 11,5 km

Durață: 3½–4 ore

Caracteristici: traseu ușor, pe drum forestier, potecă și drum vechi prin pădure.

Traversează o parte din sud-vestul Munților Poiana Ruscă, pe drumul care lega în trecut comuna Nădrag de localitățile din depresiunea Caransebeșului.

Diferență de nivel: 350 m.

Posibilități de acces: din E 70, de la sud de localitatea Găvojdia, 10 km asfalt pe DJ 681 pînă la Nădrag (autobuz). Pentru Tincova, din E 70 sau linia C.F.R. 100, de la comuna Sacu, 3 km pesto valea Timișului.

Traseul urmărește drumul vechi de care peste șaua Izvodia. Înaintea construirii șoselei pe valea Nădrag, acest drum de culme era singura cale de legătură spre localitățile Tincova și Sacu, situate la marginea estică a depresiunii Caransebeș. Pe acest drum erau transportate în trecut minereurile de fier exploatate la Pelniț și în împrejurimi.

Traseul pornește din centrul localității Nădrag, din dreptul podului peste valea Nădrag de lingă confluența cu valea Izvodia. Urmăm strada văii Izvodia în sus, trecem pe lingă casa veche de cultură a Întreprinderii Nădrag, pe lingă locul pieții și ajungem după 200 m în dreptul unei cariere vechi de calcare. De la această carieră valea începe să se îngusteze. După încă 500 m, lăsăm în urmă ultimele case și continuăm pe drumul forestier între versanții stîncoși ai văii. Semnele de marcaj sînt plasate la distanțe foarte mari unul de altul și în parte sînt rău conservate.

La 1,5 km de la podul din Nădrag valea și drumul forestier se bifurcă. În acest loc, lingă o veche cabană forestieră părăsită, se află o tablă indicatoare cu inscripția „Spre Sacu“. Urmînd sensul arătat de acest indicator, cotim spre stîngă și ne angajăm pe drumul forestier de pe ramificația estică a văii. Pădurea din versanții văii a fost defrișată cu cîțiva ani în urmă. Drumul forestier, neîntreținut de la terminarea lucrărilor, a fost parțial distrus de ape și năpădit de vegetație. O potecă bătută de localnici ne poartă prin vegetația abundentă pînă aproape de izvoarele văii. Aici, la aproximativ 1,3 km de la bifurcația văii, poteca cotește spre dreapta noastră pentru a urca pe terasamentul vechiului drum de care, în versantul văii. Marcajul lipsește în această porțiune și de aceea se recomandă atenție mare pentru a

recunoaște locul în care drumul și poteca înecate în vegetație părăsesc valea. Urmează două mici serpentine, după care intrăm spre stîngă într-o pădurice tînă în care terasamentul drumului este mai bine vizibil. După încă o serpentină spre dreapta, ajungem în șaua Izvodia. Aici se termină pădurea tînă și se recunosc din nou semnele marcajului aplicate pe pomii pădurii vechi.

În șaua Izvodia lăsăm la dreapta un drum de culme care continuă în direcția NV spre vîrfurile Merișor și Izvodia, și cotim puternic la stînga pentru a urina pe direcția SE drumul vechi spre Sacu. În primii 300 m drumul ne poartă pe curba de nivel, la sud de culmea principală care separă bazinul de acumulare al văii Nădragului de cel al văii Radului. Ajuns din nou în creastă, drumul se îndreaptă spre sud și urmărește printr-o pădure matură de fag denivelările line ale culmii. Din cînd în cînd, drumul se desprinde de poteca marcată, pentru a ocoli cîte o proeminență a crestei, după care revine iar pe culme. În curînd cotim spre sud-vest, pentru a lăsa în stîngă noastră o culme care coboară înspre valea Viezurin (marcaj silvic I/56). După 500 m, întîlnim o șa lată, de unde drumul continuă pe curba de nivel dinspre valea Viezurin pentru a ne scoate destul de repede (150 m) în altă șa, în dreptul izvoarelor văii Tincovița. De aici urmăm spre sud-vest o creastă îngustă care începe curînd să urce. Drumul rămîne pe coasta din est pentru a evita traversarea unui vîrf și coboară în pantă lină. După 400 m ajungem iar pe culme, în dreptul unei șei. În continuare, ocolim pe la stînga (sud-est) un mamelon și ieșim în zona defrișărilor din bazinul văii Radului. De aici mai departe drumul urmărește limita tăieturii, trecînd, în funcție de neregularitățile de relief pe care le ocolește, fie în pădurea dinspre valea Tincova, fie în versantul defrișat dinspre valea Radului. Datorită pădurii tăiate, pe această porțiune a drumului se deschide spre vest o priveliște frumoasă asupra terminației vestice a Munților Poiana Ruscă și asupra depresiunii Caransebeșului. În fața noastră se află bazinul văii Radului, aproape în întregime despădurit în urma exploatării pădurii. Lîngă firul apei se zărește din cînd în cînd banda albă a drumului forestier.

În continuare, trecem peste două proeminente mai importante ale crestei. După 1,5 km culmea se bifurcă pentru a cuprinde între cele două brațe bazinul văii Rotoane. Cotim spre stîngă (sud) și coborîm circa 300 m pe culmea situată la est de izvoarele văii Rotoane. De aici drumul de creastă ocolește spre vest zona de izvoare a văii Bîrnele și continuă spre sud pînă la confluența văii Rotoane cu valea Tincovița (sau Valea Mică a Tincovei).

Lîngă drumul forestier din versantul drept al văii Tincovița un indicator atrage atenția asupra locului în care poteca de culme părăsește valea. Mai jos, pe vale, întîlnim în curînd primele case din Tincova, iar după 1 km ne aflăm în centrul localității, lîngă căminul cultural. În lungul drumului forestier marcajul este aplicat foarte rar, de aceea se recomandă atenție deosebită la parcurgerea inversă a traseului pentru a identifica confluența cu valea Rotoane (primul afluent drept amonte de ultima casă, pe stîngă, în sensul urcușului). Drept reper poate servi și o tablă cu inscripția „Loc de odihnă și fumat“.

Pe terasa înaltă, situată la sud de comuna Tincova, a fost identificată o așezare paleolitică care poate fi vizitată. Pentru a ajunge la E 70 sau la linia CFR 100, fie că ne îndreptăm direct spre Sacu (3 km), traversînd Timișul pe podul de la Tincova, fie că urmăm către sud drumul spre Constantin Daicoviciu (fost Căvăran), 4 km, și utilizăm podul din dreptul acestei localități (autobuz).

TRASEE NEMARCATÉ

16. Comuna Gladna Română – Cabana „Căpriorul“

Posibilități de acces: din DN 68 A, do la gara Făget, 15 km pe drum nemodernizat prin Drăcșinești la Gladna Română sau tot din DN 68 A, de la comuna Traian Vuia, 13 km șosea asfaltată pînă la Fîrdea, prin Surducul Mic,

și în continuare 4 km drum nemodernizat pînă la Gladna Română (autobuz).

Distanță: 10,3 km

Durată: 3 ore

Caracteristici: cel mai scurt și ușor acces la cabana „Căpriorul“ dinspre nord; 9 km drum forestier pe valea Gladna și 1 km urcuș cu diferență de nivel de 190 m pe drum de tractor. Diferență de nivel: 700 m.

Traseul pornește din centrul comunei Gladna Română, din dreptul bisericii. La 125 m spre SE se desface spre stînga drumul către Zolt. Urmăm strada principală din lunca văii Gladna spre masivul muntos. După 1 km ieșim din comună. În fața noastră se profilează tăietura adîncă a văii la intrarea în formațiunile cristaline și coasta abruptă rare urcă spre vîrfurile Zăicani. În curînd intrăm în masivul cristalin, valea se îngustează între versanți cu pante abrupte și cotește spre est pentru a reveni treptat, după 500 m, din nou pe direcția sud-est. După ce lăsăm în urmă un afluent pe stingă noastră, profilul văii se lărgeste la peste 100 m pe o distanță de 1 km, lăsînd loc unor livezi care urcă în versantul din dreapta noastră.

În dreptul unui afluent mai mare, pe tare urcă un drum de care spre culmea dinspre Luncani, valea se îngustează din nou treptat, versanții sînt acoperiți de o pădure tînă ră năpădită de vegetație abundentă. La 5 km în amonte, întîlnim o cabană forestieră situată pe malul opus al văii. Pînă în arest lor traseul poate fi parcurs cu mașina sau cu alte mijloace motorizate care circulă în regiune. De la cabană urmăm drumul în continuare. În curînd zărim în față culmea cu Dîmbul cu Fier, la care urmează să ajungem. În coasta despădurită de sub culme se vede drumul de tractor pe care vom urca în continuare. După 500 m, în stingă noastră, valea primește un afluent mare la gura căruia se află un grajd de lemn. Vizavi de acest afluent, lîngă drum, la baza unei stînci de calcare, izvorăște un izbuc rece, ultima sursă de apă potabilă pînă la cabană.

Continuăm lîngă firul apei pe un drum de tractor, lăsăm în dreapta un afluent cu un drum vechi și începem să urcăm în versantul din stînga noastră. Două serpentine ne scot în culmea dintre cele două ramificații superioare principale ale văii Gladna. Pe această culme urcă vechea potecă spre cabana „Căpriorul“ marcată cu dungă roșie. Datorită exploatării pădurii, acest marcaj a fost distrus. Drumul de tractor ne ghidează în continuare prin versantul defrișat pînă în culmea dintre vîrfurile Daia și Dîmbul cu Fier. După 1 km de la începutul urcușului, ajungem în șaua din apropierea cabanei „Căpriorul“. Aici întîlnim marcajul dungă albastră (traseele 1, 5), triunghi roșu (traseele 3, 4) și cruce albastră (traseul 26), care, urmînd drumul carosabil care urcă din Nădrag, ne conduc spre sud, 200 m, prin pădure pînă la cabană.

17. Comuna Românești – Balta Caldă – Peștera cu Apă – Motelul Valea lui Liman

Posibilități de acces: din DN 68 A, de la comuna Coșava, 4 km drum asfaltat pînă la Românești (autobuz).

Distanță: 17 km

Durată: 5 ore

Caracteristici: traseu ușor pe drum de care, pe vale și pe culme. Vizitarea peșterii de la Românești. Șosea asfaltată pe ultimii 4,5 km, de la comuna Tomești la Valea lui Liman. În zona de culme pot interveni unele dificultăți în orientare. Diferență de nivel: 330 m.

În cazul în care autobuzul nu oprește în apropierea podului peste Bega Poienilor, situat între comunele Margina și Românești, coborîm în Românești și venim pe șosea înapoi circa 1 km. În comună, la circa 150 m la est de drum, pe un dîmb înconjurat de livezi, se află o biserică de lemn cu pridvor și urme de pictură neobizantină, construită în secolul XVII. Cu 120 m înainte de a ajunge la podul menționat, observăm în stînga șoselei o troiță. La 20 m mai departe, tot pe stînga, doi bolovani vopsiți în alb indică locul unde la dreapta noastră se desprinde drumul

spre „Balta caldă“. Urmînd această cale, traversăm un cîmp cultivat și după 300 m intrăm în incinta mănăstirii „Izvorul Miron“, cunoscută și sub denumirea de mănăstirea „Balta caldă“. Lîngă o biserică mică din lemn tencuit, construită între 1911–1929, urmînd să fie pictată în exterior în anii următori, se află un bazin circular alimentat de un izvor hipotermal cu un debit puternic. Apa acestui bazin, denumit de popor „Balta caldă“, este slab carbogazoasă și păstrează în tot timpul anului o temperatură constantă de 19°C. Scurgerea se face prin mai multe bazine pentru care există intenția de a fi valorificate prin înființarea unei crescătorii de pește, încercări efectuate în acest sens de călugări au arătat însă apariția unor malformații la clean, manifestat prin creșterea proeminentă a ochilor. Unul din micile bazine de apă caldă este acoperit de nuferi (locul poate fi recomandat pentru instalarea cortului).

Pentru a continua traseul spre peștera cu apă, părăsim incinta mănăstirii spre nord, prin poarta principală, și urmăm spre dreapta un drum pietruit. După 100 m ajungem în drumul nemodernizat care leagă localitățile din valea Bega Poienilor (Pietroasa, Crivina, Poieni, Fărășești) cu șoseaua asfaltată spre DN 68 A.

Cotim la dreapta și urmăm spre sud pe o distanță de 1,5 km drumul către Poieni, pînă la confluența cu primul afluent mare stîng – Valea Pustîinii. Aici părăsim valea Bega și continuăm spre dreapta pe drumul spre Părășești care urcă pe valea Pustîinii. După circa 2 km valea face un cot în unghi drept spre est. În apropiere vedem o carieră mică și o potecă nemarcată în versantul stîng (în dreapta noastră). Pentru a ajunge la peșteră urcăm pieptiș pe această potecă o diferență de nivel de 105 m prin pădure.

Peștera de la Românești, cunoscută de localnici sub denumirea de „Peștera cu apă“, este săpată în rocile calcaroase și dolomitice din versantul nordic al Dealului lui Filip, numit și „Dosu Peșterii“. Planul topografic al peșterii (vezi p. 31) a fost ridicat în 1963 cu ocazia primelor cercetări speologice moderne efectuate în Poiana Ruscă de Șt. Negrea, A. Negrea, V. Sencu și L. Botoșăneanu (1965). Peștera se află la cota 340 m și are o lungime totală de 370 m. Este o peșteră orizontală fosilă săpată de ape cîndva, în trecutul geologic, în lungul unor fisuri tectonice. Intrarea, orientată spre NNV, este lată de 9,5 m și înaltă de 2 m, fapt ce permite o iluminare difuză pînă la circa 70 m. Pe această porțiune pereții sînt înverziți de alge.

Peștera este alcătuită dintr-o galerie dreaptă, de mari dimensiuni, cu lărgiri în dreptul intersecției fisurilor din rocile calcaroase și dolomitice. Cea mai mare lărgime, numită „Sala liliacilor“, apare în a doua jumătate a galeriei, formată într-o brechie tectonică, înălțimea golului carstic atinge 20 m. Lateral, pornesc mai multe culoare atît orizontale cît și ascendente sau descendente care fie că se închid repede, fie că devin de nepătruns prin îngustare. Peștera este umedă, iar apa de infiltrație, destul de abundentă, alimentează cîteva băltoace formate pe argilă sau pe rocă. Numeroase blocuri desprinse din tavan zac pe planșeu în special în „Sala liliacilor“. Tot în această sală se află un depozit de guano exploatat parțial în trecut.

Peștera nu este bogată în stalactite, stalagmite sau alte ornamentații naturale. În parte, acestea au fost deteriorate de localnici și de turiști. Merită a fi menționată o coloană de 7 m înălțime numită „Tibia și peroneul“.

În zona intrării în peșteră, săpături arheologice au scos la iveală un depozit de cereale, ceramică neolitică aparținînd culturilor Tisa și Coțofeni și o vatră care a fost reconstituită și expusă la muzeul din Timișoara. Au fost găsite, de asemenea, resturi scheletice ale ursului de peșteră (*Ursus spaeleus*).

Condiții de vizitare: peștera este necrotită și neamenajată, vizitată adesea de localnici și turiști. Temperatura: 6,5°C în partea mijlocie, 8,4°C în „Sala liliacilor“. Umezeală mare, lipsă de curenți de aer sesizabili. Este ușor de parcurs cu o lampă și materialul de protecție obișnuit. Atenție la guanoul umed și lunecos din „Sala liliacilor“! Timp de vizitare: ½ oră.

Pentru a continua traseul spre Tomești, urcăm de la peșteră pe o potecă în versantul împădurit pînă în dreptul unei șei mici cu o poiană, situată imediat la sud de dealul Merișorul.

De aici urmăm spre stînga (est) un drum de culme prin pădure, care ne conduce pe curba de nivel într-o poiană situată pe botul de deal dintre valea Pustîinii și afluentul ei stîng amonte de peșteră – Valea Pilcului. Cotim spre dreapta și urcăm culmea pe direcția sud-vest, urmînd un drum ce urcă în culme din valea Pilcului. Este vechiul drum al sticlarilor spre fabrica de sticlă din Tomești. Primele două sute de metri le parcurgem prin pădure, apoi intrăm într-o poiană îngustă lungă de 1 km. După ce se termină poiana, drumul cotește spre dreapta (SV), pentru a evita urcușul pe vîrfurile Scalinelor (607 m) și ajunge pe creasta spre dealul Cornul. În șaua din fața acestui deal împădurit (la circa 1 km de la culmea Scalinelor), drumul cotește spre stînga și coboară 300 m într-o poiană largă, din care după alți 300 m intră iar în pădure. Mergem în continuare 600 m, apoi începem să coborîm spre o mică șa, din care drumul cotește spre stînga, pentru a urmări o culme secundară pînă în valea Cornetului. Continuăm drumul pe această vale spre aval. După 900 m ajungem în șoseaua asfaltată din comuna Tomești. Din acest loc nu mai sînt dificultăți de orientare. Urmăm spre sud (amonte) valea Bega Luncanilor pe șoseaua asfaltată pînă la destinație. După 2 km ajungem în dreptul blocurilor noi din Tomești și trecem pe lîngă fabrica de sticlă, una din cele mai vechi de acest gen din țară. În amonte de colonia fabricii, instalată într-o zonă cu luncă largă, lungă de 0,5 km, valea se îngustează brusc în dreptul unui cot al drumului. În acest loc pătrundem în masivul de roci calcareoase și dolomitice de la Lunca. La 300 m amonte de fabrica de sticlă, în versantul abrupt din dreapta văii Bega, sub cleanțul numit Stîncă lui Florian, se află la 2 m deasupra talvegului „Peștera din Stîncă lui Florian“. Este o peșteră fosilă mică, lungă de numai 10 m. Planșeul, acoperit cu sol de pădure, este orizontal. Peștera a luat naștere prin lărgirea de către ape a unui sistem de diaclaze din rocile carbonatice alb-gălbui dispuse în bancuri. Numai partea terminală a peșterii este obscură (vezi p. 32).

După cotul amintit, în dreapta noastră se ridică, asemenea unei piramide, o stîncă ruiformă constituită din strate verticale de calcare rubanate (Calcarele de Tomești). În continuare, valea descrie coturi largi și adînc săpate în roci dolomitice. La 1,5 km amonte de fabrica de sticlă ajungem la motelul „Valea lui Liman“, situat pe valea cu același nume, aproape de confluența cu Bega Luncanilor.

18. Comuna Ghelari – Vadu Dobrii – Poiana Crivina – Ruschița

Posibilități de acces: din orașul Hunedoara, 18 km drum modernizat la Ghelari (autobuz)

Distanță: 37,5 km

Durață: 10 ore

Caracteristici: traversarea prin partea de est și centrală a masivului Poiana Ruscă cu străbaterea platoului înalt. Traseu ușor de parcurs pe drum comunal și forestier, dar istovitor din cauza lungimii. Se poate realiza în două etape, cu înoptat în cort sau la localnici, în satul Vadu Dobrii. Nu prezintă dificultăți de orientare. Diferență de nivel: 500 m.

Comuna Ghelari, situată la altitudinea de 700–740 m, în extremitatea estică a platoului înalt din Munții Poiana Ruscă, este o localitate de „pădureni“ cu vechi tradiții în minerit. În ultimul timp a devenit un important centru minier pentru exploatarea minereurilor de fier. Din punct de vedere arhitectonic, elementul dominant este o biserică monumentală care depășește cu mult în înălțime toate clădirile comunale. Construcția bisericii a fost terminată cu un deceniu în urmă.

Din centrul comunei, coborîm pe strada principală spre sud în direcția căminului cultural. După 200 m, trecem printr-o zonă de șa, din rare la dreapta se desface drumul spre valea Retișoara, unde se află vechea gară a trenului care lega în trecut exploatarea minieră cu furnalele de la Hunedoara. Din această sa se deschide spre stînga noastră prima vedere asupra

peretilor ruginii ai carierei vechi, din care acum cîteva decenii se mai exploata minereul de fier. După 500 m, înainte de a ajunge la cartierul nou, în dreptul unui indicator (spre Bunila), cotim pe o stradă la dreapta, iar după încă 300 m, spre stînga. În curînd ieşim din localitate şi drumul începe să urce lin spre dealul Mesteacănului. În jurul nostru se deschide o privelişte din ce în ce mai largă asupra platoului Munţilor Poiana Ruscă spre nord-est şi asupra părţii de sud-est a masivului în direcţia opusă. La vizibilitate bună, în ultimul plan, spre sud, se conturează Munţii Retezat. Pe platou zărim spre nord-vest localităţile Plop, Cerişor şi Lelese. Înspre est, pe platforma de care ne separă valea Tăului, se ridică blocurile din cartierul nou al Ghelarului.

De la Ghelari pînă la Vadu Dobrii drumul se menţine pe o distanţa de 21 km pe culmea („piciorul“) care urcă aproape imperceptibil pînă în zona centrală a masivului. După 2 km, de la Ghelari, trecem prin satul Ruda, a doua localitate de pădureni de pe traseu. Continuăm spre vest drumul de culme carp, după ce ocoleşte un deal plat, coboară spre zona de şa în care se află situat satul Poieniţa Voinii. La intrarea în localitate, remarcam pe culmea îngustă din dreapta drumului, într-o poziţie deosebit de pitorească, o bisericuţă cu acoperiş roşu de ţiglă.

După ce trecem de Poieniţa Voinii, drumul ocoleşte pe la nord dealul Piesa, pentru a ajunge după 3 km în satul Bunila. Spre nord (la dreapta noastră) se află valea Poieniţei, sau valea Peştişele, dincolo de care se zăresc pe culme localitatea Alun şi cariera în care se exploatează marmura de Alun. Din dreptul dealului Piesa avem o frumoasă privelişte asupra văii care separă cele două sate de pădureni şi asupra numeroaselor terase amenajate în trecut de mîna omului în vederea asigurării unui minim de teren cultivabil necesar traiului.

Drumul traversează localitatea şi continuă pe culme spre Vadu Dobrii.

După 4 km, încep să apară primele pilcuri de pădure şi se conturează o pantă care marchează trecerea de la zona de platou înalt despădurită la zona muntoasă propriu-zisă, împădurită. În curînd ajungem la marginea zonei de pădure compactă. Aici întîlnim pe dreapta drumul care vine de la satele Sohodol şi Lelese. Cotim la stînga şi urmăm drumul în lungul marginii pădurii. Peste 1,6 km ne aflăm în dreptul vîrfului Muncelul (1149 m), cel mai înalt punct din traseu. În continuare, drumul coboară lin pe dealul Gruului şi ajunge după 1,5 km la Vadu Dobrii. La intrarea în localitate întîlnim pe dreapta ruinele staţiei de funicular prin care în trecut era transportat minereul de fier la Ghelari. Vechile exploatari se află la 350 m spre sud, pe versantul văii Bîlii.

Vadu Dobrii, una din puţinele localităţi din ţară situate la peste 1000 m altitudine, este aşezarea de pădureni cea mai înaltă (înjur de 1100 m) din Munţii Poiana Ruscă. Satul se întinde pe 3 km în lungul culmii despădurite a Gruului. Denumirea aşezării pare a se explica prin poziţia ei lingă zona de colmatare (vad) cu luncă largă, a văii Dobra. La ieşirea din Vadu Dobrii spre vest se află unul din nodurile principale ale căilor de comunicaţie din interiorul masivului. Către nord se desprind drumurile carosabile spre localitatea Dobra, pe valea Dobra (valea Bătrîna), spre Hunedoara, pe valea Runcu şi drumul de care pe culme spre Poiana Răchitele – Muncelul Mic. Înspre est coboară un drum forestier în valea Bîlii care duce spre Hăşdău, iar spre vest continuă prin lunca Vadului drumul către Ruschiţa.

Trecem pe lingă o mică fabrică de cherestea (gater) şi coborîm în lunca largă a văii Dobra (Lunca Vadului). Aici lăsăm la dreapta drumul carosabil spre Dobra şi continuăm drumul forestier pe Lunca Vadului în amonte. După 700 m valea se bifurcă. Aici părăsim drumul forestier şi urcăm drumul vechi de care, pe culmea dintre cele două ramificaţii ale văii. După 0,5 km intrăm în pădure şi în curînd (1,5 km) ajungem într-o mică poiană pe cumpăna de ape dintre bazinele văilor Dobra şi Bordului. În continuare, drumul coboară pe un afluent al văii Bordului, 2,5 km, pentru a ajunge la Poiana Crivina, situată în zona de bifurcaţie superioară a văii Bordului. De aici, urmăm spre sud valea principală.

În curînd drumul urcă în versantul din dreapta al văii, ocolește un afluent al văii Bordului și ajunge după 2 km în Poiana Mînjilă, situată pe culmea ce coboară din vârful Rusca.

În continuare, drumul spre Ruschița este comun cu traseul 11, marcat cu semnul cruce roșie. Coborîm spre sud-vest în Valea Morii, unde întîlnim drumul forestier care ne conduce pe o distanță de 5,5 km la localitatea Ruschița (pentru descriere, vezi traseul 11 și în parte traseul 10).

19. Gară Crăciuneasa – Valea Sohodolului – Sohodol Sat – Alun – Poienița Voinii – Ghelari

Posibilități de acces: de la Hunedoara, cu trenul pe linia îngustă spre Ghelari pînă la stația terminală (gara Crăciuneasa) sau de la Hunedoara la Teliucul Superior, 6 km drum modernizat și în continuare 11 km drum nemodernizat pînă la Govăjdia, de unde încă 2,5 km la gara Crăciuneasa

Distanță: 28 km

Durată: 8 ore

Caracteristici: traseu în „țara pădurenilor“ prin zona de platou înalt din partea de est a Munților Poiana Ruscă, valea Sohodolului, săpată în roci dolomitice. Traseu pe drum ușor de parcurs, dar istovitor din cauza lungimii.

Diferență de nivel: 550 m.

De la gara Crăciuneasa, urmăm pe valea Sohodolului (cunoscută în cursul inferior și sub denumirea de valea Nădrabului) drumul în amonte, lăsînd în urmă marea carieră pentru exploatarea dolomitei. Peisajul este tipic pentru văile săpate în roci dolomitice din zona de platou a Munților Poiana Ruscă: versanți abrupti cu stînci albe și cenușii care contrastează cu verdele vegetației și albastrul cerului. După 1,2 km, în dreapta noastră, pe un afluent al văii principale, urcă drumul spre satul Cerișor, cunoscut încă din trecut pentru exploatările de talc și steatit. Denumirea localității pare să-și aibă rădăcina tocmai în această bogăție naturală a subsolului, uneori cu aspect de ceară. În curînd trecem de un afluent mare pe stingă noastră (valea Poieniței sau valea Peștișele), pe care vine drumul de la cariera de marmură din Alun. La o distanță de 1,5 km, remarcăm un alt afluent spre sud, valea Alunului, drumul vechi pe această vale asigurînd în trecut accesul la localitatea Alun. Înainte de a ajunge la o confluență situată la 3 km amonte de valea Alunului, în versantul din dreapta noastră, urcă drumul spre Lelese, localitate de pădureni situată tot pe platoul dolomitic și cunoscută pentru exploatările de talc. La confluența menționată, drumul spre Sohodol părăsește valea și continuă pe culmea dintre cele două ape. După 600 m ajunge în zona de platou, unde urmărește un timp culmea și se îndreaptă apoi pe curba de nivel spre satul Sohodol, situat la izvoarele văii Sohodolului. După ce ajungem în strada principală a localității, cotim spre stingă și urcăm această stradă spre sud-vest. În curînd drumul începe să urce și după 750 m iese din sat. Urcăm în continuare lin pînă în dealul Boroslava Mică (1022 m), cel mai înalt punct din traseu. De aici drumul coboară 1,5 km pe culme spre sud-vest pînă în șaua de la izvoarele văii Văcărită (sub această denumire este cunoscut cursul superior al văii Sohodolului pe care am parcurs prima parte a traseului).

Din șaua menționată, părăsim drumul, care în continuare duce spre Vadu Dobrii, și ne îndreptăm spre stînga, pe drumul de culme spre localitatea Alun. Pe o distanță de 3,5 km mergem pe o culme lată, fără pădure, ocolind la sud bazinul văii Văcărită. La nord de valea menționată, zărim în curînd satul Sohodol, înghesuit între două dealuri înierbate. După ce trecem de dealul Curcubelu, coborîm spre satul Alun. De la intrarea în localitate urmăm drumul spre dreapta, trecem de cariera de marmură Alun la ieșirea din localitate și coborîm pe drumul carierei în valea Poieniței. Deasupra noastră, înspre sud, se află satul Bunila. În continuare, mergem pe drumul carosabil lingă firul apei spic aval circa 800 m, pentru a urca

apoi în versantul din dreapta noastră (sudic) pe un drum cure ne scoate în drumul de culme dintre satele Bunila și Poienița Voinii, aproape de intrarea în Poienița Voinii. Trecem prin această localitate de pădureni cu o biserică mică în poziție deosebit de pitorească, situată pe un dîmb din culmea îngustă de la ieșirea din sat și continuăm drumul spre Ghelari prin Ruda (pentru descriere, vezi prima parte a traseului 18). De la Ghelari putem coborî cu autobuzul la Hunedoara sau la motelul „Cinciș”.

20. Gara Crăciuneasa – Lelese – Cerișor – Crăciuneasa

Posibilități de acces: de la Hunedoara, cu trenul pe linia îngustă spre Ghelari pînă la stația terminală (gara Crăciuneasa) sau de la Hunedoara la Teliucul Superior – 6 km drum modernizat și în continuare 11 km drum nemodernizat pînă la Govăjdia, de unde încă 2,5 km la gara Crăciuneasa

Distanță: 17 km

Durată: 5–6 ore

Caracteristici: traseu prin „țara pădurenilor” în zona de platou înalt, calcaros, din partea de est a Munților Poiana Ruscă – valea Sohodolului și localitățile Lelese și Cerișor. Se parcurge fără dificultăți. Diferență de nivel: 260 m.

Prima parte a traseului este comună cu traseul 19. De la gara Crăciuneasa, trecem pe lingă marea carieră de dolomită și urcăm drumul pe valea Nădrabului spre amonte. După 1,5 km întâlnim drumul care, în dreapta noastră, coboară de la Cerișor (pe care ne vom întoarce), iar după încă 750 m lăsăm în urmă, în stînga, drumul spre cariera de marmură Alun, care urcă pe valea Poieniței (sau valea Peștișele). În continuare, valea cu aspect tipic pentru relieful carstic din zona de platou dolomitic se numește valea Sohodolului. Peste 1,5 km ajungem la confluența cu valea Alunului (la stînga noastră). La o distanță de 2,5 km de la această confluență, urcăm în versantul văii din dreapta noastră pe drumul spre Lelese. După 1 km ajungem în satul de pădureni situat pe platou. Pe strada principală cotim la dreapta pentru a părăsi localitatea în direcția nord-est, spre Cerișor.

Drumul spre Cerișor străbate pe o distanță de 4 km una din regiunile cele mai tipice din zona platoului dolomitic. După ce ocolește Dealul cu Calea (765 m), punctul cel mai înalt al traseului, drumul intră în satul Cerișor. De la intrarea în sat, ne îndreptăm către sud-est (dreapta), spre partea estică a localității. După 750 m, respectiv cu 150 m înainte de biserică, cotim pe o stradă spre sud (dreapta) și părăsim comuna în direcția dealului Cerișor (759 m), pe care se află exploatarea pentru talc. După ce trece de lucrările miniere, drumul coboară printr-o serpentină largă în valea Spinului, pe care ajunge după circa 1 km în valea Nădrab, la circa 1,5 km amonte de gara Crăciuneasa.

21. Comuna Hășdău – Cheile Cernei – Lunca Cernii

Posibilități de acces: din orașul Hunedoara 19 km, sau de la motelul „Cinciș” 11 km, pe sosea asfaltată pînă la Toplița. Be aici, 8,5 km drum neasfaltat la Hășdău prin Dăbîca (autobuz).

Distanță: 11 km

Durată: 4½ ore

Caracteristici: traversarea cheilor Cernei. Traseu dificil pe 6 km prin chei, în rest 5 km pe drum forestier și comunal, fără diferență de nivel notabilă.

La Hășdău ajungem cu autobuzul plecînd fie din Hunedoara, fie de la motelul „Cinciș”. Din centrul comunei, urmăm către vest drumul spre Lunca Cernii. În curînd lăsăm în urmă ultimele case ale localității și după încă 0,5 km ajungem la confluența văii Cerna cu Valea Ursului. Aici drumul se bifurcă. Spre stînga continuă pe Valea Ursului drumul spre Lunca Cernii, iar spre dreapta în lungul văii Cerna drumul forestier valea Bunila (Bîlii) – Vadu

Dobrii. Mergem în continuare pe drumul din valea Cernei, care se îngustează brusc între versanți cu pante abrupte. După 1,5 km valea face un cot mare spre vest și după încă 0,5 km confluează cu valea Bunila, ale cărei izvoare se află în partea centrală a masivului, sub localitatea Vadu Dobrii. Aici părăsim drumul forestier, care continuă pe valea Bunila, și ne îndreptăm spre sud (spre stînga) urmînd valea Cerna. Versanții văii devin din ce în ce mai abrupti și stîncoși. Drumeagul de lingă firul apei se pierde lăsînd loc unei poteci care în zonele mai dificile se pierde și ea.

Cheile Cernei sînt săpate adînc de apa în roci metamorfice dure, și anume în gnaise cenușii masive în care se disting cu ochiul liber noduli albi de feldspat cu diametrul pînă la cîțiva centimetri (gnaise oculare). Înălțimea versanților abrupti, acoperiți în parte de pădure, atinge 200 m. Lungimea strîmtorii este de 6,2 km. Valea urmărește un curs sinuos între pereți stîncoși care, în special în jumătatea sudică, coboară uneori pînă în firul apei, nelăsînd loc pentru potecă. De aceea traversarea cheilor Cernei întîmpină în cîteva locuri dificultăți, în special în perioada cu debit ridicat de apă. Parcurgerea strîmtorii necesită în asemenea situații trecerea prin apă, care în general nu prezintă adîncime mare. În cazul în care considerăm că trebuie să abandonăm la un moment dat traseul, se poate încerca fie o ocolire a zonei dificile prin versantul stîncos, fie se poate urca, cu un oarecare efort, în versantul din stînga noastră, în sensul mersului, pentru a ajunge pe culmea dintre valea Cernei și Valea Ursului. În cazul în care după acest urcuș nu am întîlnit drumul carosabil Hășdău-Lunca Cernii, ne îndreptăm pe culme spre dreapta (vest) pînă ajungem în drumul amintit.

La ieșirea din chei, valea se lărgeste brusc. În versantul despădurit din stînga noastră se zărește drumul Hășdău – Lunca Cernii care, pentru a evita strîmtoarea Cernei, traversează culmea de la izvoarele Văii Ursului. Urmînd spre amonte lunca văii, ajungem în curînd la drumul amintit. În continuare, ne înscriem într-un cot larg al văii, după care întîlnim primele case din Lunca Cernii de Jos.

Comuna Lunca Cernii de Jos este localitatea cea mai „deșirată“ din Munții Poiana Ruscă. Gospodăriile oamenilor se întind în lungul văii pe o distanță de 7 km. Pînă la confluența văii Cerna cu valea Negoifului așezarea se numește Lunca Cernii de Jos, în timp ce în amonte de această confluență se întind Lunca Cernii de Sus și Gura Bordului.

De la Lunca Cernii, ne putem întoarce cu autobuzul la motelul „Cinciș“ sau la Hunedoara. În cazul în care dorim să continuăm drumeția spre Ruschița (traseul 23) sau Rusca Montană (traseul 24), se poate înnopta în cort sau la localnici.

22. Comuna Densuș – Titiana – Lunca Cernii

Posibilități de acces: de la Hațeg, fie 6 km asfalt pe DN 68 pînă la Totești, de unde încă 5 km spre Densuș prin Hațăgel, fie 12 km drum modernizat prin localitățile Unirea, Fărcădin, Tuștea (autobuz).

Distanță: 18,5 km

Durată: 5–6 ore

Caracteristici: traversarea prin partea sudică a Munților Poiana Ruscă pe drum forestier și drumul vechi care lega Lunca Cernii de Hațeg. Traseu ușor, fără probleme de orientare. Diferență de nivel: 400 m.

În centrul comunei Densuș, în dreptul unui loc larg de parcare și a bustului lui Ovid Densușianu (1873–1938), un indicator ne arată direcția spre monumentul istoric Densuș, cea mai veche biserică românească cunoscută în țară. Biserica, în care se mai oficiază și astăzi, se află la 250 m de locul de parcare amintit, într-o livadă cu pomi situată pe terasa din versantul nordic al apei Densușului.

Biserica din Densuș, ridicată în locul unei clădiri mai vechi decît secolul X, a fost realizată în trei etape principale de construcție:

- a) Prima construcție, formată dintr-o încăpăre aproape pătrată cu patru stâlpi de susținere și o absidă semicirculară orientată spre răsărit, datează probabil de la începutul secolului XIII.
- b) Ulterior, în a doua jumătate a secolului XIII, au fost adăugate chiliile și turnul clopotniței asemănător cu acela al bisericii din Strei.
- c) La mijlocul secolului XV construcția se mărește prin adăugarea unui pronaos și a tindei din partea de sud, ambele fără acoperiș în prezent.

În același timp se realizează și picturile din interior, care poartă semnătura meșterului zugrav Ștefan, cu mențiunea anului 1443. Materialul pentru construcție a fost adus în mare parte de la ruinele forului roman din Sarmizegetusa. Se recunosc în pereții clădirii fragmente de statui, lespezi de mormânt, pietre cu inscripții. Coloanele și leii care ornamează clădirea provin din aceeași sursă.

Prima parte a traseului, și anume de la Densuș – valea în amonte (5,2 km) pînă la localitatea Strei, poate fi parcursă cu autobuzul. Remarcăm în versanții văii deschideri mari în aglomerate vulcanice formate în urmă cu 70 milioane ani (sfârșitul Cretacicului). De la Strei, urmăm valea în continuare pe direcția nord-vest, lăsînd în stîngă noastră, în dreptul bisericii din Strei, drumul spre localitățile Poieni și Criva. După 4,2 km, în dreptul unor cabane pentru muncitori forestieri, valea principală și drumul se bifurcă. Continuăm pe drumul forestier spre dreapta (nord) pe valea Mășcașului; drumul din stîngă urmărește spre sud-vest Valea Fierului. La o distanță de 2,5 km de la bifurcația menționată, după ce lăsăm întîi în dreapta, apoi în stîngă noastră cîte un afluent mai mare, valea se lărgește puțin în dreptul locului numit „Hamei“. Lîngă firul apei se află „moara lui Dăicuț“, care în trecut satisfăcea nevoile sălașelor situate pe culmile învecinate. De aici valea cotește treptat spre vest. După 2 km drumul forestier se termină, înainte de sfârșitul drumului forestier, ne angajăm pe un drum vechi care urcă în serpentine versantul din dreapta noastră (nordic) pentru a ajunge după 500 m la Sălașul Titiana, situat într-o șa cu poieni, la cumpăna de ape dintre bazinul Mășcașului și bazinul văii Cerna. În fața noastră se deschide o priveliște frumoasă asupra munților din jur.

De la Titiana urmăm în continuare spre direcția nord-vest drumul către Lunca Cernii. În curînd intrăm în pădure și coborîm într-o vale pe care după 2 km ajungem la capătul estic al comunei Lunca Cernii de Jos.

De la Lunca Cernii putem pleca cu autobuzul la motelul „Cinciș“ și la Hunedoara sau să continuăm pe traseele 24, spre Lunca Cernii, sau 23, spre Ruschița.

23. Comuna Lunca Cernii – Culmea Păducel – Ruschița

Căi de acces: de la Hunedoara sau motelul „Cinciș“, 19 km, sau respectiv 11 km șosea asfaltată pînă la Toplița, de unde 21 km drum nemodernizat pînă în comuna Lunca Cernii (autobuz). De la Hațeg, 12 km drum asfaltat la Densuș, de unde 18,5 km pe traseul 22

Distanță: 16 km

Durată: 5 ore

Caracteristici: traversarea pe culme din bazinul văii Cerna în valea Ruschiței. Traseu ușor, în parte marcat cu cruce roșie pe fond alb. Se parcurge pe drum forestier și poteci prin pădure. Diferență de nivel: 500 m.

Din centrul comunei Lunca Cernii urmăm drumul din valea Cernei amonte 5,5 km pînă la locul numit „Gura Bordului“, unde valea principală se bifurcă în valea Bordului, care vine din nord (dreapta noastră), și valea Cernișorița, orientată spre sud-est. Ambele ramificații au drumuri forestiere. De la Lunca Cernii la Gura Bordului drumul poate fi parcurs cu mașini de ocazie.

Continuăm drumul forestier pe valea Cernișorița (spre stînga noastră) pînă ce, după 1,3 km, întîlnim pe stînga noastră (sud) un afluent cu drum forestier. Mergem mai departe pe valea Cernișoriței lăsînd în urmă un afluent la dreapta noastră. După 500 m, întîlnim un afluent spre sud (stînga, în sensul mersului). De la confluența acestei văi cu apa Cernișoriței, urcăm spre sud-est un drum care după 500 m ne scoate în poiana din culme. Urmăm în sus spre dreapta culmea despădurită trecînd pe lîngă cîteva gospodării mici, izolate și ajungem după 1,5 km în dealul Alunului, de unde în continuare culmea este împădurită.

Variantă. Putem ajunge în dealul Alunului și urmînd drumul forestier pe afluentul sudic al văii Cernișorița, amintit mai sus. După 500 m de la confluența menționată, urcăm spre dreapta (sud-vest) un drum pe primul afluent vestic al văii. Acest drum ajunge după 700 m în culme, de unde mai avem de parcurs 1 km de urcuș lin pînă în dealul Alunului.

Din dealul Alunului urmăm creasta spre nord-vest. La 750 m trecem o șa de unde culmea se îndreaptă treptat spre vest. Ocolind în continuare două vîrfuri, ajungem după 1 km într-o zonă de șa îngustă sub care, spre sud, se află o poiană lată de 200 m. În pădure urmărirea potecii este ușurată de prezența marcajului cruce roșie, care ne conduce în continuare pînă în valea Ruschița. Din șaua amintită, drumul continuă pe partea sudică a culmii ocolind vîrfurile Păducel. Atenție! La 1,4 km după șaua îngustă amintită, culmea se bifurcă. Coborîm pe culmea din dreapta noastră, spre nord-vest, urmînd marcajul cruce roșie. După 700 m coborîș, trecem de o zonă plată a culmii, lungă de 400 m, după care un nou coborîș pe o distanță de 700 m ne scoate la confluența văii Miclăuș cu valea Ruschița. Aici un indicator pentru traseul cruce roșie spre Lunca Cernii de Sus (3 ore) arată, pentru cei ce parcurg traseul în sens invers, că poteca urcă în botul de deal defrișat de la sud de confluența Miclăușului cu valea Ruschița.

Pentru a ajunge la Ruschița, urmăm șoseaua asfaltată 2 km spre amonte.

Variantă: Putem ajunge de la Lunca Cernii la Ruschița mergînd de la Gura Bordului pe drumul forestier de pe valea Bordului spre amonte. După 7 km, ajungem la Poiana Crivina, unde întîlnim traseul 18 care ne conduce la Ruschița prin Poiana lui Mînjilă și Valea Morii.

24. Comuna Lunca Cernii – Valea Loznișoara – Rusca Montană

Căi de acces: de la Hunedoara sau motelul „Cinciș“, 19 km, respectiv 11 km șosea asfaltată pînă la Toplița, de unde 21 km drum modernizat pînă în comuna Lunca Cernii (autobuze). De la Hațeg, 12 km drum asfaltat la Densuș, de unde 18,5 km pe traseul 22

Distanță: 18,3 km

Durată: 5 ore

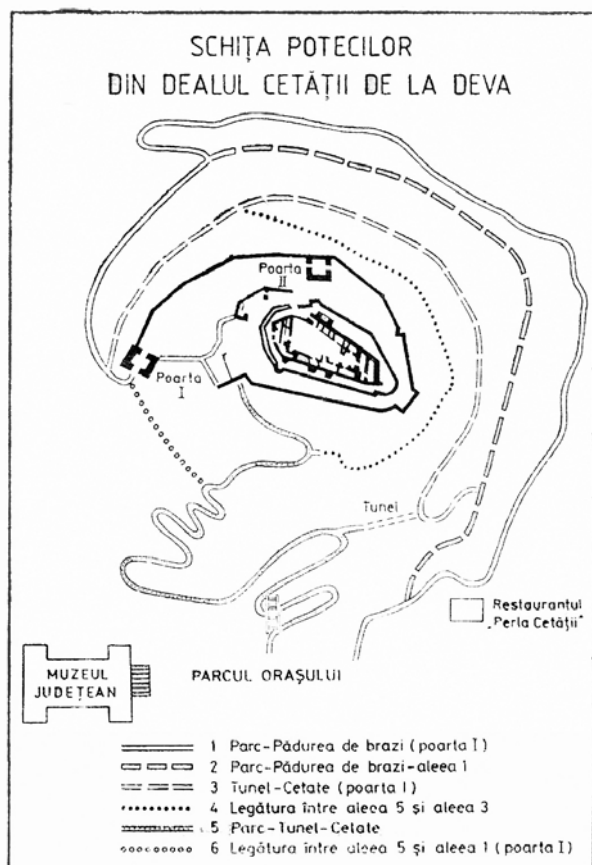
Caracteristici: traversarea din bazinul superior al văii Cerna în bazinul văii Ruschița. Traseu ușor pe drum forestier și drum vechi de munte. Diferență de nivel: 500 m.

Pornim din Lunca Cernii, de la confluența văii Cernei cu valea Negoii, urmînd spre sud-vest drumul spre satul Negoii. Aproape de ieșirea din Negoii, la circa 300 m amonte de școală, părăsim apa Negriului pentru a urma spre stînga noastră drumul pe valea Bănesii. La 1 km după ce părăsim satul Negoii, întîlnim un afluent spre sud (stînga noastră). După 250 m de la această confluență, urcăm în versantul sudic al văii pe un drum lîngă o văiușă. Ajungem în culmea despădurită după 600 m. În continuare, drumul urmărește culmea pe o distanță de 500 m, pînă în șaua largă de la izvoarele văii Loznișoara. Din această șa urcăm spre sud un drum în dealul Frasinului, iar spre vest continuă un drum pe culme. Continuăm traseul spre sud-vest pe drumul care coboară în valea Loznișoara. În curînd întîlnim drumul forestier care ne conduce pe lîngă firul apei pînă la confluența cu valea Ruschița, în comuna Rusca Montană.

EXCURSII ÎN ÎMPREJURIMILE ORAȘULUI DEVA

25. Deva – Dealul Cetății (ruinele cetății Deva)

Durață: 30–45 minute.

Din centrul municipiului, ne îndreptăm pe B-dul Dr. Petru Groza spre parcul orașului, înainte de intrarea în parc, remarcăm clădirea veche a primăriei, pe care o placă de marmură amintește sărbătorirea a 700 ani de la prima atestare scrisă a localității Deva (1269–1969). Traversăm parcul în care se află statuia lui Decebal, opera sculptorului Radu Moga, și Muzeul județean, Secția de arheologie (program 10–18), instalat în castelul „Magnia Curia“, clădire în stilul Renașterii din secolul XVII, fosta reședință a principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen. În spatele parcului, se ridică cu 184 m deasupra orașului Dealul Cetății, declarat monument al naturii, datorită florei și faunei sale. Locul este prielnic viperei cu corn (*Vipera ammodytes*). Dealul este constituit dintr-un corp subvulcanic de roci andezitice. Datorită poziției sale strategice, cu vedere la distanță mare și ușor de apărat, a fost locuit din cele mai îndepărtate timpuri (de omul comunei primitive, daci, romani) pînă în epoca modernă. Cetatea, ale cărei ruine se păstrează în vârful dealului, datează din secolul XIII. Ulterior, construcția a suferit mai multe transformări. Folosită și păstrată în bună stare pînă în secolul XIX, cetatea a jucat un rol important în revoluția din 1848–1849 cînd își încheie existența multiseculară, zidurile ei fiind aruncate în aer de explozia unui depozit de praf de pușcă.

La ieșirea din parc, în dreptul scărilor cu care începe urcușul pe Dealul Cetății, un panou indică variantele și marcajul aleilor (p. 126). După ce urcăm scările și continuăm pe aleea 5 în dreptul tunelului, putem alege două variante, fie că mergem spre stînga pe aleea 5 care urcă în pantă accentuată direct la ruine, fie trecem prin tunel și ocolim în pantă lină Dealul Cetății, pe

alea 2 sau 3 trecînd prin pădurea de brazi, pentru a ajunge la poarta I. Din incinta cetății se deschide o priveliște minunată asupra luncii Mureșului și munților învecinați.

25a. Deva – Cabana „Căprioara“

Durață: ½ oră

Din centrul orașului, mergem pe B-dul Dr. Petru Groza spre Dealul Cetății. În fața parcului cu statuia lui Decebal și a vechii primării a orașului, cotim la stînga pe strada Aurel Vlaicu pe care o urmăm circa 2 km pînă la ieșirea din localitate. În continuare drumul, în curs de modernizare, urcă în lungul unei văi, pentru a ajunge după o pantă mai accentuată într-o poiană pitorească, situată sub dealul Cozia. Aici se află cabana și baza sportivă a orașului. Locul din fața cabanei este indicat pentru camping sau instalarea unei tabere.

TRASEE RUTIERE

26. Lugoj – Nădrag – Cabana „Căpriorul“

Distanță: 46 km

Caracteristici: străbate partea vestică a Munților Poiana Ruscă. 33 km șosea asfaltată pînă la Nădrag, de unde 13 km drum nemodernizat la cabană.

Diferență de nivel: 735 m.

Din centrul orașului Lugoj, ajungem prin strada Semenicolui la șoseaua E 70 spre Caransebeș, pe care o urmăm pînă în comuna Găvojdia. În stînga noastră se profilează extremitatea nord-vestică a Munților Poiana Ruscă. În localitatea Găvojdia, situată pe o ramificație a șoselei, se poate vizita o colecție etnografică a muzeului de istorie și etnografie Lugoj. Colecția este amenajată într-o casă veche țărănească situată la circa 400 m pe strada perpendiculară pe șoseaua asfaltată din dreptul Consiliului popular.

La circa 3 km după Găvojdia, se desface, spre stînga, drumul modernizat către Nădrag (DJ 681, 18 km). Drumul trece prin localitatea Criciova, urcă pe valea Slatina, trece prin cîteva serpentine culmea spre valea Nădragului în dreptul localității Crivina și continuă apoi lîngă linia ferată îngustă pe cursul sinuos al văii Nădragului, pînă la comuna Nădrag. După ce trecem de uzina „Ciocanul Nădrag“ și poștă, asfaltul se termină în dreptul podului de la confluența cu valea Cornetului. De aici urmăm drept înainte drumul nemodernizat de lîngă valea Padeșului marcat cu cruce albastră și dungă roșie (traseul 2). La început pe vale, apoi în versant și pe afluenți, drumul ne conduce prin pădure, pe o distanță de 13 km, la cabana „Căpriorul“. În locurile unde din traseu se desfac alte drumuri forestiere există semne indicatoare. De asemenea, ne putem ghida după marcajul cruce albastră.

27. Lugoj – Lacul Fîrdea – Făget – Motelul Valea lui Liman

Distanță: 79 km

Caracteristici: străbate partea nord-vestică a Munților Poiana Ruscă. 79 km drum asfaltat fără diferență de nivel însemnată.

Din centrul orașului Lugoj, ajungem prin strada Victor Vlad Delamarina pe DN 68 A spre Făget. La ieșirea din oraș, drumul urcă pe dealul din extremitatea nord-vestică a Munților Poiana Ruscă, oferind o priveliște frumoasă asupra luncii Timișului și asupra orașului. La km 9 trecem de motelul „Ana Lugojana“, situat lîngă o pădure de stejar. În dreptul localității Traian Vuia, un indicator ne semnalează locul în care se desprinde spre dreapta (sud) drumul modernizat către Surducu Mic și comuna Fîrdea. Urmînd acest drum, ajungem după 3,5 km în comuna Surducu Mic. Spre ieșirea din localitate, într-un cot al șoselei, trecem pe lîngă placa de marmură cu medalion de bronz care indică locul unde se află casa în care în 1872, la 17 august, s-a născut Traian Vuia. În continuare, drumul străbate defileul sinuos al văii Gladna

sub Măgura Surduc și urcă deasupra lacului de acumulare Fîrdea. Urmînd șoseaua de la baraj spre amonte, ajungem după mai multe coturi într-o zonă de creastă unde un drum duce spre stîngă, la un loc de parcare situat pe o pajiște întinsă, de la care se deschide o perspectivă frumoasă asupra lacului.

Revenim pe același drum la Traian Vuia pentru a continua traseul pe DN 68 A spre Făget, înspre sud avem tot timpul o priveliște frumoasă asupra părții de nord-vest a Munților Poiana Ruscă. În comuna Făget se află complexul turistic „Padeșul“, un bar-avion și o stație de benzină (cu program pînă la ora 16; duminica închis). În centrul localității, în dreptul bustului lui Eftimie Murgu, DN 68 A cotește către dreapta, spre comuna Margina.

La Margina poate fi vizitată colecția de artă populară „Letiția Clopoțel“. În acest scop părăsim șoseaua asfaltată, după ce trecem de fabrica de oțet și de gară, în dreptul indicatorului spre comuna Margina. Pînă în centrul localității avem de parcurs 1,5 km drum nemodernizat.

La Coșava părăsim DN 68 A în dreptul indicatorului spre Voislova (Atenție! acest drum nu este practicabil cu mașina în zona de creastă a Munților Poiana Ruscă) și continuăm pe șoseaua asfaltată spre Curtea. În dreptul localității Românești, intrăm în zona muntoasă. Drumul urmărește în continuare valea Bega Luncanilor, trece prin localitatea Tomești și pe lîngă cunoscuta fabrică de sticlă de la Tomești, una din cele mai vechi întreprinderi de acest fel din țară. În amonte de Tomești, valea se strîmtează între versanții stîncoși de calcare. În curînd ajungem la motelul Valea lui Liman.

28. Deva – Hunedoara – Motelul Cinciș

Distanță: 28 km

Caracteristici: drum modernizat

Din Deva mergem pe E 64 spre Simeria pînă în dreptul localității Sîntuhalm. Aici se desface spre dreapta drumul către Hunedoara. Cetatea oțelului își anunță prezența de dopai te prin fumul furnalelor și instalațiilor industriale care se înșiră pe mulți kilometri lîngă drum. În centrul vechi al orașului Hunedoara, trecem podul peste râul Cerna și cotim după circa 200 m la stînga pe drumul către Teliuc. După cîteva sute de metri traversăm apa văii Zlaști. Din acest loc se deschide o vedere asupra castelului Huniazilor.

Castelul este unul din cele mai importante monumente de arhitectură medievală din țară. Forma pe care o vedem astăzi datează în cea mai mare parte din secolul XV și se datorește reconstruirii unei cetăți de hotar mai vechi din secolele XIII–XIV, în timpul de înflorire al familiei Huniazilor (Voicu și fiul său Iancu de Hunedoara). Ultimele adăugiri au fost aduse în secolul XVII de G. Bethlen. În anul 1724 castelul intră în proprietatea statului. Fiind distrus parțial prin mai multe incendii, castelul a fost supus restaurărilor încă din secolul trecut. Cea mai importantă restaurare, începută în 1956, a urmărit transformarea monumentului în muzeu de artă feudală și istorie.

După ieșirea din oraș, drumul continuă pe valea Cerna între versanții stîncoși ai masivului de roci dolomitice de la Hunedoara, în curînd trecem prin localitatea minieră Teliuc, cunoscută pentru exploatările de minereu de fier, începute clin timpul romanilor și care astăzi alimentează, în parte, furnalele de la Hunedoara. Regiunea este poluată, în special datorită stației de îmbogățire prin prăjire a minereurilor de fier carbonatice sărace.

La cîteva sute de metri după ieșirea din Teliuc, traversăm spre stîngă valea Cerna și ne angajăm pe serpentinele drumului care urcă spre localitatea Cinciș. Înainte de a intra în comună, coborîm spre dreapta pe un drum modernizat care ocolește un afluent al văii Cerna și ne duce deasupra lacului de acumulare și a barajului Cinciș. Drumul continuă pe marginea lacului și trece după circa 1 km pe lîngă motelul „Cinciș“, situat pe un promontoriu înalt care înaintează spre lac și oferă o priveliște frumoasă asupra regiunii. Vechea localitate Cinciș se afla în valea Cerna, acoperită în prezent de apele lacului. Legenda spune că denumirea datează

de pe timpul lui Iancu de Hunedoara și ar deriva de la „Cinci inși“ care au luptat vitejește lângă Iancu împotriva oastei otomane.

29. Deva – Cabana „Căprioara“

Distanță: 8,5 km

Caracteristici: 4,5 km șosea asfaltată și 4 km drum nemodernizat în pantă.

De la Deva urmăm șoseaua E 64 în direcția Arad pînă ce trecem de panta din dreptul podului peste Mureș (pe care duce drumul spre Brad). După sfîrșitul pantei, în locul în care se termină barăcile albe din stingă noastră, se desprinde drumul nemodernizat spre cabana „Căprioara“ (4 km). Ne angajăm pe acest drum, care urcă în cîteva serpentine prin pădure. După circa 1 km lăsăm în dreapta un drum care coboară spre vale. În curînd ajungem în culme, de unde aproximativ 1 km ne mai desparte de cabană.

Cabana „Căprioara“ este situată într-o poiană pitorească împreună cu un grup de 10 căsuțe și baza sportivă a orașului Deva. Locul este potrivit pentru instalarea corturilor.

30. Hunedoara – Ghelari

Distanță: 16 km

Caracteristici: traseul ajunge în zona de platou a Munților Poiana Ruscă. Drum modernizat, în parte în pantă. Diferență de nivel: 500 m. Poate fi realizat cu autobuze.

De la Hunedoara ne îndreptăm spre Teliuc pe drumul descris la traseul 28. La Teliucu Superior, în fața barajului Cinciș, drumul părăsește valea Cerna și urcă printr-o serpentină largă, în culme. De aici se deschide o priveliște frumoasă asupra lacului. În continuare, șoseaua urmărește continuu culmea, trece prin cătunul Mînăstirea și ajunge după 8 km în zona despădurită a platoului Munților Poiana Ruscă, în fața noastră se zărește comuna Ghelari, din care se profilează cu un deosebit contrast clădirea mare a bisericii noi, terminată cu un deceniu în urmă. În valea din stingă se văd lucrările miniere ale exploatării pentru minereu de fier.

Pentru a avea o priveliște generală asupra zonei de platou înalt, presărat cu satele pădurenilor și asupra văilor care ferăstruiesc adînc acest platou, recomandăm o deplasare de 200 m de la drum pe dealul Cîrnu (757 m). Pentru aceasta căutăm un loc de acces printre gospodăriile localnicilor, fie imediat după prima stradă spre dreapta (pe care coboară drumul la cătunul Tulea din valea Govăjdia) de la intrarea în localitate, fie din strada menționată, spre stingă. Din dealul Cîrnu cuprindem cu privirea localitatea minieră în întregime, satele Plop, Lelese, Cerișor, Sohodol, Ruda, situate pe platou, valea Govăjdia în nord-est, valea Runcului în nord-vest, valea Retișoara și valea Nădrab (Sohodolului) în vest. La sud de masivul Poiana Ruscă se conturează în zare profilul Munților Retezat.

31. Deva – Muncelul Mic

Distanță: 22 km

Caracteristici: traseul ajunge pe platoul Munților Poiana Ruscă. De la Deva, 11 km asfalt pînă la Vețel, de unde 11 km nemodernizat în pantă pînă la Muncelul Mic. Poate fi realizat cu autobuzul.

De la Deva mergem pe E 64 în direcția Arad pînă la comuna Vețel, în lungul văii Mureșului, lăsînd în urmă în dreptul localității Mintia termocentrala electrică. La ieșirea din Vețel ne angajăm spre stînga pe drumul care urcă prin valea Vulcez la Muncelul Mic. Pe acest drum, în general bine întreținut, se transportă minereu de la exploatarea Muncelul Mic. La circa 2 km după ultimele case, drumul urcă în versantul văii din dreapta noastră, pentru a ajunge prin numeroase serpentine pe culme, la sud de dealul Căpățîna (631 m). În continuare, urmărește

continuu zona de creastă urcând lin spre dealul Dicului (773 m), înainte de care se termină ultimele pilcuri de pădure. În zona despădurită a platoului se conturează în fața noastră satul Muncelul Mic, devenit în ultimele două decenii un important centru minier pentru exploatarea minereurilor de plumb și zinc.

32. Deva – Valea Dobra – Vadu Dobrii – Valea Runcului – Hunedoara

Distanță: 111 km

Caracteristici: străbate pe văi partea de nord-est a Munților Poiana Ruscă. Drum nemodernizat, asfaltat numai între Deva – Dobra (30 km) și Teliuc – Hunedoara 6 km).

Din Deva urmăm lunca Mureșului spre aval 20 km pe șoseaua E 64. La circa 1 km înainte de comuna Săcămaș, se desface DN 68 A spre Lugoj. Continuăm traseul pe acest drum pînă în localitatea Dobra. După ce trecem de centrul comunei, în dreptul indicatorului spre Roșcani, părăsim DN 68 A și ne angajăm spre stînga pe drumul nemodernizat din valea Dobra. Pe o distanță de 6 km, trecînd prin comunele Mihăilești și Roșcani, străbatem zona de dealuri din nordul Munților Poiana Ruscă. De la Roșcani spre sud, drumul forestier intră în masivul muntos propriu-zis, format din șisturi cristaline, pe care-l traversează în lungul văii Dobra pînă în zona centrală înaltă. Localități nu întîlnim pe vale deoarece așezările pădurenilor din apropiere (Bătrîna, Muncelul Mare, Poienița Tomii, Ferigi, Poiana Răchițele) se află toate pe zona de platou a masivului. În funcție de principalele comune prin apropierea cărora trece, valea este cunoscută sub diferite denumiri. Astfel, de la Dobra pînă la valea Muncel, care coboară din localitatea Muncelului Mare, poartă denumirea de valea Dobra; spre amonte, pînă la confluența cu valea lazuri, se numește valea Bătrîna; iar de aici înspre localitatea Vadu Dobrii este numită de localnici valea Vadului. În lungul văii întîlnim de mai multe ori cabane pentru muncitori forestieri și drumuri forestiere care se desprind pe afluenții principali.

La „Lunca Vadului“ părăsim drumul forestier și urcăm spre stingă 1 km pînă la intrarea în localitatea Vadu Dobrii, situată pe un plai de culme, la peste 1000 m altitudine. Aici ne aflăm la unul din nodurile principale ale căilor de comunicație din interiorul masivului unde se întîlnesc 7 drumuri importante, dintre care trei drumuri forestiere carosabile (V. Bîlii, V. Runcului și V. Vadului) și patru drumuri de care pe culme spre Ruschița, Poiana Răchitele, Ghelari și Meria. Tot aici întîlnim traseele 18 și 33.

Fără a trece prin localitatea Vadu Dobrii, traseul urmărește spre stingă drumul forestier care coboară în valea Runcu. Spre deosebire de valea Dobra, săpată în șisturi cristaline, valea Runcu străbate pe cea mai mare parte a cursului masivul de roci dolomitice și calcaroase din estul Munților Poiana Ruscă (dolomitele de Hunedoara). De aceea, aspectul reliefului este dominat de versanții stîncoși abrupti. În cursul mijlociu al văii străbatem comuna Runcu Mare, care se întinde în lungul albiei înguste pe o distanță de 7 km. La confluența cu valea Nădrab, în dreptul localității Govăjdia, întîlnim linia ferată îngustă care leagă Crăciunea de Hunedoara, pînă acum un deceniu singura cale de transport a minereului de fier de la Ghelari la furnalele de la Hunedoara.

În aval de gara Govăjdia, valea poartă denumirea de valea Govăjdia. Este încadrată de asemenea între versanți abrupti constituiți din roci dolomitice. Urmînd drumul în continuare pe această vale, lăsăm în urmă cătunele Tulea și Cătinaș, trecem pe sub linia de transport a minereului de la Ghelari și ajungem după 9 km la Teliucu Superior. De aici urmăm spre stînga șoseaua asfaltată spre Hunedoara, în lungul văii Cerna.

Trecem prin centrul minier Teliuc și pe lîngă stația de îmbogățire a minereului de fier carbonatic prin prăjire și ajungem după 6 km la Hunedoara.

Variantă: Dacă dorim să înnoptăm la motelul Cinciș, urmăm drumul modernizat care între Teliucu Superior și Teliucu Inferior urcă în serpentine în versantul din dreapta noastră, spre

comuna Cinciș. Înainte de a intra în localitate, coborâm spre dreapta pe un drum modernizat, care, trecând pe lângă barajul și lacul Cinciș, ajunge după 2,5 km la motel.

33. Hunedoara – Teliuc – Valea Runcu – Vadu Dobrii – Valea Bîlii (Bunila) – Hășdău – Motelul Cinciș

Distanță: 78 km

Caracteristici: traversează partea estică a Munților Poiana Ruscă. Drum nemodernizat. Asfalt numai între Hunedoara – Teliucu Superior (6 km) și între Toplița – Motel Cinciș (8,5 km).

Prima parte, de la Hunedoara pînă la Vadu Dobrii, este comună cu traseul 32 (vezi descrierea la acest traseu). De la Hunedoara mergem pe drumul modernizat spre Teliuc, pînă la confluența văii Cerna cu valea Govăjdia. Aici, în dreptul localității Teliucu Superior, situată în fața barajului Cinciș, părăsim drumul modernizat care continuă spre Ghelari și urmăm spre dreapta drumul nemodernizat din valea Govăjdia. La cătunul Govăjdia lăsăm la stînga drumul și linia ferată îngustă spre valea Nădrabului (gara Crăciuneasa) și continuăm spre dreapta pe drumul din valea Runcu. După ce trecem de localitatea Runcu Mare, ajungem în zona de creastă în dreptul satului de pădureni Vadu Dobrii, situat pe un plai la peste 1000 m altitudine. Fără a trece prin centrul localității, traseul continuă pe drumul care coboară spre stînga în valea Bîlii (Bunila). După 14 km ajungem la confluența cu valea Cerna, care în acest loc iese din strîmtoare (Cheile Cernei, vezi traseul 21).

Continuăm drumul în aval pe valea Cernei. În curînd (2 km), valea se lărgeste brusc lăsînd loc unei zone largi de aluviuni pe care se află situată comuna Hășdău. Din dreapta vine pe valea Ursului drumul de la Lunca Cernii. După ce trece de localitățile Hășdău și Dăbîca, valea Cerna cotește spre nord și se îngustează din nou între versanți cu pante accentuate. După 3 km ajungem la satul Toplița, situat la confluența cu valea Vălarîța. Pe dealul din fața noastră (nord) se află centrul minier Ghelari. De la Toplița pînă la motelul „Cinciș“ (8,5 km) drumul este asfaltat, în curînd ajungem la coada lacului Cinciș și trecem de cabana „Izvoarele“. După un intrînd mai accentuat pe valea Lingina (afluent pe dreapta), drumul iese din strîmtoarea văii într-o zonă deschisă, în care lacul se lărgeste mult. Trecem de campingul „Izvoarele“, situat pe malul apei, ocolim un afluent pe care lacul trimite un intrînd și în curînd ajungem la motelul „Cinciș“, situat pe un promotoriu înalt deasupra lacului.

34. Circuitul masivului Poiana Ruscă

Distanță: 254 km

Caracteristici: înconjurul Munților Poiana Ruscă pe drum modernizat. Puncte de belvedere, rezervații, monumente istorice și de arhitectură.

Circuitul poate fi început din patru puncte (Deva, Lugoj, Caransebeș, Hațeg), pentru a se închide fie în localitatea de plecare, fie în alt loc, în cazul în care nu se parcurge în întregime. Dacă se intenționează vizitarea tuturor monumentelor istorice și obiectivelor turistice de pe traseu, parcurgerea circuitului necesită două zile.

Secțiunea nordică: Deva – Lugoj (100 km). De la Deva ne îndreptăm pe E 64 spre Arad. Drumul ne duce prin lunca Mureșului. Trecem pe lângă termocentrala Mintia și prin localitățile Vețel, Leșnic. Pe malul opus al Mureșului remarcăm două dealuri proeminente constituite din roci bazaltice exploatate în cariere mari.

La 1 km înainte de Săcămaș, părăsim E 64 pentru a continua pe DN 68 A spre Lugoj. Drumul rămîne pe stînga văii Mureșului și trece prin localitățile Săcămaș, Brîznic, Lăpușnic, Dobra (aici se desprinde traseul 32 spre Vadu Dobrii) și Abucea. După Abucea se deschide ultima privesiște asupra văii Mureșului. Drumul traversează calea ferată Ilia – Lugoj și părăsește lunca Mureșului pentru a urma pe Valea Mare a Ohabei, în curînd ajungem la un

mic camping (4 căsuțe) cu bufet, situat în pădure, în dreptul indicatorului rutier „Lăpugiu de Jos – 1 km“. Tot aici un alt indicator atrage atenția asupra bisericii de lemn din această localitate, declarată monument de arhitectură.

Biserica de lemn din Lăpugiu de Jos, situată idilic în cimitirul comunei, în mijlocul unui mediu rural tipic pentru partea de nord a Munților Poiana Ruscă, a fost construită în 1777. Pereții și stâlpii de susținere din stejar masiv îmbinate cu bare de fier se reazemă pe o fundație de piatră. Biserica este acoperită cu șindrilă. Pictura interioară, aplicată pe un strat de ipsos, este în mare parte deteriorată. Pentru a vizita biserica, traversăm calea ferată, pe drumul comunal, trecem în centrul comunei peste podul de beton, continuăm în dreapta apei Lăpugiului (în sensul mersului), cotim la dreapta și apoi la stînga.

După ce trece de comuna Ohaba, DN 68 A urcă în două serpentine pe culme unde se menține pînă în dealul Coșeviței. De aici se deschide o priveliște frumoasă asupra părții de nord a Munților Poiana Ruscă, un peisaj în care alternează la nesfîrșit zone împădurite, în special pe văi, cu poieni și livezi în zonele de culme. În dealul Coșeviței (320 m), punctul cel mai înalt al DN 68 A, o parcare situată lîngă o bisericuță albă și releul de televiziune invită la popas. O altă parcare se află la ieșirea din localitatea Coșevița, lîngă o pădure. Drumul continuă tot pe culme, trece pe lîngă un pîlc de pădure de stejar, la umbra căruia se află „Birtuțul din Pădure“. De la următorul loc de parcare drumul începe să coboare spre zona depresionară a văii Bega. În fața noastră se deschide o priveliște minunată asupra acestui colț din partea de nord-vest a Munților Poiana Ruscă. În zona de șes se zăresc localitățile Curtea, Margina, cu coșurile înalte ale Fabricii de oțet Coșava, Făget și Breazova. Înspre sud se ridică treptat zona împădurită a masivului muntos.

Coborîm cîteva serpentine pînă la comuna Coșava, din care se desprinde traseul 27 și drumul de acces la traseele 3, 4, 6, 13, 14, trecem în continuare prin Margina (aici se poate vizita colecția de artă populară „Letiția Clopoțel“ – vezi traseul 27) și Făget (complexul turistic „Padeșul“; bustul lui Eftimie Murgu). După Făget urmează localitățile Begheiu Mic, Dumbrava și Traian Vuia. Înainte de intrarea în Dumbrava, o parcare oferă posibilitatea de a admira o priveliște panoramică asupra terminației nord-vestice a Munților Poiana Ruscă. Se văd (de la dreapta spre stînga) Măgura Surduc, Dealurile Gladnei, vîrfurile Brăinul Mare și creasta centrală a Padeșului. În localitatea Traian Vuia, clădirea căminului cultural găzduiește o expoziție memorială „Traian Vuia“. Clădirea este ușor de recunoscut datorită bustului marelui om de știință român, așezat pe o mică terasă în față. La ieșirea din comună, se desprinde către sud drumul spre lacul de baraj Fîrdea (traseul 27, drum de acces la traseele 1, 16).

În continuare DN 68 A urcă iar pe culme, trece pe lîngă motelul „Ana Lugojana“ (9 km de Lugoj) și coboară spre Lugoj, oferind o frumoasă priveliște asupra orașului.

Secțiunea vestică: Lugoj – Caransebeș (43 km). Din Lugoj mergem spre Caransebeș pe E 70 prin lunca văii Timiș. La ieșirea din oraș, după ce trecem de Lugojel, avem în față o privire panoramică asupra părții de nord-vest a masivului Poiana Ruscă. După localitatea Găvojdia (aici se află o colecție de etnografie a muzeului de istorie și etnografie Lugoj; descriere la traseul 26) se desface spre stînga DJ 681 care duce la Nădrag (traseul 26 și acces la traseele 2, 4, 5, 15). În continuare, trecem prin comunele Jena, Sacu, Constantin Daicoviciu, Zăguzeni și Jupa, avînd continuu în stînga noastră, aproape pînă la Caransebeș, o priveliște asupra terminației vestice a masivului Poiana Ruscă.

Secțiunea sudică: Caransebeș – Hațeg (70 km). Din Caransebeș urmăm DN 68 spre Hațeg. După ieșirea din oraș, înainte de a intra în comuna Laz, drumul trece peste o terasă înaltă a văii Timiș, de unde se deschide în fața noastră o privire de ansamblu asupra colțului sud-vestic al Munților Poiana Ruscă. De aici, DN 68 urmărește lunca văii Bistra, spre amonte, trecînd prin localitățile Laz, Obreja, Glimboca, Oțelu Roșu, Valea Bistrei, Voislova, Băuțari și

Bucova pentru a ajunge la cumpăna de ape dintre Timiș și Strei. Recunoaștem ușor această trecătoare, cu răsunet în istorie, după taluzul zidit al drumului pe care se află marcată denumirea ei: „Porțile de Fier ale Transilvaniei“. Este singurul loc din țară în care a circulat (pînă în primăvara anului 1978) un tren tras de o locomotivă cu cremalieră. Șina centrală cu zimți poate fi văzută și astăzi pe calea ferată de lîngă drum.

Șoseaua coboară în „Țara Hațegului“ prin Zeicani. La ieșirea din localitate, în dreptul unui loc de parcare, la circa 200 m de stația C.F.R., se află pe un dîmb deasupra șoselei un monument istoric original. Un buzdugan cu emblema Huniazilor amintește faptul că Ioan de Hunedoara cu ai lui 15000 viteji în 6 sept. 1442, a împrăștiat în această trecătoare armata formată din 80000 turci, care a pătruns în Ardeal sub conducerea lui Șehabedin Beglebeg.

În continuare trecem prin comuna Sarmizegetusa, unde se poate vizita amfiteatrul roman (lîngă șosea, aproape de popasul turistic cu căsuțe și bufet), ruinele palatului Augustalilor și ale Forului (300 m de la amfiteatru, pe drum nemodernizat, există indicator) și muzeul de arheologie (200 m de amfiteatru, pe șoseaua principală). Așezarea romană (Ulpia Traiana) a fost înființată din porunca împăratului Traian, după primul război daco-roman și cumplita luptă de la Tapae, prin instalarea unei garnizoane în apropierea Porților de Fier ale Transilvaniei.

Ulterior, împăratul Hadrian adaugă denumirii epitetul Sarmizegetusa (numele complet în documente este colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa), pentru a arăta că noua capitală romană a preluat rolul capitalei dacice din Munții Orăștiei. Clădirile centrale din așezare erau înconjurată de ziduri în formă de patruleter, înalte de 4–5 m și înzestrate cu creneluri. Orașul, metropolă politică, religioasă și culturală a provinciei între anii 106–271, decade după ce este părăsit de oficialitățile romane. În secolul XIII era probabil deja o ruină, din care localnicii se aprovizionau cu material de construcție (ex. bisericile de la Densuș și Strei).

De la Sarmizegetusa urmăm în continuare DN 68 pînă la Hațeg. În dreapta avem continuu o priveliște frumoasă asupra Munților Retezat și a masivului Petreanu, separați de spintecătura adîncă a Rîului Mare.

Variantă: Putem ajunge la Hațeg prin Densuș pentru a vizita cunoscutul monument istoric de arhitectură, biserica din secolul XIII (pentru descriere vezi traseul 22). La Totești (6 km înainte de Hațeg), în dreptul indicatorului rutier și al panoului „Vizitați biserica monument istoric din Densuș“, ne înscriem pe drumul modernizat spre Densuș (6 km) prin Hățăgel. La ieșirea din Totești, avem o priveliște panoramică asupra masivelor muntoase Retezat, Petreanu, Poiana Ruscă, Sebeș. Din acest loc se vede bine trecătoarea Porțile de Fier ale Transilvaniei. Putem ajunge la Hațeg fie înapoi prin Totești (12 km), fie pe drumul modernizat prin Unirea (12 km).

Secțiunea estică: Hațeg – Deva (41 km). Din Hațeg pornim pe E 79 spre Simeria. După ieșirea din oraș, urcăm dealul spre pădurea Silvuț. Pe culme, lîngă un cot al șoselei, se află popasul „Zimbrul“. În apropiere se desface din șoseaua asfaltată drumul spre rezervația naturală de creștere a zimbriilor (deschis zilnic, orele 17–19), unde putem admira zimbri (Bison bonasus) reintroduși în țară și cerbi lopătari (Dama dama) aclimatizați.

Prin pădurea Silvuț coborîm cîteva serpentine în lunca Streiului, pe care o urmăm în continuare pînă la Călan. Din valea Streiului se deschide spre est o privire cuprinzătoare asupra Munților Sebeșului. În stînga noastră (spre vest), se văd dealurile care formează terminația estică a Munților Poiana Ruscă.

Biserica din Strei, unul din cele mai vechi monumente de arhitectură românească din Transilvania, datînd din secolul XIII, poate fi vizitată în comuna Strei, la cîteva kilometri înainte de a ajunge la Călan. Monumentul, situat pe terasa înaltă a rîului Strei, este vizibil de la intrarea în localitate. O tablă indicatoare ne arată strada laterală pe care se ajunge la biserică, după 400

m. Turnul și acoperișul sînt construite din piatră în stil roman, în mod asemănător bisericii din Densuș. La construcție au fost utilizate fragmente din sculpturi și pietre cu inscripții romane, provenite de la Sarmizegetusa. În interior se păstrează picturi din secolul XV. Urme de pictură au fost observate și în exterior.

În continuare putem ajunge la Deva prin două variante:

Varianta I: După localitatea Strei, înainte de a intra în Călan, urmăm spre stînga drumul modernizat către Hunedoara, peste cumpăna de ape între bazinele văilor Strei și Cerna (9 km). De la Hunedoara mergem pe DN 68 B, 13 km pînă la Sîntuhalm, de unde continuăm traseul pe E 64 (5 km) pînă la Deva.

Varianta II: Continuăm pe E 79 prin Călan, trecem pe lingă Băile Călan și ajungem la șoseaua E 64. în dreptul orașului Simeria, aproape de confluența Streiului cu Mureșul. La Simeria se poate vizita rezervația dendrologică „Arboretul Simeria“, situată pe drumul modernizat spre Uroi, la 1 km distanță față de șoseaua E 64. De la Simeria se ajunge la Deva pe șoseaua E 64 (11 km).

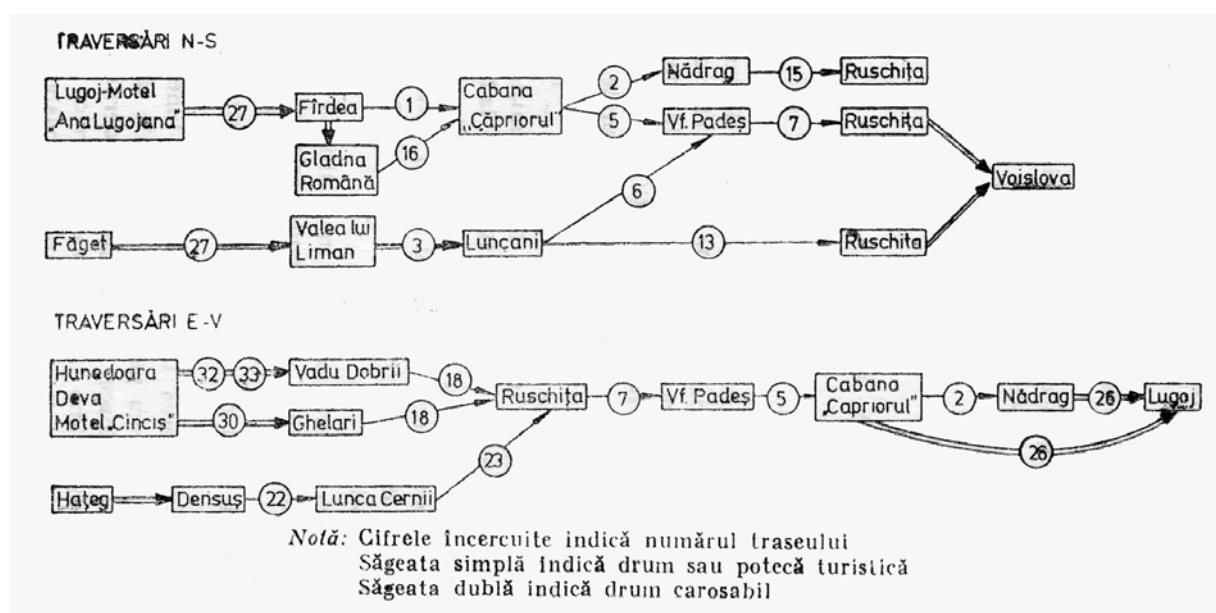
TRAVERSĂRI PRIN MASIV

În final, recomandăm din toate combinațiile posibile între traseele descrise cîteva pe care le considerăm drept cele mai favorabile pentru efectuarea unor traversări nord-sud și est-vest prin masivul muntos Poiana Ruscă. Combinațiile recomandate sînt figurate în cele două scheme alăturate.

Traversarea nord-sud se poate realiza ușor într-o singură zi doar pe drumul Luncani – Tăul Ursului – Ruschița (traseul 13), folosind mijloace de transport motorizate pe valea Bega pînă la Luncani și de la Ruschița la Voislova. Celelalte combinații necesită eforturi fizice și pot fi efectuate mai ușor în două zile, cu petrecerea unei nopți la cabana „Căpriorul“.

Traversarea est-vest este mai dificilă din cauza distanțelor mari care trebuie parcurse. Trecerea dintr-o parte în cealaltă a masivului necesită cel puțin două zile. Mai ușor poate fi realizată în 3–4 zile.

Pentru efectuarea traversărilor este bine ca segmentele de traseu pe drumuri carosabile să fie străbătute cu mijloace de transport modernizate pentru a cîștiga timp în favoarea sectoarelor mai grele ale traseelor din zona centrală a masivului.

DOTĂRI TURISTICE

BAZE DE CAZARE ȘI ALIMENTAȚIE PUBLICĂ

Denumirea	Localizare	Capacitatea dotării		Observații
		Cazare	Alimentație	
1. Hanul Bucura	Hațeg	Han: 60 locuri Căsuțe: 24 locuri	Restaurant	
2. Popas Zimbrul	Hațeg (Padurea Silvuț)	-	Bufet	
3. Popas turistic	Sarmizegetusa	Căsuțe: 22 locuri	Bufet	
4. Călan Băi	Călan Băi	Camere: 17 locuri Căsuțe: 12 locuri Camping pt. cort	Bufet	Scenă aer liber 3 bazine apă termală Ștrand
5. Popas turistic Strei	Simeria Veche	Bungalov: 30 locuri Căsuțe: 64 locuri Camping pt. cort	Restaurant	Terasă
6. Hotel Sermis	Deva (Piața Victoriei Nr. 3)	222 locuri	Restaurant Bar Autoservire Cofetărie	Terasă
7. Hotel Dacia	Deva (Piața Unirii 3)	106 locuri	Restaurant	
8. Hotel Bulevard	Deva (Str. Dr. Petru Groza 16)	75 locuri	Restaurant Bar	
9. Hotel Turist	Deva (Str. Dr. Petru Groza 13)	44 locuri		
10. Hotel Căprioara	5 km NV de Deva	Cabană: 19 locuri Căsuțe: 20 locuri Camping pt. cort	Restaurant	
11. Hotel Rusca	Hunedoara (Bd. Dacia 10)	202 locuri	Restaurant Bar	
12. Motel Cinciș	Lacul Cinciș	Camere: 52 locuri	Restaurant	Terasă Ștrand
13. Camping Izvoarele	Lacul Cinciș	Căsuțe: 18 locuri	Chioșc alimentar	
14. Cabana Izvoarele	Lacul Cinciș (la Valea Lingina)	Camping pt. cort	Bufet	
15. Baza nautică Șoimuș	Comuna Șoimuș (lângă podul vechi peste Mureș)	Căsuțe: 2 locuri Camping pt. cort	Bufet	
16. Popas Turistic	DN 68A Lăpugiu de Jos	Căsuțe: 18 locuri Camping pt. cort	Bufet	
17. La Birtuțul din pădure	DN 68A (între Coșava și Coșevița)	-	Bufet	Program 10-20 Luni închis
18. Motel Valea lui Liman	Tomești (confluența Valea lui	Camere: 50 locuri Căsuțe: 98 locuri	Restaurant Bar	Terasă Bazin înot

	Liman)	Camping pt. cort		Scenă aer liber
19. Complex turistic Padeșul	Comuna Făget (Calea Lugoj 12)	Hotel: 43 locuri	Restaurant Bar Grădină vară	
20. Hanul Ana Lugojana	DN 68A 9 km de Lugoj	Camere: 24 locuri	Restaurant	Terasă
21. Hotel Dacia	Lugoj (Str. Cuza Vodă 1)	93 locuri	Restaurant Grădină vară	
22. Hotel Timiș	Lugoj (Str. Gh. Gheorghiu Dej 20)	85 locuri	Restaurant autoservire Bar	
23. Popas turistic Parc Coștei	Comuna Coștei (E 70 la 7 km de Lugoj)	Căsuțe: 48 locuri	Grădină-restaurant	
24. Cabana Căpriorul	13 km de la Nădrag (drum carosabil nemodernizat)	Camere: 44 locuri Căsuțe: 20 locuri Camping pt. cort	Restaurant Bar	Terasă
25. Motel Tibiscum	Caransebeș	Camere: 72 locuri	Restaurant	Terasă
26. Hotel Bistra	Caransebeș	50 locuri	Restaurant Grădină vară	
27. Hotel Bistra	Oțelu Roșu	57 locuri	-	
28. Camping Gura Jghiabului	Oțelu Roșu	Căsuțe: 12 locuri	Bufet	

Bibliografie

- BLEAHU, M., DECU, V., NEGREA, ȘT., PLEȘA C., POVARA, I., VIEHMANN, E., Peșteri din România, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1976.
- DAICOVICIU, C., DAICOVICIU, H.: Ulpia Traiana, Edit. Meridiane, București, 1966.
- FLOCA, O.: Vipia Traiana Sarmizegetusa, I. P. Hunedoara, Deva, Muzeul de arheologie Deva.
- KRÄUTNER, H. G., KRÄUTNER, FL., MUREȘAN, M., MUREȘAN, G. Stratigrafia, evoluția magmatismului, metamorfismul și tectonica formațiunilor cristaline din unitatea epimetamorfică a masivului Poiana Ruscă. Dări de seamă. Corn. Stat Geol. LIV/3, București, 1969.
- KRÄUTNER, H. G., MUREȘAN, M., ILIESCU, V. MÎNZATU, S., VÎJDEA, E., TĂNĂSESCU, A., IONCICĂ, M., ANDĂR, A., ANASTASE, S., Devonian-Carboniferul inferior epimetamorfic din Poiana Ruscă. Dări de seamă. Inst. Geol. LIX/4, București, 1973.
- MAIER, O., SOLOMON, I., ZIMMERMANN, P., ZIMMERMANN, V., Studiul geologic și petrografic al cristalinelui din partea sudică a munților Poiana Ruscă. Anuarul Inst. Geol., Geogr., XLIV, București, 1975.
- MUREȘAN, M., Formațiunile epimetamorfice din partea de nord-vest a masivului Poiana Ruscă (Carpații Meridionali), Anuarul Inst. Geol., XLII, București, 1973.
- NEGREA, ȘT., NEGREA A., SENCU, V., BOTOȘĂNEANU L., Grottes du Banat (Roumanie) explorées en 1963. Intern. Journal of Speology, I, 4, Weinheim, 1965.

VUIA, R., Portul popular al pădurenilor din regiunea Hunedoara; Carte de artă populară. Ed. de Stat pt. Literat. și Artă, București, 1958.

COLECTIV DE AUTORI: Atlasul geografic al R. S. România, Editura Academiei, București, 1978.

Redactor: DUMITRU MARTINIUC

Tehnoredactor: ECATERINA ALBICI

Bun de tipar: 20 aprilie 1984

Coli de tipar 6,5 + 1 hartă

Lucrarea executată la I. P. Sibiu